

**LEVEN EN STRIJDEN
MET DE ARMEN**
**MISSIONAIR ENGAGEMENT
AAN DE BASIS**

**WERELD EN
ZENDING**
1990/1

WERELD EN ZENDING

Oecumenisch tijdschrift voor
missiologie en missionaire praktijk,
voor Nederland en België

19e jaargang 1990 - 1
ISSN 0165-988X

Redactie

uit Nederland en België

kernredactie

drs. Hans Schravendesande, voorz.
dr. Henny Groenen, secr.
Toon van Bijnen
dr. Jaap van Slageren
drs. Arie Kramer, eindred.

dr. Piet Bouman
dr. Roelf Haan
dr. Jan Jongeneel
drs. Berma Klein Goldewijk
drs. Jaap Kraan
dr. Jan van Lin
drs. Eric Manhaeghe
mw. Marieke Milder
drs. Gerard Siebert
drs. Jan Voshaar
dr. Anton Wessels
drs. Frans Wijzen

Directie

Henny van Dolderen, voorz.
drs. Huib Lems, secr.
Jozef Bergmans
Ivo Guisson

Wereld en Zending verschijnt vier maal
per jaar en wordt uitgegeven door
de Nederlandse Zendingsraad (NZR)
de Nederlandse Missieraad (NMR)

Druk: Verhaak B.V., Grave

Adres redactie

drs. A.J. Kramer
Parklaan 9
5211 JH 's-Hertogenbosch
tel. 073-136761
Voor toezending artikelen (in tweevoud)
en boeken ter recensie.

Abonnementsprijs

f 35,- / Bfrs 650,- per jaar
Buiten Europa f 40,- / Bfrs 745,-
Studentenabonnement f 25,- / Bfrs 450,-
Losse nummers f 10,- / Bfrs 180,-
(incl. porto)

Administratie voor Nederland

Prins Hendriklaan 37
1075 BA Amsterdam, tel. 020-717654
Voor opgave abonnementen, adreswijzi-
gingen. Losse nummers bestellen door
overmaking van f 10,- op postgiro
5635338 t.n.v. Wereld en Zending, Am-
sterdam of telefonisch 020-717654

Administratie voor België

CMI, Brialmontstraat 11/01
1030 Brussel, tel. 02/2192971
Voor opgave abonnementen en adres-
wijzigingen. Losse nummers bestellen
door overmaking van Bfrs 180,- op post-
rekening 000-1036109-52 t.n.v. CMI,
Brialmontstraat 11/01, Brussel of telefo-
nisch 02-2192971

Copyright

Overname van artikelen alleen met toe-
stemming van de redactie en met bron-
vermelding

LEVEN EN STRIJDEN MET DE ARMEN - MISSIONAIR ENGAGEMENT AAN DE BASIS

<i>Arie Kramer</i>	Ten geleide	1
	<i>Verhalen van mensen</i>	
<i>Ina Koeman</i>	"De buurt zijn wij!" - Brussel, hart van Europa?	3
<i>Bob ter Haar</i>	Urban Mission ervaringen in Rotterdam	8
<i>Gerrit Jan v.d. Kolm</i>	Leven in een volkswijk in Dordrecht	13
<i>Toon Nauwelaerts</i>	"Borgerhout leeft?" Leven met migranten in Borgerhout-Antwerpen	19
<i>Piter Goodijk</i>	"Doe de groeten aan God". Onderzoek in de Geuzenwijk in Utrecht naar relatie buurt en kerk	24
<i>Jack Sier</i>	Van Kinshasa naar Rotterdam. Dezelfde missie/zending bij gemarginaliseerde mensen	31
<i>Yongdongpo</i>	"Sluit je dochters op... of wij doen het". Urban Industrial Mission in Seoul	36
<i>Gabriela</i>	Vrouwen aan het einde van de Derde Wereld, in Rio de Janeiro	38
<i>Jan Heijke</i>	Jean-Marc Ela over de stad. Theologie onder de boom in Kameroen	39
	<i>Wat zijn bewegingen als URM?</i>	
<i>URM</i>	Hoe Urban Rural Mission zichzelf ziet-beleidsteksten	45
<i>Toine v.d. Hoogen</i>	De verleiding van de militant - kanttekeningen bij de URM-beleidsteksten	49
<i>Hans Schravessande</i>	UMR, een actuele plaatsbepaling	51
	<i>De weg erheen</i>	
<i>Henk ter Bals</i>	Een gemeenschap van dwazen	55
<i>Tony Dhanis</i>	Christelijke aanwezigheid in de arbeiderswereld: een lange geschiedenis, vele varianten	60
	<i>Reflecties</i>	
<i>Ed de la Torre</i>	Sociale actie: de relatie met sociaal-politieke verandering; een bijbelse reflectie	63
<i>Oh Jae Shik</i>	Dertig jaren URM in Azië; een kritische beschouwing	69
<i>Sebastião Soares</i>	Verzet als een vorm van christelijk getuigen	75
	<i>Nabeschouwing</i>	
<i>Karel Schippers</i>	Zending en bondgenootschap. Enkele kanttekeningen bij de voorgaande artikelen	81
	KRONIEK	
	Ontwikkelingseducatie: oefening in solidariteit - Popular religion, liberation and contextual theology; internationaal congres te Nijmegen - Conferentie over Pentecostal and Charismatic Research - Algemene Raad van de Hervormde Wereldbond, Seoul 1989 - Cursus HKI: godsdienst in meervoud	87
	VARIA	
<i>Joop Vernooy</i>	De historische betekenis van 1492-1992: herdenking, viering, eerherstel, nieuw begin... "De Verklaring van Santo Domingo"	93
	BOEKBESPREKINGEN	97
	ENGLISH SUMMARIES	104

Ten geleide

Leven en strijden met de armen missionair engagement aan de basis

Gemene zaak maken met de mensen aan de marge van de samenleving, opdat deze invuller en uitvoerder van hun eigen geschiedenis kunnen worden: dat is de grondwet van bewegingen als onder andere URM, BME, DISK.

URM, Urban Rural Mission, ook UIM, Urban Industrial Mission, een beweging van talloze afzonderlijke groepen in allerlei randsituaties, in vele landen van de wereld, op een of andere manier met een verbindingslijn naar het URM-bureau van de Commissie voor Wereld Zending en Evangelisatie van de Wereldraad van Kerken in Genève.

BME, Beweging voor Missionair Engagement, een tien jaren bestaande en snel groeiende Vlaamse beweging, in kleine groepen werkend in de onherbergzame hoeken van Antwerpen, Brugge en Brussel, waarbij de "opstanding van de lijdende mens" centraal staat.

DISK, Dienst in de Industriële Samenleving vanwege de Kerken, een wijdvertakte beweging in Nederland van plaatselijke groepen van mensen die in de samenleving buiten de lijnen terecht zijn gekomen. Acht kerken nemen deel in DISK. Sommige DISK-groepen zien zichzelf als een vorm van URM-werk. DISK heeft contacten met URM.

URM, BME en DISK hebben met elkaar geen organisatorische verbanden. Men is daar ook beducht voor, omdat men de ruimte voor plaatselijke beweging zo min mogelijk wil belemmeren. In het werk dat zij doen, in het leven dat men plaatselijk wil delen met bedreigde mensen, opdat deze zelf tot macht komen, daarin komen deze bewegingen bijeen in het thema van dit nummer "leven en strijden met de armen, missionair engagement aan de basis".

Uittocht door niemandsland

In de loop der tijden zijn er steeds opnieuw vanuit de kerken initiatieven van radicale uitbraak uit de gevestigde kerkorganisaties in het midden van de samenleving: evangelische uittocht van groepen op weg naar mensen die aan de rand van de samenleving terecht zijn gekomen, in onze dagen maar al te vaak als een 'bijproduct' van een te harde vrije markt economie. Het is meestal een uittocht door niemandsland. De zittende kerkelijke organisaties hebben huiver voor zulke kordate initiatieven, kunnen het zich niet permitteren ze te veroordelen, want de inzet is duidelijk van evangelische oorsprong, maar de radicale keuze en methode roepen wantrouwen op. En de mensen in de marge van de samenleving zitten helemaal niet te wachten op kerkmensen als helpers en helpsters in de nood. Zij ontvangen hun medestanders met wantrouwen.

Dus vragen genoeg. Hoe zijn bewegingen als URM, BME en DISK nog kerkelijk? Moeten hun werkers en werksters zich ontdoen van hun kerkelijke afkomst, naar buiten en niet van binnen? Kan dat? En is lokale machtsvorming van de armen geen doodlopende weg, een bron ook van frustraties, als de maatschappelijke structuren niet veranderen? Over deze vragen gaat dit themanummer.

Opzet

In de voorbereiding van dit themanummer werd snel duidelijk, hoe de opzet moet zijn, wil recht worden gedaan aan het karakter van deze groepen, die "leven en strijden met de armen". Er is maar één begin mogelijk: de verhalen van mensen.

Verhalen van mensen

Negen verhalen van "leven en strijden met de armen" in **Brussel, Rotterdam, Dordrecht, Borgerhout-Antwerpen, Utrecht, Kinshasa-Rotterdam, Seoul, Rio de Janeiro, Kameroen**. Omdat een keuze onvermijdelijk was, is in dit themanummer de aandacht gericht op "urban"-situaties. In no.1/1988 "Wereldvoedselvraagstuk en kerken" kwamen "rural"-aspecten ter sprake.

Wat zijn bewegingen als URM?

Naar aanleiding van recente **URM-beleidsteksten** beschrijft en weegt **Toine van den Hoogen** een dilemma waarin werkers en werksters in bewegingen als URM, BME en DISK voortdurend verkeren: kerkelijk herkenbaar of onzichtbaar? **Hans Schraevesande** woonde een recent internationaal URM-beraad bij in Hamburg. Mede aan de hand daarvan signaleert hij de actualiteit van steeds weer dezelfde kernvragen in dit werk: lokaal of ook bredere organisatie, anoniem of ook getuigend, onderscheid met ontwikkelingswerk.

De weg erheen

Henk ter Bals beschrijft enkele lijnen uit de geschiedenis van de URM-beweging. **Tony Dhanis** geeft een korte schets van de moeizame weg naar de arbeiderswereld in de rooms-katholieke kerk.

Reflecties

Ed de la Torre vraagt zich af, aan de hand van drie verklaringen van de parabel van de Barmhartige Samaritaan, of sociale actie met de armen niet móet uitmonden in sociaal-politieke activiteiten. **Oh Jae Shik** gaat in op de vraag of het charisma van de eerste generaties in dit werk is vast te houden en of meer institutionele organisatie geen noodzaak is? **Sebastião Soares** koppelt, vanuit de Latijnsamerikaanse situatie, het probleem van (gewelddadig) verzet aan de evangelische opdracht tot getuigenis.

Nabeschouwing

Karel Schippers geeft bij de voorgaande artikelen een aantal kanttekeningen; met huiver, want "gaat een analfabeet in het abc van het lijden de misère van de mensen opkloppen tot een interessant zendingsthema? Voer voor missiologen?" Zending/missie begint nooit achter een bureau, nooit bij centrale kerkinstanties, maar in de levensverhalen van mensen.

VARIA

In de rubriek "**Varia**" al aandacht voor "1492-1992 vijfhonderd jaren christendom in Latijns-Amerika". **Joop Vernooy** was deelnemer aan het recente studiecongres van CEHILA, de Studie Commissie voor Kerkgeschiedenis van Latijns-amerika, over 1492- 1992. Hij geeft een korte inleiding op "**De Verklaring van Santo Domingo**", een indrukwekkend appèl van deze Latijns-amerikaanse kerkhistorici om 1492-1992 te herdenken vanuit de positie van de armen. Deze hebben daar alle recht op, eindelijk.

Aan de samenstelling van dit themanummer werkte een redactie-groep: H. Groenen, G. Siebert, J. Sier, J. Schraevesande, A. Kramer.

Arie Kramer, eindredacteur

Ina Koeman

"De buurt zijn wij!" Brussel, hart van Europa?

"Ach, het is zo'n klein stukje dat we kunnen doen. Mensen hebben zoveel te verstouwen, zoveel structuren tegelijk, die onderdrukken en klein maken." Dit verneemt Ina Koeman van zuster Marie Paule Pr at als ze samen een dag dwalen door "Chicago", de verkrottende wijk van de Begijnhofkerk in Brussel. Zij is diep bewogen door het werk van de Beweging voor Missionair Engagement¹: meestal onmachtig tegen de structuren van onrecht, maar voor vele radeloze mensen een nachtverblijf, zodat "de sneeuw die hun was toebedacht op straat valt". Dat is een eerste stukje "opstanding van de lijdende mens", de centrale gedachte van de Beweging voor Missionair Engagement.

Het is de eerste keer dat ik een avond meemaak van de Beweging voor Missionair Engagement (BME). Hoewel ik als Nederlandse  n als protestant in dit Vlaams en katholiek gezelschap een vreemde eend in de bijten, voel ik me zeer snel op m'n gemak. Ik herken de vragen die worden gesteld, voel me thuis bij de manier waarop er naar bepaalde zaken wordt gekeken en bij de wijze waarop er wordt gesproken over mensen door deze groep die overwegend bestaat uit priesters en religieuzen. Hoe kan het ook anders: zuster Ludwina heeft mij meegenomen. Zij is  en van de zusters die ik in mijn werk en leven in Borgerhout-Antwerpen regelmatig tegenkom: op straat, in de huizen, in het buurthuis. Zomaar een zuster in zomaar een paar straten, een buurt in Antwerpen. In het "zijn bij de mensen" vinden we elkaar. Partners, bondgenoten...

Uitnodiging

Op de "maatschappij-avond" van de Beweging voor Missionair Engagement komen werkers uit vooral Brussel en Antwerpen samen om van elkaar te leren en elkaar te bemoedigen. Een aantal van de dertig aanwezigen werkt net als ik in een buurt,

ergens in de stad. Ik verneem, dat er ook in Brugge mensen zijn, die deel uitmaken van BME - ook onder hen zijn buurtwerkers. Sommigen leven al vijftien tot twintig jaar in een oude stadswijk, temidden van mensen, die uitgekotst worden door onze maatschappij.

E n van hen brengt me in contact met zuster Marie Paule Pr at uit Brussel. Zij nodigt me uit om op bezoek te komen. Een dag mee beleven, kijken, luisteren. Ik ga.

De nachtverblijven

Ik hoorde, dat er in New York op de hoek van de 26e straat en Broadway tijdens de wintermaanden elke avond een man staat die de daklozen, die samenscholen een nachtverblijf verschaft door dat te vragen aan voorbijgangers.

De wereld wordt daardoor niet anders de relaties tussen mensen worden niet beter de eeuw van de uitbuiting wordt daardoor niet verkort.

*Maar enkele mensen hebben een nachtverblijf
de wind wordt één nacht van hen afgehouden
de sneeuw, die hun was toebedacht,
valt op de straat...*

*Leg het boek,
waarin je dit leest
nu niet neer,
mens.*

*Enkele mensen hebben een nachtverblijf
de wind wordt één nacht van hen afgehouden
de sneeuw, die hun was toebedacht,
valt op straat.
Maar de wereld wordt daardoor niet anders
de relaties tussen mensen worden daardoor niet beter
de eeuw van de uitbuiting wordt daardoor niet verkort...*

B. Brecht²

1. Tijdens de wintermaanden...

Het regent als ik uitstap bij het Zuidstation in Brussel en vandaar naar het Fontenasplein wandel. Daar in de buurt woont Marie Paule, samen met drie andere zusters en twee jonge vrouwen, die zich willen "oriënteren op het leven". Ze wonen in een winkelpand. De vroegere winkel wordt gebruikt voor de naschoolse werking met migrantenkinderen uit de buurt, voor vrouwenactiviteiten en buurtbijeenkomsten. Het achterhuis beneden is tot mijn verrassing omgetoverd tot een kapelleke, zo verstild en warm, dat het me ontroert.

Dat het mogelijk is om in zo'n situatie toch stil te zijn en te bidden ligt niet zo voor de hand, vind ik. En toch gebeurt het. Hier, juist hier in deze wijk, die in de (sensatie)pers wordt aangeduid als "Chicago". Een naam, die alle dreiging in zich draagt, die volgens de 'publieke opinie' uitgaat van deze buurt.

De wijk

Deze buurt, de "wijk van de Begijnhofkerk"³ in het hartje van Brussel, telt 21.000 inwoners: 42% Belgen en 58% migranten, bijna 19% zijn bejaarden van boven de 65 jaar, de helft van de gezinnen zijn één-oudergezinnen. Achter elke huisdeur wonen veel mensen, er zijn veel "gemeubelde kamers" in de verhuur. Kamers waarin mensen het vaak niet zo lang uithouden; zij vestigen zich er niet echt, zien het soms als rustpunt tijdens hun "op den dool"-zijn. Gemiddeld zijn er zo'n vier à vijf "wooneenheden" per woning. Een heleboel. Ook gevaarlijk, vooral als je ziet in welke staat vele huizen zich bevinden. "Het is geen wonder, dat er hier af en toe grote ongelukken gebeuren", zegt Marie Paule, "overlaatst was er een gasontploffing, waarbij ook mensen omkwamen, de huizen zijn echt heel slecht."

Speculeren

De verkrotting zet door. Zeker nu huiseigenaars gaan speculeren op "Europa 1992": veel woningen worden opgekocht door immobiliënmaatschappijen, die Brussel gaan vernieuwen. Vernieuwen! Voor wie? Voor mensen, die het kunnen betalen om in een nieuw of een gerenoveerd huis te wonen. De huur wordt ook nu al – in de oude huizen, de krotten soms – opgeslagen van 3.500 naar 12.000 frs. Zomaar. En als je dat niet kunt betalen, dan kun je het wel vergeten: het contract wordt opgezegd! In deze wijk moeten echt tien op twintig "bellen" (wooneenheden) verhuizen. En dat omwille van de *vernieuwing*. Omwille van het imago van het hart, de hoofdstad van Europa.

Uitgerangeerd

De wijk is nu een arme wijk: een wijk waar arme mensen wonen. Mensen, die leven van vervangingsinkomens: pensioenen, uitkeringen, steun. Prachtige uitvindingen van een welvarende verzorgingsstaat. Mensen, die niet (meer) deelnemen aan de

welvaart omdat ze uitgerangeerd zijn door leeftijd of afkomst of ras of... in ieder geval heeft men "ze niet meer nodig". Deze mensen hebben dus recht op zo'n vervangingsinkomen. Voor velen te weinig om rond te komen, te weinig om erbij te blijven horen – bij al die zogenaamde geweldige verworvenheden, die je in onze maatschappij tot een "geslaagd mens" maken.

Nog niet eens alle mensen hebben recht op zo'n inkomen, bepaalde Marokkaanse jongeren en bepaalde vluchtelingen moeten het doen met de helft van het bestaansminimum of zelfs nog minder.

De wijk is arm, de mensen zijn arm. Er is druggebruik en -handel, er is prostitutie van beiderlei kunne, er is vervuiling, verval, 't is een woestijn, waar de winter met z'n koude het laatste restje leefbaarheid verwoest. En daarom noemt de volksmond deze wijk "Chicago". Alsof de mensen, die er wonen gangsters zijn, die zich niets anders ten doel stellen, dan elkaar en anderen het leven te benemen.

Machteloze versnippering

Hier leven echter mensen zonder enige macht, hun wordt niets gevraagd en ze hebben nauwelijks recht om "er te zijn". Men beziet hen, die in deze onrechtvaardige situatie moeten leven, alsof zij zelf schuldig zijn aan dit onrecht.

Dat dit onrecht, dat is ingebouwd in de structuren van onze maatschappij, zich tegen de beleidsmakers zou kunnen keren en hun zo veilig gewaande rechtsorde zou kunnen verstoren, komt niet in de hoofden van de machthebbers op. Ze weten dat de systematische versnippering van de machtelozen en de verindividualisering van het onrecht een groepsbeweging zal voorkomen. Misschien, ooit, zal het tij keren (laten we erom bidden in dit kleine kapelletje bij het Fontenasplein) en een verenigde buurt opstaan.

Goden van onze eeuw

Nu echter wordt er nog vrij spel gegeven aan de immobiliënmaatschappijen die, met het oog op het internationale imago van onze hoofdstad van Europa, alles wat er nog aan menselijk leven mogelijk is, verdrukken en wegsaneren. Nieuwe buildings, waar bedrijven van "all over Europe" hun kantoren kunnen vestigen of hun werknemers kunnen huisvesten, gaan steeds meer het gezicht van deze wijk meebepalen. De "benden van Chicago" worden verdreven voor de goden van onze eeuw.

2. De wind wordt één nacht van hen afgehouden...

In deze wijk werkt Marie Paule al zeventien jaar. De laatste vier jaar in een team met zeven andere mensen. Zij zijn het pastorale team. Priesters en religieuzen gaan samen met een groot aantal andere mensen – werkers en bewoners – de vrieskou te lijf. De schrale wind, die loeit om de hoeken van de buildings moet gekeerd worden, afgehouden worden van hen die rechteloos leven.

Vanuit het pastorale team is zij lid van een werkgroep: "Convivence - Samenleven".⁴ Met dit parool vecht men tegen de beeldvorming, tegen de woekershuren, tegen de racistische krachten, tegen de armoede, tegen de uitsluiting en de mensontwaardiging. "Convivence - Samenleven": samen met de hele buurt – migranten, Belgen, vluchtelingen – vechten voor menselijkheid, voor gerechtigheid, voor LEVEN. Want:

*Het is geen schande arm te zijn
Het is geen schande werkloos te zijn
Het is geen schande dronken te zijn*

*Armoede is de schande
Werkloosheid is de schande
Wat ons dronken maakt is de schande*⁵

En daarom werkt Marie Paule hier. In dit huis, in deze straten, in deze buurt.

De naschoolse werking probeert migrantenkinderen te helpen hun weg te vinden in de wirwar van het leven in Brussel.

De buurtkrant, die huis-aan-huis wordt afgegeven en in zeven talen verschijnt, is een brok werk dat samenhang schept en buurtbewoners gemeenschapszin doet ontwikkelen. De acties rond de huisvestingsproblematiek brengt Belgische bejaarden en Marokkaanse jongeren, Ghaneese vrouwen en Turkse christenen samen in één grote aanklacht tegen het beleid van de stad en de verloederende liberalisering op de huizenmarkt.

Twee taken

De huisbezoeken aan mensen-alleen brengen wat warmte en aandacht... Een luisterend oor, een mens-voormij. "Als pastoraal werkster heb ik twee taken", zegt Marie Paule, "twee taken, die niet te scheiden zijn: het verzamelen van mensen enerzijds en mensen vergezellen op hun weg anderzijds. Ik moet het gemeenschappelijke aan het licht brengen en het individuele aandacht geven. Dat is mijn taak. En daar mag ik niet omheen!"

De wind en de sneeuw, die voor de rechtelozen bedoeld zijn, missen zo even hun doel. Even is er een plek, een ruimte om te schuilen en om plannen te maken, voor wat er na de winter gaat gebeuren.

Marie Paule is blij dat de orde, waartoe zij behoort, vijf jaar geleden besloten heeft om het pand, waarin ze nu woont, te kopen. "Het is belangrijk", zegt ze, "omdat het zekerheid geeft aan de mensen-in-de-buurt. Er is continuïteit, het is niet meer alleen afhankelijk van mij. Juist op deze plek, waar mensen zo op den dool zijn, is het belangrijk om een plek te hebben, die vaststaat, die verworteld is met de wijk. Mensen moeten de plek kunnen terugvinden!"

En daarnaast is het belangrijk voor de orde zelf, dit engagement heeft tenslotte consequenties: je kan niet

volgens jaar opeens iets anders doen."

3. De eeuw van de uitbuiting wordt daardoor niet verkort...

Marie Paule glimlacht als ik vraag of alle inspanning en alle solidariteit echt zoden aan de dijk zetten in de strijd voor humaniteit en recht.

"Ach, 't is zo'n klein stukje, dat we kunnen doen... Mensen hebben zoveel te verstouwen, zoveel structuren tegelijk, die onderdrukken en klein maken. We verwachten van ons werk geen wonderen. Soms ja, zoals onlangs toen we onze eisen rond een rechtvaardige huurwet opeens terughoorden in de discussie rond deze zaak in het parlement. Dat was goed om te horen. Maar ja, dat is maar even, het is nog geen garantie dat onze acties echt effect hebben naar de 'machten' toe."

Erkenning

Het pastorale team dat tamelijk groot is als je bedenkt, dat de kerkgemeenschappen, de parochies, heel klein zijn: "tenslotte zijn we maar een kleine rest in ballingschap", voelt zich wel gedragen door "de" kerk. Tenslotte heeft het team de zegen van het decanaat en het bisdom.

"Het is hier een religieuze woestijn, maar een paradijs voor missionaire werking"⁶ en dat heeft "de kerk" ingezien. Misschien slechts als een alibi, dat zou kunnen, maar toch... er is een structurele ondersteuning naar deze buurt toe. Er is geld en er zijn mensen.

Verantwoording

Zolang de kerk luistert naar de stemmen en het zuchten van mensen, die in situaties leven als in deze Brusselse wijk, dan is er hoop. De kerk, die in dit katholieke land nog zoveel macht heeft, zou die macht kunnen gebruiken om de machtige structuren, die de ballingschap veroorzaken waarin mensen moeten leven, aan de kaak te stellen en de machthebbers

ter verantwoording te roepen. Samen met anderen, humanisten, socialisten, islamieten, zou de kerk moeten zoeken naar en vechten voor de waarden, die het leven tot leven maken. En dat vanuit het geloof dat de eeuw- van- de- uitbuiting niet eeuwig zal duren, maar zal worden verdriven door de komende eeuw- van- gerechtigheid- en- vrede.

Bondgenoten

Marie Paule en ik zijn samen stil - beneden in de kapel - we peinzen en bidden en weten: "vrolijk en vroom" mogen we verder gaan, samen met de mensen buiten.

Als ik naar huis ga, bedenk ik, dat ook ik met Marie Paule deel zou kunnen uitmaken van de Beweging voor Missionair Engagement. We hebben elkaar vandaag bemoedigd in ons missionair bezig-zijn, we hebben elkaar in geloof gedragen en naar elkaar toe het verlangen uitgesproken om evangelisch te leven.⁶ Ik ga terug naar Borgerhout-Antwerpen, naar de mensen, die daar wonen — ik wil daar ontdekken wat missionair leven is en daar samen met hen hopen dat de eeuw- van- de- uitbuiting niet meer zo lang duurt.

Graag bedank ik Marie Paule Pr at, Didier Vanderslijke en Jan Bernard

Koeman voor hun kritische opmerkingen rond dit artikel.

1. De Beweging voor Missionair Engagement (BME) begon in 1980 als een particulier initiatief van een tiental priesters, zusters en seminaristen om concrete, meelevende solidariteit te zoeken met de armen van onze tijd in eigen omgeving, in Brussel. In 1983 kreeg het BME-initiatief de eerste structuur. De BME heeft nu 72 medewerkers/sters, waaronder ook vele leken, en leeft en werkt in Brussel, Antwerpen en Brugge. Dekenaten en bisdom hebben de BME erkend als een waardevolle beweging en steunen het werk ook. Voor uitvoeriger beschrijving van BME zie F. Van Steenberghe, Een kennismaking met de Beweging voor Missionair Engagement, in: *Tijdschrift voor Geestelijk Leven* 44 (1988) no.6, 590-600. Voor inlichtingen over de BME: Gierstraat 76; 1000 Brussel, tel. 02-5124545.
2. Bertold Brecht, *Das Nachtlager*.
3. T. van Bijnen, Ook inwijkeling, in: *"De Vijgeboom"*, jrg. 14 (1989) no.83. De buurt noemt men gewoonlijk De Pottenbakkerswijk/Les Potiers of de Wijk van het Anneessensplein.
4. Werkgroep "Convivence/Samenleven", Bijstandstraat 5, 1000 Brussel.
5. Geciteerd door D. Alliet in "Kansarmen in de Welzijnszorg, deel 3", Welzijnswerk Kroniek 129, september 1989.
6. T. van Bijnen, a.w.

Drs. Ina Koeman (1953) studeerde theologie in Brussel. In 1986 studeerde zij af op een doctoraal these "Genegenheid en ootmoed, een weg... Aanzet tot een theologische reflectie op een proeve van pastoraal handelen: leven in een oude stadswijk". Van 1984-1989 werkte zij in het Oude Wijken Pastoraat Rotterdam, sinds 1989 in het Protestants Sociaal Centrum in Borgerhout-Antwerpen.

Bob ter Haar

Urban Mission ervaringen in Rotterdam

Gehoor geven aan de stem van de zwakken, daar gaat het om bij Urban Mission. Dat is wegtrekken uit de middenklasse-kerk, met meenemen van veel lastig en nutteloos cultureel en religieus erfgoed uit die kerken. Dat is een lange weg. Het is menskracht en geld "uitzenden" enkele reis. Bob ter Haar maakte het mee en verzamelde verhalen ervan. Heeft men in missionaire kring voldoende aandacht voor deze Urban Mission?

Zo'n vijftien jaar geleden werd in een Rotterdamse achterstandswijk een begin gemaakt met missionaire activiteiten die bewust met de traditie van Urban Mission werden verbonden. Deze stap kwam niet uit de lucht vallen, maar hield verband met de ontdekking, dat al langer kenmerken van Urban Mission zichtbaar waren in kerkelijke initiatieven in de zorggebieden van grote westerse steden. Er is een inhoudelijke verwantschap in de geschiedenis van de Mission Populaire Evangelique de France, kerkelijk community work in Engeland, de East Harlem Protestant Parish in New York, bepaalde vormen van kerkelijk geïnitieerd clubhuiswerk en buurtopbouwwerk in Nederland en Urban Mission-projecten in de Derde Wereld. Vanaf het begin werd in Rotterdam niet alleen aangesloten op die clubhuiswerktradities, maar ook, via de afdeling Urban Rural Mission (URM) van de Wereldraad van Kerken, contact gemaakt met Urban Mission-werk in andere Europese steden en in de Derde Wereld.

Kenmerken

Het kan niet de bedoeling zijn hier voorbeelden te noemen van "Urban Mission in Reinkultur". Al bestaat er in Urban Mission-kringen een zekere neiging, werk te wegen en te meten op "zuiverheid in de leer", het is nooit de bedoeling geweest Urban Mis-

sion-strategieën, ervaringen, doelstellingen en methoden te verlagen tot criteria. Het gaat juist in de traditie van Urban Mission om perspectieven, denkrichtingen, attitudes en theologische grondhoudingen die dan verder in de historische context, in die bepaalde sociaal-politieke situatie ter plekke steeds nieuwe en eigen gestalten aannemen.

"The mission of God starts with people" is zo'n basisgedachte en de behoeften en belangen van die "people" ter plaatse bepalen de werkmethode. In de Urban Mission-traditie – met name in Azië – is Urban Mission zowat identiek met "Community Organization" in de school van Shaul Alinsky. Deze vorm van opbouwwerk heeft na de zestiger jaren in Europa haar betekenis grotendeels verloren. Daar zijn veel redenen voor. Sociale verandering via aktiemodelen is als het ware opgezogen in het welzijnsbeleid, bedacht door de sociaal-democratische overheden. Een andere reden is dat juist in westerse steden en met name in gebieden van sociale desintegratie steeds minder sprake is van "Community". Kenmerkend voor armoede-cultuur in steden is het uiteenvallen van gemeenschappen, de totale verindividualisering en de bittere noodzaak, in het harde, snelle en gecompliceer-

de stadsleven alle energie te richten op de individuele overlevingsstrijd.

"Mission starts with an awareness of who people are". Dat heeft zo zijn gevolgen voor de strategie en methodiek van Urban Mission in Nederland. In de Rotterdamse wijken is "people" een losse verzameling uitvallers, achtergebleven bejaarden, ex-psychiatrische patiënten, vreemdelingen op de onderste sport van een lange ladder, mensen die bovendien elkaars concurrenten zijn op de markt van woningen en werk.

"Organizing people for power" kan zich in zulke omstandigheden niet baseren op gemeenschappelijk beleefde belangen, strijdbaarheid, politiek inzicht en het vermogen, het vaak immateriële belang te politiseren. Toch werken aan de doelstelling "Steun bieden aan mensen in achterstandssituaties bij hún strijd om herstel en behoud van hun waardigheid en zeggenschap over zaken die hun leven bepalen" (zoals de doelstelling van een aantal teams luidt), die steun en die strijd vragen om langere processen dan de bekende "hit and run"-strategie van het vroegere actiewerk.

Basiswerk

Als er concrete voorbeelden van Urban Mission worden genoemd, kan men die alleen goed verstaan, als je ze ziet tegen de achtergrond van langdurig en geduldig basiswerk. Bij alle Urban Mission-ervaringen geldt, dat de contactlegging het moeilijkste punt is. Hoe begin je? Vanuit welke positie meng je je in het leven en de strijd van mensen die niet tot jouw levenskring horen? Hoe worden die mensen vanaf het begin actief en bewust betrokken bij het te ontwikkelen werk? Hoe is en blijft het hún zaak, hún belang en hoe spelen ze daarin de hoofdrol, zonder in nieuwe afhankelijkheden te vervallen?

Investeren

Dat betekent dat er eerst veel geïnvesteerd moet worden in de Urban Mission-werker. Het duurt echt minimaal twee jaar voor een gemiddelde medewerker iets begrijpt van wat er zich in een achterstandswijk afspeelt, maar vooral hoe het leven er uitziet van iemand die in een moderne samenleving is opgegroeid, of daarin is geïmporteerd, met de jarenlange ervaring van verliezer te zijn, vernederd te worden en ontkend en nu te worden gezien als te duur, te lastig, te gevaarlijk.

Nog meer tijd kost het een braaf christenmens te leren, dat niet zij of hij subject is van de zending, dat er niets "uit te dragen" valt, dat er niemand hoeft te worden verheven tot de hogere normen van de middenklasse, maar dat je moet leren luisteren om gewaar te worden, hoe God Zijn zending volvoert in het leven en de strijd van afgeschreven mensen en hoe jij daaraan wat steun kunt geven, of beter nog, hoe jij kunt bemiddelen dat mensen elkaar steunen in soms erg broze en kortstondige vormen van gemeenschappelijk leven, lachen, feesten, verdriet hebben en... knokken.

De kerk

Hoe verhoudt zich dat werk dan tot de kerk? Deze vraag, die je toch niet zo zou verwachten als je kijkt naar die lange weg van inleven, binnendringen, communiceren met de wereld van de armen, wordt altijd weer veel te vroeg gesteld. De verhouding tot de kerk is er een van spanning. Urban Mission, als een gehoor geven aan de stem van de zwakken, is een weg uit de cultuur van de middenklasse-kerk vandaan, met medeneming helaas van veel lastig en nutteloos cultureel en religieus erfgoed uit die kerk. Tegelijk wil Urban Mission in Nederland een actie van die kerk zijn. Een teken dat de kerk ook in staat is weg te geven zonder terug te ontvangen. Menskracht en geld "uitzenden" enkele reis. Een riskante

onderneming, omdat Urban Mission als "organizing people for power" niet functioneert zonder bondgenootschappen met mensen en groepen die in het geheel geen deel hebben aan de christelijke gemeente en haar gedachtengoed.

Ervaringen

Om nu toch niet het gevaar te lopen praktijkvoorbeelden te geven die geselecteerd zijn op "typische Urban Mission criteria" of werkervaringen weer te geven als illustraties bij een werktheorie (een deductieve weg die in Urban Mission als ergste doodzonde wordt aangemerkt) bel ik wat collega's op, zowel van protestantse als rooms-katholieke huize, zowel vrouwen als mannen en vraag naar hun zelfverstaan als Urban Mission-werker: "Noem eens een recent voorbeeld van jouw werk dat je als Urban Mission verstaat".

Lichtpunt in een vijandige wereld

Zr. R. vertelt: "Ik werk in de Kaap Verdische gemeenschap. Vooral met moeders. Voor deze moeders heeft alle strijd, alle angst in het vreemde land, alle heimwee en alle hoop een zichtbare gestalte: de kinderen. Dat zet die kinderen onder grote druk. Je moet niet gek opkijken, als in de tram de moeder blijft staan om de kinderen de zitplaats te geven. Die kinderen komen klem te zitten. Ze kunnen op hun weg in de Nederlandse samenleving hun moeders niet echt geruststellen. Ze leven tussen twee werelden. In beide lopen ze achterstand op, frustraties, schuldgevoelens. Bovendien groeien ze op in chaotische buurten vol fysieke en morele gevaren. Die kinderen moeten er dus uit, zo nu en dan. Ik vind een belangrijk stuk missie in mijn werken met Nederlandse gastgezinnen, die bereid zijn Kaap Verdische kinderen op te nemen, voor wat vakantie, rust, extra aandacht, steun.

Naar twee kanten is dat precair: de moeders staan duizend angsten uit en werken alleen mee als ze mij ken-

nen en vertrouwen. Ik moet zo geaccepteerd zijn, zoveel inleven, optrekken, meedoen in hun gemeenschap, dat ik aanvaard word als garantie voor de goede afloop. De Nederlandse gastgezinnen zijn bij alle welwillendheid ook heel onbekend met wat Kaap Verdische kinderen zijn, wat hun angsten en agressies zijn, wat ze wel en niet als respectvol, veilig en liefdevol ervaren. Maar al die lange wegen moeten gegaan worden, omdat het naar moeders versterkend werkt. Het is van groot belang als een Kaap Verdisch gezin één Hollands gezin kent als betrouwbaar, als steun achter de hand, als symbool van een lichtpunt in een vijandige wereld."

Opbloeien in eigen kracht

Ds. N. vertelt: "Ik kom zelf uit het buitenland en ben zelf vrouw, dat brengt mij regelrecht naar migrantenvrouwen in de buurt. Vooral Marokkaanse. Het begon met één vrouw die door haar man werd gebracht. De man werd gek van hun huilende kind, maar wilde het niet in een Nederlandse crèche hebben. We hebben toen via de zuigelingenzorg meer vrouwen in die situatie gezocht en voorgesteld: laten we een plek zoeken waar jullie samen in je eigen sfeer op de kinderen passen en intussen naailessen organiseren en ander nuttig werk dat voor jullie mannen acceptabel is. We begonnen op een zolderkamer en groeiden daar snel uit. De stap naar het buurthuis kon niet worden gemaakt vanwege de overheersend Nederlandse cultuur daar. We zochten een winkelpandje voor onszelf en vormden een stichting.

De meeste deelnemers zijn ongeschoolde, traditionele Berber vrouwen. Maar het gegeven van een eigen plek, de noodzaak die plek zelf te vullen, de ruimte om daaraan je eigen vorm te geven maakten die plek al gauw onopgeefbaar. We organiseerden kadercursussen onder leiding van een Marokkaanse vormingswerker die aansloot bij de ge-

dachtenwereld en gedragspatronen van ongeschoolde Berbevrouwen. Nu wordt het stichtingsbestuur geheel gevormd door deze Marokkaanse vrouwen. De vrouwen bereikten bij het vormingsinstituut de mogelijkheid, dat ook buiten dit instituut, op de plek van de vrouwen zelf, het cursuswerk kan worden gegeven.

Nu voeren de vrouwen strijd tegen de komst van een buurtmoskee. Hun motieven: onze mannen zijn bijna allemaal werkeloos, die kunnen best naar de centrale moskee lopen. Belangrijker: die moskee komt in het centrum van de buurt. Onze mannen zullen er vaak voor de deur staan en het is precies op onze route van huis naar ons centrum...

Al het werk dat de vrouwen verzetten in hun centrum, het bestuur, de werkgroepen, de activiteiten gebeuren zonder dat dit ten koste gaat van de zware huishoudelijke verplichtingen. Maar ik zie kleine mensjes overeind komen en opblóeien in kracht: "organizing people for power".

Recht op afscheid nemen

Vicaris W. vertelt: "Ik ben nog niet helemaal bijgekomen van mijn tocht naar Schiphol. Ik heb er een echtpaar heengebracht. Enkele reis terug naar het land dat ze om politieke redenen waren ontvlucht. Ik heb ze gebracht, omdat ze anders in een politieauto als misdadigers zouden zijn afgevoerd.

Ik wist bij het eerste contact met deze mensen dat ze kansloos waren. De advocaten zagen geen mogelijkheid wat voor verblijfstitel dan ook voor hen te bevechten. "De politieke situatie in uw land is inmiddels drastisch verbeterd", werd hun geruststellend meegedeeld. Maar je loopt niet van huis en haard weg als je niet als de dood bent voor wat er boven je hoofd hangt. Zulke mensen worden desperaat. Duiken onder. Gaan als illegaal leven op de solidariteit van al even arme familieleden. Komen in de criminaliteit terecht. Verloederen. Het duurt steeds weer lang voor ik

mezelf kan toegeven: dit is hopeloos. Je gaat dus met ze op weg. Schakelt andere advocaten in, regelt fatsoenlijk onderdak. Een beetje geld. Je probeert tijd te rekken. Tot je zeker weet: geen kans. Dan zijn er maar twee wegen: je geeft het op of je gaat ook dat laatste stuk mee. Dat laatste stuk van de doodlopende weg in Nederland waarop je probeert de kracht van die mensen zelf aan te spreken. De kracht om de angst terug te brengen tot hanteerbare proporties. Waardoor nieuw inzicht een kans krijgt en het vermogen de schrikbeelden over het eigen land te relateren aan latere berichten.

Je hebt daar tijd voor nodig en nauwkeurig werken. Je moet regelmaat en structuur terugbrengen in de chaos van hun gedachten en gevoelens. Je moet dus veel met ze optrekken en een steunende relatie opbouwen. Terwijl je zelf geen zekerheden te bieden hebt. Zelf ook in besmettingsgevaar raakt, ook nerveus wordt of geïrriteerd. Je doet het met kromme tenen. En je gaat met heel dubbele gevoelens de weg naar Schiphol. Hoe anders ben jij dan iemand van de vreemdelingenpolitie? Bij de douane neem je afscheid. Ze zwaaien lang naar je. Ze lopen recht op, als mensen die zelf gaan, zelf besloten hebben niet onder te duiken, niet te verdrinken in een vreemd land, maar het lot in eigen hand te nemen."

Vertrouwen opbouwen voor hún zaak

Ds. E. vertelt: "Stadsvernieuwing is een ingewikkeld proces. Het raakt mensen heel diep; je bent onzeker over een eerste levensvoorwaarde: het dak boven je hoofd, de vertrouwde buurt, de betaalbare huur. Je weet niet wat er komt. De informatie is tegenstrijdig, ingewikkeld. De inspraakprocedures nauwelijks mee te maken. Als je dan Turk bent en al heel wat ervaring hebt met een samenleving die vindt, dat jij maar rekening moet houden met wat er wordt bedacht en beslist en niet andersom,

dan is stadsvernieuwing iets wat over je komt als een blind lot. Je wacht het maar af.

Deze week ging dat anders. De Imam van de moskee nodigt een groep jonge Turken uit om zich te verdiepen in de stadsvernieuwing om zo de eigen gemeenschap te kunnen voorlichten en de belangen van de bewoners te dienen. We worden door de jongens gevraagd te helpen, informatie te verzamelen, contacten te leggen naar de ambtelijke organisaties. Er worden bijeenkomsten belegd door de jongens. Ze nodigen de ambtenaren uit en laten zich niets wijs maken. Grijpen zelf in, als de bekende rookgordijnen worden gelegd. Ze introduceren ons bij de ambtenaren als "mensen die door ons, Turkse jongeren, zijn gevraagd mee te doen".

Als ik vanaf dit punt terugkijk, zie ik een lange weg van optrekken met deze jonge mannen. Van veel praten met de Imam. Van vertrouwen opbouwen in de buurt met Turkse bewoners. Van knokken voor een eigen jongerenruimte. Van uitdagen om niet het leven als noodlot over je te laten komen. Van afzien van elke poging deze jongens te winnen voor mijn zaak, ons "mooie werk". Van de mist ingaan op zo'n punt en van conflicten voorbij komen. Wat nu gebeurt is winst: Turkse bewoners participeren op eigen termen aan de verbouwing van hun buurt. De moskee gaat open naar samenlevingsvragen."

De ruimte van dit artikel laat niet meer verhalen toe. Toevallig (?) komen alle spontane voorbeelden uit het werken met migranten. Misschien omdat in die kring zoveel meer vitaliteit, politiek bewustzijn en gemeenschapszin is dan bij veel Nederlandse bewoners, die door de slijtageslag van een heel leven, of al meer generaties, zoveel verder héén zijn.

Veel Urban Mission-werk in die kring moet zich noodgedwongen concentreren op individuele opvang, noodhulp, overlevingsbijstand. "Organizing power for people" en niet andersom. Soms de laatste resten levenswil mobiliseren. Niet zelden: een beetje in de buurt blijven als ook dat niet meer lukt.

Het Urban Mission-werk in Rotterdam is nog jong. Maar er is markt voor, als die zondige term niet al te misplaatst is. Steeds meer initiatieven in andere steden verstaan zichzelf als werk dat in de weg van Urban Mission past. Er is dan ook een "Netwerk voor Urban Mission in België en Nederland" opgericht, dat als zodanig actief participeert in de "Europese Kontakt Groep voor Urban, Industrial Mission". Er is enige reden om vanuit missionaire kring meer aandacht te geven aan deze vorm van activiteit in de zorghoeken van de Nederlandse steden.

Bob ter Haar (55) is gereformeerd predikant. Werkte in club- en buurthuiswerk. Sedert 1975 missionair predikant voor pastoraat in oude stadswijken. Voorzitter van de European Contact Group on Urban Industrial Mission (ECG).

Leven in een volkswijk in Dordrecht

Uit eigen keuze leven tussen afgeschreven mensen. Behoren tot het kwart, ten koste van wie de vooruitgang zich voltrekt. Dan is er geen inspiratie in een kerkgemeenschap die leeft op een andere planeet. De geloofstaal zweeft boven het dagelijks leven als een ongrijpbare mist. Van der Kolm beleeft dit in zijn dagelijkse leven. Met zijn leefgenoten groeide er een basisgemeenschap "de Buitenwacht", uitdrukking van geloven of juist niet, maar samen zeer evangelisch.

1. Een keuze

In 1976 hebben wij, een drietal gezinnen (de mannen theoloog vanuit hervormde achtergrond en de vrouwen onderwijzeres, wijkverpleegster en sociologe) besloten te gaan wonen in een volkswijk en ons geld te verdienen door in de industrie te gaan werken, in de traditionele rolverdeling tussen man en vrouw.

Wij hebben dit besluit genomen omdat we wilden ervaren wat het voor jezelf, je geloof, je theologie betekent wanneer je afhankelijk bent van een routinebaan en in een rijtjeshuis woont. Ook waren we benieuwd of het ons zou lukken om echt contact te krijgen met mensen in een wereld die wij helemaal niet kenden (trefwoorden: lage opleiding (IQ), volksmilieu, buitenkerkelijk en/of socialistisch arbeidersmilieu, eentoonig werk, baanloosheid, problematische woonsituatie).

Wij hebben dit in zoverre anoniem gedaan, dat wij hieraan zijn begonnen op eigen initiatief, zonder ambtelijke status, zonder medeverantwoordelijkheid van een kerkelijke instelling en zelfs zonder medeweten van de plaatselijke kerk. Anderzijds hebben wij nooit verzwegen wie wij zijn, wat onze opleiding en achtergrond is en wat we komen doen: namelijk leren wat de situatie van ons vraagt.

Geen alibi voor de kerk

Wij hebben voor deze manier van werken gekozen, met name omdat wij niet de pretentie wilden dragen van een in deze situatie vreemde en willicht vijandige instelling als "kerk", maar gewoon in alle rust wilden ervaren wat het betekent om zo te leven, zonder direct ter verantwoording te worden geroepen, te worden bevraagd op resultaten of interessante verhalen te moeten vertellen. Ook wilden wij niet als alibi gaan fungeren voor een kerk die verder zich niet echt inlaat met de onderkant van de samenleving maar wel zou kunnen verwijzen naar een initiatief als dit.

Hoofdvraag

Na een periode van ons thuis leren voelen, werd voor ons de hoofdvraag: wat kunnen wij met onze achtergrond en kennis doen, zonder de hulpverlener van bovenaf te worden? Een belangrijk punt dat wij daarbij hebben moeten leren is, dat de mensen ons nooit zullen zeggen wat wij moeten doen, simpelweg omdat jij zo graag wilt dat zij jouw opdrachtgevers zijn en jij alleen instrument. Je ontmoet geen hulpeloze vragende mensen in onze situatie en ook geen mensen die door onze keuze zo geïnteresseerd zijn geraakt in ons geloof erachter, dat ze vanzelf wel gaan vragen wat je er nu allemaal toe beweegt om zoiets moois te gaan doen. Het is niet mooi, het is normaal om net

als iedereen te werken en te wonen en je moet daarin, net als ieder ander je eigen weg zien te vinden, ook als je wat mist of wilt ondernemen. Je kunt andere mensen jouw probleem niet laten oplossen. Je moet zelf durven je spoor te trekken en initiatief te nemen.

2. Industrie

Dordrecht is een middelgrote stad (ruim 100.000 inwoners) onder de rook van Rotterdam met een lange industriële traditie. Het werken in bepaalde industrietakken gaat vaak voort van generatie op generatie. Een aantal gezichtbepalende industriële vestigingen is in de jaren 70 verdwenen of sterk afgeslankt; de E.M.F., Victoria, Tomado, de Meterfabriek. Andere bleven: Fokker, Lips, Penn en Bauduin (inmiddels sterk afgeslank), De Biesbosch, Akzo, Johan de Witt, Schwarzkopf. Nieuwe industrie kwam: DuPont, met 1500 vaste werknemers en permanent een 500 mensen via onderaannemers op het terrein, heeft een deel van de verloren werkgelegenheid opgevangen.

De DSW (sociale werkplaats) is trouwens de grootste werkgever van Dordrecht geworden in de afgelopen 20 jaar: van een paar honderd mensen in de jaren 50 en 60, werken er nu meer dan 2000 vaste werknemers.

Bijsmaak

De ontwikkeling van de werkgelegenheid in Dordrecht is illustratief voor een algemene trend: aan de ene kant zie je de vraag naar hooggeschoolde arbeid in de industrie toenemen (bv. DuPont) en aan de andere kant zie je dat traditionele laaggeschoolde arbeid verdwijnt of ondergebracht wordt bij de DSW. De DSW heeft in de volksmond de bijsmaak: dat is werk voor mensen die niet goed snik zijn, stom werk. Van oorsprong was de DSW vooral bedoeld voor mensen met een geestelijke en/of lichamelijke handicap. Zo sluipende weg wordt gebrek aan opleiding en

niet honderd procent fit zijn steeds meer gezien als een handicap. Ik merk dat "ongeschoold" en "zwakbegaafd" in het oordeel van de samenleving steeds dichterbij elkaar komen te liggen.

3. Stadsuitbreidingen

Met het groeien van de bevolking door met name de werkgelegenheid in de industrie kwam de behoefte aan stadsuitbreidingen. De eerste grote stadsuitbreiding werd de wijk Krispijn in de jaren 20 en 30 van deze eeuw. Na de oorlog kwam daar Nieuw Krispijn bij. In totaal wonen er een 14.000 inwoners in Krispijn. Krispijn bestaat grotendeels uit laagbouw en boven- en benedenwoningen.

Vergeleken met de oudere stadwijken in bijvoorbeeld Rotterdam ("drie hoog achter"), doet de wijk ruim en de bouwstijl vriendelijk aan. De huisjes zijn er meestal klein, maar na de grootscheepse renovatie van heel Oud Krispijn zijn met name de woonkamers in een aantal woningen vergroot. Een aantal belangrijke wegen doorkruist de wijk. Opvallend is dat de betere en duurere huizen aan deze grote wegen staan en de goedkope huurwoningen liggen "binnen". Oud Krispijn is intussen bestempeld als Probleem Cumulatie Gebied: de problemen stapelen er zich op; veel werkloosheid, onevenwichtige opbouw, veel migranten, mensen in de WAO, vrouwen in de Bijstand, gemiddeld laag opleidingsniveau, veel "zwak sociale" gezinnen enzovoort. Ondanks de renovatie is de aanblik van de wijk er niet op vooruit gegaan: uitgeleefde huizen, vrijwel geen bijgehouden tuintjes, sporen van brandjes, zwerfvuil, dichtgetimmerde ramen. Wat mij vooral verbijstert is dat stenen in gevels en muurtjes in korte tijd ingekerfd en stukgemaakt kunnen worden.

Mijn buurt

Met mijn gezin woon ik nu dertien jaar in deze wijk. Ik werk overdag als

operator bij DuPont. Doordat wij in een samengetrokken duplex-woning wonen, hebben wij redelijk de ruimte.

De buurt is er gezellig. 's Zomers is er veel en ongedwongen contact met elkaar op straat, vooral als er wat te beleven valt, bijvoorbeeld een ruzie of als er weer eens wat over de scanner is omgeroepen. Tegenover ons staat de speeltuinvereniging met het speeltuinhuis. Het speeltuinhuis was vroeger voor de kinderen. Nu wordt er vijf avonden in de week Bingo gedraaid. Stampvolle zalen. Bijna iedere avond dezelfde mensen, vooral vrouwen. Het laatste jaar is de speeltuin door een aantal buurtbewoners met een (klein) deel van de bingo-winsten weer wat opgeknapt.

Onze kinderen

Probleem voor mijn kinderen vormen de in groepen optredende Turkse kinderen, die zich nogal eens agressief en gemeen gedragen. Terwijl ik dit stuk zit te schrijven, zie ik weer een stel kinderen voorbijkomen met stokken in de hand meppend tegen elkaar en tegen alles wat ze tegenkomen. Het gaat bijna routineus zo. Onze kinderen gaan op een (christelijke) school, die de samenstelling van de wijk goed weerspiegelt. De meeste scholen in de wijk hebben de neiging "zwart" te worden of zijn het al, terwijl de meeste scholen rondom de wijk proberen in meerdere of mindere mate "wit" te blijven.

Als de laatste van de eerste generatie bewoners is onze buurvrouw van in de tachtig vorige week met bloedend hart verhuisd. Een andere buurvrouw is haar twee maanden terug voorgegaan, nadat ze een jaar zwaar dement, vrijwel zonder verzorging heeft gewacht op opname. Er wordt veel verhuisd door mensen die er later zijn komen wonen. Na de renovatie van ons huis ruim vier jaar geleden hebben wij in een aantal huizen al weer twee keren nieuwe bewoners zien verschijnen.

4. Armoede

Hoewel veel stille en nieuwe vormen van armoede zich ook in de nieuwere stadsuitbreidingen voordoen (hogere huur, hoger bestedingspatroon en meer 'kapsones' van de omgeving) ben ik het leven in onze wijk steeds meer als armoe gaan ervaren. Niet alleen is dat feitelijk zo, als je naar de inkomenskant kijkt (rond de 20% daling van koopkracht in de afgelopen tien jaar van de gemiddelde wijkbewoner zonder werk), maar ook omdat de wijk steeds meer getto-achtige trekjes krijgt.

Met getto bedoel ik: dat mensen tegen hun wens in deze wijk komen te wonen of moeten blijven wonen. Je ziet dat bij migranten, vooral van de tweede generatie, die hier weg willen vanwege de sociale controle en omdat ze zien, dat hun kinderen anders nooit wat zullen worden in de Nederlandse samenleving. Je ziet dat bij gescheiden vrouwen die met hun bijstandsuitkering weinig keuze hebben en hier snel een woning toegewezen kunnen krijgen; bij mensen die door verarming hun huur in duurdere wijken niet meer kunnen betalen en hierheen verhuizen; bij mensen die hier al lang wonen, naar hun zin, maar om zich heen de buurt zien achteruitgaan en nu ook de laatste jaren met hun buitenlandse burens alleen al door de taal geen contact meer hebben; bij de eigenaars van kleine koopwoningen die intussen in een uitkeringssituatie zijn terechtgekomen of wier huizen in waarde zijn gekelderd door de achteruitgang van de wijk. Aan de andere kant zie je ook, dat mensen die al van generatie op generatie in een sociale en culturele armoede verkeren, terugkeren uit nieuwere wijken waarheen men een aantal jaren terug is 'gelokt' door relatief goedkope huizen (in vergelijking met gerenoveerde woningen hier in de wijk en door huursubsidie), omdat men daar niet goed kan wennen en terugverlangt naar de buurt. Ook dat versterkt het getto-karakter.

De wijk heeft in hoge mate het kenmerk van een samenraapsel van mensen die de samenleving niet belangrijk genoeg vindt, behalve voor extra menkracht voor probleembestrijding en die zichzelf dan ook geen deel voelen van de samenleving. Daarbij doen zich twee fundamentele problemen voor:

Geen perspectief

Ten eerste het volkomen gebrek aan perspectief. Het gaat alleen nog maar verder achteruit. De mensen hier hoeven helemaal niet bewust gemaakt te worden van hun situatie; dat zijn ze allang. Juist daarom zijn ze zo bitter en negatief. In de steek gelaten door kerken, vakbonden en overheid. Ze krijgen nog wat brood en spelen (uitkering en bingo), maar geen menswaardige plek in de samenleving: geen plek of functie waar je wordt gewaardeerd door de samenleving, niets om trots op te zijn. Het gebrek aan zingeving in het bestaan leidt bij velen ook letterlijk tot gebrek aan zin om door te leven.

Het gebrek aan perspectief is des te dieper naarmate het de samenleving als geheel de afgelopen jaren voor de wind is gegaan (degenen die "wij" zeggen als het om medeverantwoordelijkheid gaat voor de vormgeving van de samenleving), terwijl jij behoort tot het kwart ten koste van wie de vooruitgang zich heeft voltrokken.

Isolement

Ten tweede het geïsoleerde ervaren van de situatie. De wijk is een conglomeraat van mensen met heel verschillende achtergronden, cultuur en levenssituatie.

Het isolement is ook juist daarom zo diep, omdat er geen gemeenschappelijke taal (meer) is om met elkaar te communiceren waar het wezenlijk om gaat in het leven. Niet alleen omdat Turken geen behoorlijk Nederlands spreken en omdat arbeiders in een andere cultuur leven dan vele bijstandsvrouwen, maar ook omdat de taal van het geloof, van de kerk, zich

heeft teruggetrokken tot de privéwereld en de taal van het verlangen naar anders overmeesterd is door de reclamemakers.

5. Kerk

Hoewel Dordrecht een stad is waar iedereen nog weet wat de kerk is en je ook nog op de zondagen een drukte van jewelste ziet bij de zwaardere kerken (kenmerken: stevige mannen in zwarte pakken, bleke vrouwen met platte hoedjes, komend in bloedmooie wagens overall vandaan, behalve uit de wijk), is de kerk in onze situatie volkomen afwezig.

Een enkeling is lid van een sectarische beweging zoals de Getuigen van Jehova. In het speeltuinhuus is er zondagmorgen een kleine pinkstergroep. Voor de moslims is de moskee wel een belangrijk punt in hun leven. In ieder geval voor de eerste generatie: het is de plek waar men met andere landgenoten "thuis" komt. Ik heb sterk de indruk, dat de secularisering van de tweede generatie heel hard gaat en dat de Islam als sterkst groeiende godsdienst een tijdelijk verschijnsel zal blijken te zijn.

Mistige geloofstaal

Toen wij hier een vijftal jaren hadden gewoond en gewerkt, hebben wij geprobeerd opnieuw contact te zoeken met de hervormde wijkkerk, omdat wij een sterke behoefte begonnen te krijgen aan een gemeenschap van mensen die echt bij elkaar horen en zich willen laten troosten, inspireren en corrigeren vanuit wat wij als wezenlijke elementen in onze geloofsopvoeding hadden meegekregen. We ontmoetten er een slinkende groep ouderen, die deels woonden in de vergulde rand van onze woonwijk en deels uit de hele stad kwamen. Op het persoonlijke vlak was deze hernieuwde kennismaking hartelijk en warm: je voelde dat de mensen elkaar kenden en meeleeften met elkaar, bijvoorbeeld in perioden van ziekte. Het was ook goed om

weer te zingen. Maar de mensen die we ontmoetten waren heel andere mensen dan die we in ons dagelijks leven ontmoetten en hun vragen en problemen van het dagelijks leven lagen op een heel ander vlak dan die van ons dagelijkse leven. En de geloofstaal uit liturgie en prediking zweefde daar boven als een ongrijpbare mist.

Andere planeet

Hoe kun je echte inspiratie opdoen voor je dagelijkse leven in een kerkgemeenschap waar mensen, hoe aardig ook, op een andere planeet leven, niet alleen 'geestelijk', maar vooral ook concreet economisch, sociaal en cultureel: en als wij in deze situatie een diepe behoefte voelen aan gemeenschap, dan moet die behoefte toch ook bij onze buurtgenoten en maats op het werk aanwezig zijn en moeten we toch als mensen die hetzelfde leven leiden, elkaar kunnen herkennen in dezelfde wezenlijke behoeften.

6. Gemeenschap stichten

De mensen met wie wij soms al jaren optrokken bleken, net als wij, wel degelijk behoefte te hebben aan gemeenschap, aan een plek waar het in de eerste plaats gewoon gezellig is; waar je op een nulpunt komt en in de ruimte gezet wordt; waar je kunt lachen en huilen met elkaar; waar je aanvaard wordt zoals je bent; waar ook je bitterheid wordt gehoord, maar waar je ook met elkaar zoekt naar mogelijkheden om daar uit te komen; waar je niet zo nodig moet geloven, omdat je anders je houvast kwijt zou zijn, maar waar wel de ruimte bestaat om opnieuw te geloven, eerst in jezelf en in de mensen; waar je ook niet zo nodig moet overgaan tot actievoeren, maar waarin je wel weerbaarder wordt (en dus kwetsbaarder durft te zijn) in je relaties met anderen, met name met 'hogeren'. Waar de bittere berusting langzaam

over kan gaan in vrolijk verzet tegen de machten die je leven proberen klein te maken.

Rantsoen

De kerk zit daarbij gewoon in de weg voor de meeste mensen die ik ken, zowel als (machts)instituut als vanwege de "C" in het CDA, als vanwege de taal van het christelijk geloof.

Ik herken dat gevoel, ook al voel ik me verbonden met een aantal mensen binnen de kerken en al is het mijn eigen 'huidskleur'. Maar ook al hebben veel mensen een veel negatiever en karikaturaler beeld van de veelkleurige werkelijkheid van de kerken, dan nog is dat beeld een feit waar je rekening mee moet houden. Als mensen geen behoefte hebben aan een band met een kerk, maar wel aan een gemeenschap die in het verlengde ligt van waar het in de kerken en het christelijk geloof wezenlijk om gaat – voor mij zo iets als: vernieuwing van de schepping door de ogenschijnlijk machteloze liefde van God-met-ons die uiteindelijk 'leven' zal blijken te zijn in de volle zin van het woord – dan is dat het rantsoen waar we het mee zullen moeten doen.

Alledaagse woorden

In de afgelopen jaren heb ik de bijbel leren lezen als een verzameling geïnspireerde en inspirerende, troostende en corrigerende boeken die telkens weer in strijdsituaties werden vastgelegd en herschreven en waarvan het leven van Jezus het diepten- en hoogtepunt vormt. Regelmatig licht daar in het dagelijkse leven iets van op. Als in een gemeenschap zulke ervaringen bespreekbaar zijn is dat een geloofsgemeenschap, ook wanneer de band met christelijke taal en kerkvormen impliciet blijft. Want wat heb je aan expliciete christelijke woorden die voor gewone mensen niets meer impliceren, terwijl we doodgewone alledaagse woorden en daden hebben waarmee het evangelie expliciet gemaakt kan worden.

"de Buitenwacht"

Vanuit deze achtergrond hebben wij in 1982 met de drie gezinnen het initiatief genomen tot het opzetten van gemeenschap-stichtende activiteiten.

Een twintigtal buurtgenoten en collega's op het werk die we goed hadden leren kennen, hebben we toen uitgenodigd met ons mee te zoeken naar andere vormen om elkaar echt te ontmoeten. Vrijwel allen reageerden positief. We zijn toen begonnen met bijeenkomsten waarin we, in een kring zittend, stilstaan bij een thema dat in ons dagelijks leven belangrijk is en samen zingen. Het waren thema's als: gemeenschap, rechtvaardigheid, verantwoordelijkheid, geloof, hoop en liefde, omgaan met verdriet, machteloosheid, vrede, enzovoort. Deze bijeenkomsten organiseerden wij buiten verantwoordelijkheid van bestaande kerken, maar wel in overleg met hen, met name met de Nederlandse Hervormde kerk van wie wij een eenvoudig kerkgebouw huurden dat midden in onze wijk staat. Dit gebouw was door vergrijzing en kerkverlating overbodig geworden.

Wij bedachten een naam "de Buitenwacht", omdat in deze gemeenschap mensen die in de samenleving en de kerken de buitenwacht zijn bij ons centraal staan en omdat wij buiten de muren van het gevestigde ge-

loof waakzaam willen zijn op wat zich in onze samenleving afspeelt. Naast de 'kring' groeiden er bijna vanzelf andere activiteiten, zoals praatgroepen, een bijbelleesgroep (toegesplitst op gesprek over onze eigen ervaringen gerelateerd aan het bijbelverhaal), een kringloopproject, buurtmarkten en werkgroepen die zich inzetten voor concrete maatschappelijke verandering, bijvoorbeeld op het gebied van de voortschrijdende verarming en gettovorming.

Op dit moment zijn er een 200 mensen betrokken bij deze gemeenschap: een kleine tegenstroom van mensen die in verzet zijn gekomen tegen de machten die ons proberen klein te maken en te houden. Voor sommigen van ons heeft dit alles te maken met het evangelie. Voor anderen juist niets. Voor mij persoonlijk heeft het feit dat beide visies bij elkaar blijven en samen hun eigen verhaal schrijven in het zoeken naar concrete bevrijding in het leven van alle dag, alles te maken met wat ik geleerd heb van het evangelie.

Drs. G.J. van der Kolm (1947), studeerde theologie in Leiden, hoofdvak zendingswetenschap en bijvak industriële verhoudingen. Zijn afstudeerscriptie "Industriële zending" combineerde beide vakken (1976). Sinds 1977 operator bij een chemisch transnationaal bedrijf te Dordrecht. In 1982 mede-initiatiefnemer van de basisgemeenschap "de Buitenwacht" in Dordrecht, hieraan onbezoldigd verbonden.

Toon Nauwelaerts

"Borgerhout leeft"?

Leven met migranten in Borgerhout-Antwerpen

Welke christen gaat zich nu met moslims bezighouden? Een christen tot daar aan toe, maar een parochiepriester? "Dat is misbruik maken van eigen opdracht en functie." Toon Nauwelaerts kreeg deze verwijten over zich heen, toen hij tien jaren geleden uit het verburgerlijkte parochiewerk naar de verpauperde bewoners van Borgerhout-Antwerpen ging. Er is in tien jaren veel gebeurd.

Toen ik de vraag binnenkreeg om een artikel te schrijven over "het missionaire werk met de armen rond het jongeren-migrantencentrum De Cluys in Borgerhout", zat ik weer verveeld met die vraag. Dat is telkens zo, wanneer ik zulke vragen voorgeschoteld krijg. Is dat werken met migranten werkelijk een "missionair" engagement?

In feite gaat het om de meest noodzakelijke en meest elementaire opvang van jonge mensen. Trouwens de mensen die het jeugdhuiswerk doen, zouden zich niet goed voelen bij zulke betiteling. Buiten drie moslims die er tewerkgesteld zijn werken er ook drie Vlaamse werkers die allesbehalve kerks zijn. Maar het zijn wel mensen die weten wat onrecht en verdrukking is en die daar met al hun energie tegenaan gaan.

Een tweede vraag die ik mij stel bij dat verzoek, gaat over dat "werken met arme migranten". Weer zo'n betiteling waarmee ik moeite heb. Het geeft aan hoe ver wij van hun situatie staan. Het houdt dat soort mensen "apart" van de gewone doorsnee burgers. Voor mij, voor ons, zijn dat gewone mensen zoals jij en ik. Inderdaad mensen die moeten vechten om hun rechten en inderdaad dat vechten vaak zo moe worden, dat ze er agressief bij worden.

Kolonialisme

Deze twee bedenkingen komen steeds bij mij op en ik word er kwaad van, dat de kerk nog altijd een beetje de indruk wil geven een zeker monopolie te bezitten over "het werk maken van de strijd tegen onrecht en verdrukking". Anderzijds, het opdelen van mensen in arm en niet arm, migrant en niet-migrant, enzovoort, geeft mij telkens het gevoel, dat men toch wel duidelijk een zekere vorm van apartheid wil behouden. Een gevoel dat we juist willen tegengaan. Maar dat vraagt inderdaad een hele andere levenshouding. Mijn vrees is, als we in zulke termen blijven denken, dat wij verwachten dat de anderen maar moet veranderen en niet wij. Dat is gemeengoed geworden: "zij moeten zich maar aanpassen...". En toch zeg ik: het bekeringsproces moet bij ons op gang komen, bij ons "de blanke christenen" en niet omgekeerd (wat steekt het kolonialisme er diep in).

Maar goed, ik kan evenmin ontkennen, dat het om een groep van mensen gaat waarvoor en waarmee we samen zullen moeten vechten en hard werken om te bereiken wat rechtvaardig en gelijk is.

Ikzelf zou het niet gekund hebben, tenzij door de ondersteuning en bevestiging van het evangelie en van bijbelse en andere profeten én van

de mensen die vanuit een gelijkaardig engagement met mensen begaan zijn.

"Schoonmaak"

Ik schrijf eind 1979 (inderdaad, juist tien jaar geleden). Oud-Borgerhout (de gemeente waar ik woon en werk) heeft nog maar pas de harde slagen van de slopershamer achter de rug, zogezegd om de gemeente te herwaarderen. Het enige resultaat van deze "schoonmaak" was ellende, onteigening, verkrotting en leegstand en dus nog meer achterstelling. Een tweede gevolg van die onvoorstelbare leegstand (alleen Oud-Borgerhout telde toen meer dan 900 leegstaande panden) was de vlucht van jonge mensen uit de wijk. De dupe van heel deze geschiedenis waren natuurlijk de ouderen en de sociaal en financieel zwakkeren. Heel deze situatie maakte de aantrekking van migranten zeer groot. Zeer goedkope huisvesting in vooral het noordelijk en het zuidelijk deel van Oud-Borgerhout.

Gesloten stadscultuur

Om al de miserie die hierdoor is ontstaan op te vangen, zijn gelukkig twee opbouwwerken uit de grond gestampt samen met een initiatief "Samenlevingsopbouw Borgerhout". Ook de actieve rol van het Centrum Buitenlandse Werknemers (vooral voor de migranten dan) hebben de wonden een klein beetje kunnen helen.

Het is in die context dat het "Jeugdcentrum De Cluys" overgeschakeld is naar een jeugdhuiswerk voor migranten.

Als wij ons even herinneren op welke subtiele manier de migranten (voor Borgerhout bijna uitsluitend Marokkanen) naar hier zijn gelokt (zie "*Vivre et travailler en Belgique*", een brochure uitgegeven door het Ministerie van Arbeid en Tewerkstelling) met de stoutste dromen van "in België kan je rijk worden, want de familiale sfeer is zeer groot..." en hier aangekomen volledig aan hun lot werden overge-

laten. Alleen enkele privé initiatieven werkten zeer hard en met zeer beperkte middelen.

Vanuit een open wij-cultuur van het platteland van Marokko terecht komen in de gesloten individualistische stadscultuur van Antwerpen, dat is dezelfde overstap maken als van de dag naar de nacht. Zeker voor de jongeren die een buiten-cultuur kenden en nu terecht komen in een dichtbebouwde gemeente waar geen groen meer valt te bespeuren, een gemeentete waar het racisme hoogtij viert en waar alle vormen van onthaal nul zijn, daar was het jeugdhuis een must (en in feite tien jaar te laat).

Tegenwind

Op zulk een moment waar je de eerste stap wilt zetten naar de realisatie van zo'n jeugdhuis, juist op zo'n moment ervaar je alle tegenwind die ook maar enigszins denkbaar is. Tegenwind van de burens (tot daartoe), tegenwind van de plaatselijke kerk, tegenwind van je eigen collega's, tegenwind van de betere omgeving. En die tegenwerking is dan juist zo groot, dat je, niet meer of niet minder, aan jezelf begint te twijfelen. Wie heeft het op dat moment bij het rechte eind? Zij of ik? Wie is er nu zo gek om tegen alle "weldenkendheid" in aan zo'n initiatief te beginnen? Welke christen gaat er zich nu met moslims bezig houden? Een christen tot daar, maar een parochiepriester? Een tegenwind die gaat van "dreiging tot uitzetting uit de gebouwen", "verdachtmaking over vroeger gebruikte gelden" tot "misbruik maken van eigen opdracht en functie als parochiepriester".

Op zo'n moment voel je je helemaal alleen en in je blootje staan tussen mensen die zich "collega's" noemen en je de rug toekeren, je vals beschuldigen en je zelfs bedreigen.

Medestanders

Mocht ik in die momenten geen nieuwe ondersteuning gekregen hebben, ik zou het heel waarschijnlijk niet vol-

gehouden hebben. En, gelukkig, die ondersteuning kwam langs vele kanten. In het begin langs enkele (echte) vrienden, langs kleine basisgroepen zoals er toen enkele bestonden in het Antwerpse, ondersteuning langs de mensen van de Vlaamse vastenactie Broederlijk Delen en van Welzijnzorg, ondersteuning van bestaande initiatieven zoals het Centrum voor Buitenlandse Werknemers en jeugdateliers, die in het beginstadium mee de "startgroep" vormden voor het jeugdhuis.

Met al deze contacten heb ik ook de Beweging Missionair Engagement (BME) leren kennen.¹ BME stond toen nog in haar kinderschoenen. Maar daar heb ik mensen ontmoet die ook werkten met mensen die opzij werden gezet en zichzelf hopeloos alleen voelden staan. Met wat terughoudendheid voor het onbekende maar met een gevoel van "eindelijk heb ik mensen gevonden waarbij ik me thuis voel", ben ik de BME zeer dankbaar. Vanuit die ondersteuning en vanuit hun inspiratie (die niets anders inhoudt dan de inspiratie van Jezus van Nazareth) durf je je opnieuw risikeran. Kan je weer een beetje geloven, niet alleen in waarmee je bezig bent maar ook in een God die met ons en door ons zijn rijk wil uitbouwen.

Nu moet je ook niet denken dat omwille van de BME alle moeilijkheden uit de lucht waren. Integendeel. Maar je hebt wel een hele andere instelling gekregen. Je durft veel meer, omdat je weet dat je goed en juist bezig bent. Omdat je weet dat je niet meer alleen staat in je overtuiging.

Kortzichtig

Zo kan ik nog vertellen over de aankoop van het gebouw waarin het jeugdhuis gevestigd is. Het was in 1987.

Weer opnieuw de dreiging uit het jeugdhuis gezet te worden. Er hing reeds verschillende maanden een enorm groot plakkaat aan de gevel "te koop". De parochie waar we gevestigd waren had geen oor voor on-

ze bedoelingen. Uiteindelijk hebben we het gedurfd, zonder centen het gebouw zelf aan te kopen. Ook hierbij weet ik, dat ik zonder de medewerking van mensen uit de BME dat nooit bereikt had. Anderzijds toont het nog maar eens, hoe kortzichtig kerkmensen kunnen zijn. In plaats van een duidelijk standpunt in te nemen en een openheid naar de migranten te tonen, worden hier weer eens wegen tot scheiding en racisme gekweekt.

Erkenning

Vanuit het bisdom ondervinden wij nu een duidelijke erkenning en ondersteuning. Meer zelfs, in de benoemingen van het bisdom Antwerpen wordt er terdege rekening gehouden met de hele migrantenproblematiek en het racisme. Ik ben het bisdom daar ook zeer dankbaar voor. Niettegenstaande het nijpende priestertekort heeft het beleid toch geopteerd voor een vrijstelling van een van haar priesters om mee te werken aan een "multiculturele samenleving" in het bisdom Antwerpen maar ook in het Borgerhoutse. Wat mij nog meer verheugde, is dat BME-werker Didier Vanderslycke deze plaats heeft ingenomen.

Als ik heel dat stukje geschiedenis vertel, dan is dat inderdaad omdat het zwaar op mijn maag is blijven liggen enerzijds, maar dat het ook tegelijkertijd een ontdekking is geweest naar nieuwe mogelijkheden via onder andere de Beweging voor Missionair Engagement.

Verkeerd stemmen

De situatie van migranten en zeker van migrantenjongeren stoot op zoveel onbegrip en tegenkanting, dat wij het ons niet kunnen voorstellen, hoe zij zich hier moeten voelen.

Wat heel deze situatie eigenlijk zo moeilijk maakt, is dat de autochtone bevolking in feite geen schuld draagt aan het groeiend racisme hier in de buurt. Voor hen is er geen enkele instantie die aan hun situatie van achterstelling en vergeten-zijn iets wil

doen. Het verzuimd stedelijk beleid heeft immers schrik zijn kiezers te verliezen. De enige uitzondering is de partij van het Vlaams Blok die met haar duidelijke racistische taal de mensen weet aan te spreken. En dat onze mensen voor zo'n partij kiezen heeft alles te maken met de onmacht die bij hen leeft. Zij willen ook uit die achterstelling geraken. Zij willen ook meegeteld worden. Het spijtige is dat ze op de verkeerde mensen stemmen. Zij beseffen niet, dat ze – door tegen de migranten te stemmen – tegen zichzelf stemmen. Ze zitten immers in dezelfde situatie.

Borgerhout ontdekt

Gelukkig zijn er tussen al die knelpunten ook lichtpunten te ervaren. Met de benoeming van Didier is er op dekenaal vlak wel wat aan het bewegen geraakt. In het voorjaar van 1989 zijn we met de verschillende parochie-teams van de zeven Borgerhoutse parochies samengekomen om een "foto" te maken van het Borgerhoutse leven. We waren met een groep van vijftig. En velen hebben bij die info-avonden ontdekt waar Borgerhout aan toe is. Maar velen hebben ook beseft dat het niet te laat is.

Vanuit het bekijken van Borgerhout onder verschillende thema's hebben zij gezien, hoe groot de nood is bij bejaarden, die heel veel geld van hun klein pensioentje moeten neertellen om verzorgd te worden en om wat in contact te komen met anderen.

Zij hebben gezien welke noden er leven in de Borgerhoutse scholen. Het verschil tussen de grote vrije scholen en de concentratiescholen is een doorn in het oog van ieder weldenkend mens. De belachelijke middelen welke bijvoorbeeld het lager onderwijs ter beschikking krijgt voor bijwerkklassen, niet alleen voor migrantenkinderen maar ook voor kinderen die van thuis uit de middelen niet hebben om naar "een betere school" te gaan.

Werklozen

Bij zo'n Borgerhoutse foto heeft men ook gezien, hoe het gesteld is met de werklozen. Borgerhout heeft binnen de grootstad Antwerpen het hoogste percentage van werklozen en ongeschoolden. Wat we dan nog niet weten, is de verborgen werkloosheid. Zoveel migrantenjongeren zijn immers niet ingeschreven, omdat zij niet in aanmerking komen voor een vervangingsinkomen. Op hun aantal heeft niemand een duidelijk zicht. De kennismaking met het Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn (vroeger de Commissie voor Onderstand) gaf hen ook een ander zicht op de armoede in de gemeente.

Wonen

Het woonkwaliteit in Borgerhout is ook niet om over naar huis te schrijven. Dit geldt zowel voor de Vlaamse als voor de Marokkaanse bewoners. Mensen die in veel te kleine huizen moeten wonen, omdat andere niet meer betaalbaar zijn. Gezinnen waarvan vier kinderen op een slaapkamer logeren is geen aardigheid. Huizen waar vijftig en meer mensen in samenwonen is niet uit de lucht gegrepen. Het ontbreken van de meest elementaire voorzieningen zoals sanitair en dergelijke, worden als normaal beschouwd.

Het jeugdbewegingsleven dat de laatste tien jaar zo'n sterke achteruitgang kent en waaraan zoveel nood is, vooral voor die jongeren en kinderen die niet de kans krijgen om in het weekend naar een bungalow te trekken. Thuis hebben zij geen tuin en zijn dus op de straat aangewezen of op het centrum van de stad. Waar ze daar dan terecht komen, daarvan hoeven we geen tekening te maken.

Oecumenische werkgroep

De afdruk van deze Borgerhoutse foto is alles behalve volledig. Maar vanuit dit initiatief is een nieuwe dekenale werkgroep ontstaan onder de naam "Borgerhout Leef!". Het is een oecumenische groep. Samen met onze

protestantse broeders en zusters (waarvan Ina Koeman deel uitmaakt) trachten we een ander beeld over Borgerhout te geven. Wij verwachten dat christenen zich ook op een nieuwe eigentijdse manier zouden engageren om Borgerhout weer een waardige naam te geven.

"Een gemeente waar men beseft, dat een multicultureel samenleven de enige uitweg is om weer tot leven te komen. Daarvan willen wij ook het beleid overtuigen. Het doel dat wij gezamenlijk moeten bereiken is een rechtvaardige multiculturele samenleving. Dat is alleen mogelijk wanneer een samenlevingsbeleid gericht is op integratie. Dat wil zeggen, dat het een beleid moet zijn dat mogelijkheden biedt, opdat alle mensen als individu en als groep volwaardig zouden kunnen leven met betrekking tot hun sociaal-economische, cultureel-religieuze en politieke behoeften en verworvenheden en dit binnen een proces van onderlinge communicatie en uitwisseling."²

Nieuwe kansen

Dat het anders kan in Borgerhout daar geloven wij steevast in. Als we durven kijken naar de kansen die we hebben in het Borgerhoutse, dan moeten we eerlijk zijn en zeggen dat die er nooit te voren waren.

– Binnen het armoede-bestrijdingsproject van minister Lansens is de kans groot dat er twee nieuwe wijkbureaus komen. Het zijn administratieve- en dienstencentra op maat voor de buurt, dichtbij de bewoners. Mogelijk ook een nieuwe ontmoetingsplaats voor de buurtbewoners.

– Vanuit het EG (Europese Gemeenschap)-armoedeproject is er een buurt-ontwikkelingsproject goedgekeurd. Hierdoor zou een aantal initiatieven rond werken-wonen tot stand komen, met als doel: een heropleving van de buurt bekomen door haar economische draagkracht te vergroten. Dit kan mogelijk door het oprichten van een bedrijf en bedrij-

ventcentra en een aantal leerwerkplaatsen.

– De oprichting van een dagcentrum voor schooljeugd is in het vooruitzicht gesteld.

– De herwaarderingsgebieden die hun eerste resultaten laten kennen.

– Het standhouden van „'t Knopke”, een naai- en verstelatelier, werkend met een Vlaamse en een Marokkaanse naaister. Het is een buurt-gericht initiatief dat, weliswaar met zware inspanningen, aan een nood voldoet.

– De verschillende vrouwencentra met hun taallessen naast de ontmoetingsplaatsen.

– De praatgroepen van Vlaamse en Marokkaanse vrouwen, gekoppeld aan de kookmiddagen.

– Heel het Opbouwwerk in Oud-Borgerhout dat werkzaam is met vier werkkrachten.

Misschien vergeet ik nog belangrijke initiatieven te noemen die in het Borgerhoutse hoopvolle tekenen zijn.

Hiermede wil ik dan ook eindigen. Het was niet de bedoeling mensen te kwetsen door dit artikel, integendeel (soms komt de waarheid nogal kwetsend over). Hopelijk is dit ook weer een bijdrage tot groter bewustmaking van allen, christenen en niet-christenen. Als priester ben ik er zeer gelukkig mee, dat het meer en meer mogelijk is geworden om in een pluralistische en multiculturele samenleving als gelijke te mogen meewerken met diegenen, die dezelfde bedoelingen nastreven.

Zó komt er leven in Borgerhout!

1. Over de Beweging voor Missionair Engagement (BME): zie voetnoot 1 bij het artikel van Ina Koeman in dit nummer. (red.)

2. Citaat uit "Naar een kerkwerk ter bevordering van een rechtvaardig multicultureel samenleven".

T. Naewelaerts (50) is priester (1965) van het bisdom Antwerpen en medewerker van jongeren migranten centrum "De Cluys" in Borgerhout-Antwerpen.

Piter Goodijk

"Doe de groeten aan God". Onderzoek in de Geuzenwijk in Utrecht naar relatie buurt en kerk

Deze kansloze, in de hoek gedrukte mensen beleven hun geloof veel meer existentieel dan dogmatisch. In een buurtkerk moeten de vragen van de mensen het aanbod van de kerk bepalen.

Zending betekent met mensen binnen en buiten de kerk op zoek gaan naar de bevrijdende in plaats van belastende functie van geloven. Goodijk beschrijft zulke ervaringen in de Geuzenwijk in Utrecht, tegelijk onderzoek om te ontdekken of en hoe buurt en kerk nog iets voor elkaar kunnen betekenen.

De titel van dit artikel komt uit de mond van een jonge bouwvakker, vanaf de renovatiesteiger bij de Roobolkapel in de Geuzenwijk. Hij vroeg mij, in het voorbijgaan, wat een dominee was. Daar had hij nog nooit van gehoord. En hij was nog verbaasder toen hij hoorde, dat hij vóór een kerk stond te timmeren. Na mijn uitleg reageerde hij spontaan met "doe de groeten aan God". Direct en tegelijk indirect. Misschien wel typerend voor de verhouding tussen kerk en buurt. Gaat het om een afscheid of een nieuwe kennismaking met God in een achterstandssituatie? Onderstaand artikel geeft de indrukken en inzichten weer van een eerste verkenningstocht vanuit m'n functie als predikant voor pastoraal opbouwwerk.

1. Kijk in de wijk

De Geuzenwijk is een kleine wijk aan de onderkant van Zuilen en van de Vecht in noordwest Utrecht. Er wonen een kleine 4.000 mensen, waaronder een 600 Turken en Marokkanen, dicht bij elkaar.

De straten in deze wijk zijn vernoemd naar de Watergeuzen. Maar de dynamische naam Geuzenwijk is minder bekend dan de statische naam Be-

tonbuurt, welke herinnert aan de betonbouw uit de begintijd van deze wijk. Rond 1925 werden hier noodwoningen neergezet, die pas in 1983 vervangen zijn door nieuwbouw.

Aan het begin van deze eeuw werd trouwens heel Zuilen uit de grond gestampt rond de grote staalfabrieken Demka en Werkspoor. Inmiddels hebben beide bedrijven het lood(je) gelegd ten koste van talloze arbeidsongeschikte en werkloze bewoners in hun buurt.

Achteruit hollen

In de zestiger jaren is de bovenlaag, het kader, uit de Geuzenwijk getrokken naar de nieuwbouwwijk Overvecht. Sindsdien heeft een tweede onderlaag van buitenlanders en Nederlanders intocht gehouden, aange trokken door de goedkope huurwoningen van de gemeente. Sinds deze verhuisgolven, die nog steeds voortduren, is er geen sprake meer van een volksbuurt, waar iedereen elkaar kent en voor elkaar opkomt en waar gezelligheid geen tijd kent. Integendeel, er ontstaat vervreemding van elkaar, wantrouwen, bedreiging en angst, vandalisme, tekenen van een anonieme buurt.

"De buurt holt achteruit", zeggen de mensen en wie nog weg kan komen,

aarzelt niet langer en krijgt geen spijt. Toch zijn er ook nog voldoende standvastige mensen, die de buurt niet in de steek laten. Zij wonen vaak van de wieg tot de kist in hetzelfde huis, soms met vier generaties in dezelfde straat, met (over)grootmoeder als samenbindende factor. Sommigen van hen raakten zelfs in paniek, toen ze voor een halfjaar in een wisselwoning werden gestopt door de gemeente, vanwege de renovatie van de straat. Inmiddels hebben zij bij de Dienst Woningbeheer afgedwongen waar en naast wie zij willen wonen bij terugkeer in hun straat.

Hoewel ook de kerkmensen deze wijk allang hebben verlaten, ontstaan er de laatste tijd nieuwe initiatieven vanuit verschillende kerkelijke invalshoeken, waardoor nieuwe en ook jonge mensen gaan wonen en werken in deze buurt, als tekenen van solidariteit.

Achterbuurt

Een achterstandswijk ontstaat mede vanwege een bepaald werkgelegenheids- en huisvestingsbeleid en blijft bestaan bij het ontbreken van nieuw beleid. Zo is de Geuzenwijk geen Probleem-Cumulatie-Gebied met een wijkgericht beleid, omdat er nog te weinig buitenlanders wonen. Maar ook als alle beleidsambtenaren en welzijnswerkers dit een achterstandswijk noemen, de bewoners zelf of anderen noemen het nog steeds een achterbuurt met sociaal gedrag. Wanneer kinderen door hun ouders naar een school in een betere buurt worden gestuurd, worden zij gepest met hun achtergrond en mogen ze geen vriendinnetjes meenemen naar die achterbuurt. Dat hakt er dus al vroeg in.

Zondebokken

Driekwart van de mensen leeft hier van een uitkering. Maar met name de oudere mannen ervaren hun arbeidsongeschiktheid en werkloosheid nog steeds als een persoonlijk falen. "Want wie niet werkt, zal ook niet

eten...". lijkt apostel Paulus in hun onderbewuste te suggereren en "als je maar werken wilt...", zei oud-minister Ruding toch tegen hen?

Tegenover deze ouderen staan de nodige jongeren, die denken: "als je al eet, waarom zou je dan nog werken?" Dit lijkt een psychische tegenstrijdigheid, waarin velen verst(r)ikt raken. De politieke betrokkenheid in de wijk is gering. "Wat maakt het uit of je door de hond of door de kat gebeten wordt?" is een veel voorkomende reden om niet te gaan stemmen. Het meeste succes bij de jongste verkiezingen had de Centruumpartij, die de dag tevoren met rondrijdende speakers de gefrustreerde gevoelens van de bewoners stem gaf en de vreemdelingen in de wijk als zondebokken aanwees.

Onmacht

Als er sprake is van discriminatie, dan komt dat eerder voort uit onmacht, dan uit onwil van bewoners, die elkaars vreemde gewoonten en gedrag niet kunnen begrijpen of vertalen, niet als uitdaging maar als bedreiging ervaren. Of omdat de gemeente niet mag discrimineren bij het toewijzen van woningen, waardoor toch weer de zwakste schoulers de zwaarste lasten krijgen te dragen. Of omdat de buitenlanders meer gebruik maken van de welzijnsinstellingen voor de buurt, waardoor de Nederlanders zich achtergesteld voelen.

Vlucht voor jezelf

Veel mensen weten niet om te gaan met hun verlies van vast werk, inkomen en burens of met andere en snelle veranderingen in de maatschappij en in de buurt. Als ze dan de wijk niet meer uit kunnen vluchten, gaan ze op de vlucht voor zichzelf. Mensen krijgen last van lichamelijke en psychische klachten, stoornissen en moeten hun toevlucht nemen in medicijnknaken en specialistengeeltjes. Emotionele spanningen worden door de mannen thuis soms afgereageerd met vrouwen- en kindermishandeling.

ling, omdat ze hun laatste restje zelfrespect verloren hebben en de straat niet meer op durven. Kinderen en jongeren ontvluchten deze thuissituatie door te vroeg de straat op te gaan, met alle gevolgen van dien. De wijk gaat gebukt onder de overlast van kleine criminaliteit, waarop niemand meer aanspreekbaar lijkt. Zelfs de politie voelt zich machteloos.

Geen perspectief

Anderen ontvluchten de werkelijkheid in hun eigen fantasiewereld, bijvoorbeeld door dag en nacht voor de tv en video te hangen of met een telefoon op hun kop te blijven zitten waar ze zitten, of door hun kamer overdadig in te richten met de opbrengst van vele rommelmarkten. Tenslotte lijkt de vlucht in de verslaving van alcohol, drugs, gokautomaten en prostitutie onweerstaanbaar, als het vlak bij de deur is.

Mensen die geen perspectief meer (kunnen) zien, worden slachtoffer van zichzelf en maken hun leven en dat van anderen onmogelijk. Daar lijkt zelfs geen probleem-cumulatie-beleid meer tegen opgewassen.

Wat is armoede?

Aan de buitenkant zie je vaak geen armoede, vooral als de huizen net gerenoveerd zijn, de mensen in pak lopen of prat gaan op hun auto, video of andere luxe artikelen. Ook de hoogte van de uitkeringen is niet het overtuigende signaal van mogelijke armoede. Daar hoor je de mensen zelfs soms nog het minste over klagen, ook al hebben ze bijna van nature altijd te kort en ook al vind ik, dat de lonen aan de uitkeringen gekoppeld dienen te worden in plaats van andersom. Het gaat om het recht van de zwaksten. Symptomen van armoede, die ik tot nu toe ben tegengekomen in de wijk, dat zijn de soms afgeleefde gezichten van nog betrekkelijk jonge mensen; de machteloze woede over toenemend vandalisme; de angst voor bedreigingen; de volgestrekte bestaansonzekerheid; de on-

macht om je eigen bestaan enigszins ordelijk op te bouwen; de relaties binnen je gezin gezond te houden; de onmacht om contact met anderssoortige mensen te leggen; het verlies van zelfrespect.

Armoede valt tussen de regels door te lezen uit de wijze waarop ik de Geuzenwijk heb beschreven: armoede heeft te maken met geschiedenis, met opvoeding en ontwikkeling, met de mentaliteit van mensen en met hun levensomstandigheden als gevolg van (on)bewust overheidsbeleid. Misschien moeten we armoede niet te veel of alleen in materiële termen definiëren, waardoor je vaak in een oppervlakkig welles-nietes belandt met buitenstaanders, of je wel of niet rond moet kunnen komen van een uitkering bijvoorbeeld.

Geen keuze

Zou de terugkerende kern van het probleem, de diepere laag van armoede, niet gezocht moeten worden in een nieuwe definiëring van geestelijke armoede als een structurele vorm van afhankelijkheid? Mensen zijn in wezen geestelijk zwak gemaakt en geraakt, waardoor ze hun eigen houvast en zekerheid moeten zoeken in geld en bezit, dat ze echter zelf niet kunnen organiseren. Armoede is dan de onmacht om te kunnen kiezen voor je eigen bestaan en om het te kunnen relativeren, terwijl anderen vrijwillig kunnen kiezen om bijvoorbeeld in armoede te leven, maar dan niet meer arm zijn.

Zelfrespect

De bestrijding van deze geestelijke armoede kan beginnen met een Freiriaanse pedagogie der onderdrukten, met de ontwikkeling van een vorm van geestelijke weerbaarheid. Zo doende kunnen mensen in achterstandswijken hun sterke kanten opnieuw ontdekken en ontwikkelen, zoals hun solidariteitsgevoel, hun directheid, inventiviteit en humor. Vanuit een nieuw gevoel van zelfrespect en zelfvertrouwen leren mensen om

anders om te gaan met hun huidige levensomstandigheden en hun toekomst mede te organiseren, onder andere door bewuster te gaan stemmen of systematischer in verzet te komen.

Daarbij zou ook, of met name, de kerk haar bijdrage kunnen leveren in deze wijk, niet alleen door middel van diaconaat, maar ook door kritisch pastoraat, catechese en eredienst. Het gaat erom, dat mensen van object weer tot subject worden, onderwerp worden van een nieuwe toekomst in plaats van lijdend voorwerp.

2. Kijk uit de kerk

De Roobolkapel is geen losstaand, opvallend, kerkgebouw, maar een eenvoudige ingebouwde benedenwoning in de Cornelis Roobolstraat, in de Geuzenwijk.

Ruimtelijk gezien staat dit kerkje dus dichtbij de mensen in de straat en tevens is het een passend teken van de huidige minderheidspositie van de kerk in de samenleving. Financieel gesproken is het de goedkoopste vorm van kerk-zijn, die zichzelf kan bedruipen. Principieel gezien is het misschien wel de beste vorm voor de toekomst, zo'n soort huisgemeente. Beter tien volle huizen met mensen die elkaar en hun buurt goed kennen, dan één bijna lege grote anonieme kerk voor een veel te grote wijk, op te grote afstand. Kortom, een pleidooi voor kleinschaligheid tegenover een tendens naar grootschaligheid, waarin steeds minder kerken steeds grotere gebieden moeten bestrijken...

De Roobolkapel bestaat al vanaf 1944 en heeft ruim dertig jaar dienst gedaan als evangelisatiepost met een vaste evangelist. Daarna is het werk geslonken tot de zondagse kerkdiensten en wat pastoraat, dat onder de verantwoordelijkheid van de wijkkerkeraad Zuilen is voortgezet. De diensten worden geleid door wisselende voorgangers, variërend van studenten tot emeriti. Ze worden

bijgewoond door zo'n dertig oudere, trouwe, niet-starre gemeenteleden uit en rond de Geuzenwijk, voor wie de diensten van de officiële wijkkerken geografisch of mentaal een stap te ver zijn.

Vierplek wordt werkplek

Sinds 1 september 1988 ben ik in de Geuzenwijk werkzaam als predikant voor pastoraal opbouwwerk en wordt de zondagse vierruimte ook benut als werkruimte door de week. De avondmaalstafel functioneert nu tevens als bureau of als vergadertafel, als koffietafel en sinds kort als eettafel voor de contactmaaltijden. Zo wordt de gelovige eenheid tussen vieren en werken ook ruimtelijk enigszins zichtbaar en herkenbaar gemaakt.

Als jongste kerkganger heb ik me aangesloten bij de zondagse diensten in de kapel, terwijl ik één keer per maand als voorganger meedraai in een door de kosteres opgesteld rooster. Daarbij is het nog wat zoeken naar de goede vorm en toon, die de samenhang tussen vieren en werken, tussen kerk en buurt, onder woorden brengt. In ieder geval preek ik minder tegen de rijken en de sterken en meer voor de armen en de zwakken en niet meer in termen van zij-daar, maar van wij-hier.

Vandalisme

Dat te dure en te lege kerken worden afgebroken op vrijwillige basis, wisten we al, maar dat een kerkje in vol bedrijf van de ene op de andere dag niet meer dienst kan doen vanwege gewelddadige vernielingen, is voor de meesten waarschijnlijk nieuw. Dit overkwam de Roobolkapel, een half jaar geleden, aan het begin van de renovatie van de straat. Daarmee werd ook de kerk, die tot dan toe gespaard was, slachtoffer van het buurtvandalisme, ook al hebben de daders dat misschien nauwelijks beseft. Ook het eenvoudige glas in lood raam met het Kruis als herkennings-teken werd geofferd. Dat betekende binnen een paar dagen een ander

Godshuis zoeken, dat ons spontaan en gratis werd aangeboden door de katholieke geloofsgemeenschap en pastor, drie straten verderop. Het staande orgeltje is nu vervangen door een draagbaar keyboard, een zogenaamd tafelorgeltje waarmee de organist de gemeentezang begeleidt. De kosteres zit soms op de trap bij de voordeur, als alle stoelen bezet zijn. Inmiddels is besloten tot grondige renovatie van de Roobolkapel op de oude plek, hoewel de financiering ervan nog niet rond is.

Vertrouwde plek

Pas als een kerk verdwenen is, merk je er de waarde soms van voor mensen. Niet alleen voor mensen binnen de kerk, die opnieuw moeten overwegen of ze door willen gaan, ook voor mensen buiten de kerk, die vragen of en wanneer de kerk terugkomt. De buitenkerkelijke buurtbewoners waren nog verontwaardigder over de vernieling van het kerkje dan de geschokte kerkmensen zelf. "Ze moeten met hun poten van dat kerkje afblijven...", hoorde ik op straat. Het kerkje is voor de buurt een vertrouwde, veilige en rustige plek, waar je geen last hebt van harde muziek, ruzies, rotzooi op de stoep of drugsdealers.

Onuitgesproken geldt het als een soort indirect teken van Gods aanwezigheid in de straat. De kinderen van de bovenburen lagen 's zondagsmorgens met de oren op de grond te luisteren naar de psalmen die tijdens de dienst opstijgen naar boven, hoorde ik van de buurvrouw, die hoopt dat ze straks weer boven de kapel mag wonen...

Gaan luisteren en terugvertalen

"Als de mensen niet meer naar de kerk komen... dan moet de kerk naar de mensen komen", zei iemand op straat tegen mij, toen hij mij op weg zag gaan en vroeg wat ik deed. En als je dan ontdekt hoe moeilijk het is om vanuit de kerk een nieuw contact te krijgen met mensen in de buurt,

besef je dat de omgekeerde weg nog moeilijker zal zijn. Waarom zo'n zwaar accent op het wat ouderwets aandoende en nogal gewaagde zoekwerk vanuit de kerk bij buitenkerkelijke bewoners, die daar in eerste instantie niet om vragen?

Niet om de boodschap van de kerkmensen à la Jehova's getuigen op te dringen aan de bewoners, maar eerder omgekeerd, om de boodschap van de buurtbewoners terug te vertalen naar de kerkmensen. Om te leren luisteren naar de opgekropte verhalen, zonodig als kerk schuld te bekennen en zo mogelijk schoon schip te maken. Doordat niemand meer uit eigen initiatief op de bewoners afstapt vanuit een kwetsbare positie en wel velen namens hen denken, spreken of handelen en aan beeldvorming doen. Omdat alle openbare instanties, zoals hulpverlening, buurthuis en ook kerken, werken met een sterk aanbiedend karakter van allerlei activiteiten, zonder de vragen en drempels van de thuisblijvers, de stillen, voldoende te onderzoeken. Omdat mensen in de Geuzenwijk zelf niet snel ergens op af stappen met hun vragen, maar daar wel over willen en durven praten met anderen in hun eigen thuissituatie, zodat je ook nog eens kunt bemiddelen in de preventieve sfeer. Omdat je tenslotte goed moet weten met wie je wat eventueel in de toekomst organiseert, wil het enige betekenis hebben...

Herkenbaarheid

Bij m'n bezoeken in de buurt presenteer ik me als vertegenwoordiger van de kerk, de Roobolkapel. Mensen in de buurt vragen trouwens ook om duidelijkheid en herkenbaarheid. Ze noemen je vaak dominee of pastor voordat of zonder dat je het feitelijk bent. Als je namens een concrete kerk op bezoek komt, kunnen ze zich tenminste ergens tegen afzetten, afreageren en dat werkt bevrijdender dan verdringen.

Het eerste contact is vaak het moeilijkst, vooral als je elkaar nog niet kent

van de straat of via de andere ontmoetingspunten in de wijk, of als er geen bel is en iemand uit het bovenraam schreeuwt: "Wat mot je?" Mensen reageren dan, hoe begrijpelijk ook, te snel met het aangeleerde "geen tijd" of "geen belangstelling", terwijl later vaak blijkt, dat ze alle tijd en veel behoefte hebben aan iemand, die wil en kan luisteren.

Onbegrepen

Van mijn kant vraag ik mensen naar hun woon- en levensgeschiedenis, bijvoorbeeld naar aanleiding van foto's aan de muur, naar hun werk, hun contacten met de buurt en de hulpverlening.

Meestal beginnen ze dan vanzelf ook te vertellen over hun (bij)geloof en hun vaak negatieve ervaringen met de kerk in het verleden, waarin een mislukt contact met (iemand van) de kerk vaak een generatie lang blijft doorzeuren. Ook al kan zo'n ervaring gebruikt worden als een al te vlot excuus om nooit meer contact met een kerk te zoeken, anderzijds wordt mij steeds duidelijker waarom juist deze mensen vanwege bepaalde incidenten afgehaakt hebben. Omdat ze zich onbegrepen voelden, gewantrouwd, niet recht gedaan en op waarde geschat en onvoldoende goede woorden konden vinden om zichzelf te verklaren en hun manier van geloven.

Vitale momenten

Ik heb begrepen, dat deze mensen hun geloof meer uitdrukken op de vitale momenten van hun leven, bij geboorte, huwelijk, ziekte en dood en in allerlei symbolen dan in een geregelde kerkgang. Dat betekent niet automatisch dat ze ook veel oppervlakkiger zouden geloven en leven. Integendeel, mensen beleven hun geloof veel meer existentieel dan dogmatisch en nemen het leven vanuit de tien geboden soms serieuzer dan een orthodoxe kerkganger, evenals het al of niet gedoopt zijn. Deze ervaringen met rand- en buitenkerkelijke gelovigen zetten mij op-

nieuw tot nadenken over de volkskerk. Niet om meer volk te annexeren voor een vaststaande afstandelijke kerk, maar om een dynamische, beweeglijke kerk weer op de golflengte van het volk te krijgen.

Bij mijn beeld van de bestaande vrijwilligerskerk, zelfs van een basisgemeente, bepaalt het aanbod de vraag, bepaalt een zekere elite, de leiding, wat het volk, de mensen nodig hebben. Het veronderstelt tevens, dat mensen ontwikkeld zijn en duidelijke keuzen kunnen maken. Maar de vraag is of het zo ook werkt in de Geuzenwijk, waar mensen nauwelijks kunnen kiezen en of het zo werkte bij de schare wie achter Jezus aanliep en die aan de discipelen te eten moesten geven (Marcus 6:37).

Buurtkerk

Bij mijn beeld van een volkskerk, een buurtkerk, zou de vraag meer het aanbod moeten bepalen, zou het (gevoels)leven van de buurtmensen meer tot uitdrukking moeten komen in de gestalten van kerk-zijn. Misschien is het ook de moeite waard om met een groep buitenkerkelijke buurtbewoners een aantal steekhoudende bijbelverhalen opnieuw te lezen en van commentaar te voorzien. Om samen te ontdekken in hoeverre de gecanoniseerde geloofsverhalen, die nu alleen nog binnen de kerkmuren klinken, ook relevant kunnen zijn voor het dagelijks leven in de buurt en een mogelijk tegenwicht kunnen bieden voor het toenemende individualisme, anonimiteit en apathie.

Zending is zoeken

Onder zending versta ik niet meer uitbreiding van het instituut kerk in de zin van "meer van hetzelfde". Ook versta ik er nog niet onder, dat je helemaal buiten de kerk opnieuw begint, in de buurt, anoniem, met een open agenda, ook al geloof ik wel in de werking van de Geest buiten de kerk. Zending betekent voor mij: samen met mensen binnen en buiten de kerk zoeken naar een nieuwe ver-

houding van vraag en aanbod van God en mensen in het perspectief van de opgestane Heer en het komende Rijk Gods; daarbij te zoeken naar een herwaardering van de kerk als dynamisch middel in plaats van statisch doel op zich; naar de bevrijdende in plaats van belastende functie van geloof en kerk ten dienste van mensen. Als je je zowel door de kerk als door de buurt geroepen of gezonden voelt, loop je het gevaar dat je geen van beide recht doet of de een oneigenlijk gebruikt voor de ander. Het lijkt mij echter de beste manier om tot werkelijke vernieuwing van de kerk te komen, om uiteindelijk kerk voor en van de buurt te worden.

3. Kijk op het werk

Het Geuzenwijkproject heeft als doel om gedurende drie jaar onderzoek te doen naar het leven in de wijk, om te ontdekken of en zo ja, hoe kerk en buurt nog iets voor elkaar kunnen betekenen in de toekomst.

Dit is een vraag die natuurlijk relevant is voor iedere wijk en kerk en predikant, maar hier een bijzonder karakter krijgt vanwege de eigen aard van deze achterstandswijk, de ruimte van de Roobolkapel en de functie van opbouwwerk. Daardoor heeft het werk in deze wijk, ook financieel gezien, een projectkarakter en moet het zich binnen drie jaar verantwoorden tegenover het bestaande kerkewerk, terwijl het omgekeerde nooit gebeurt. Desalniettemin is het project niet bij voorbaat al kansloos. Dat komt mede door de opzet en werkwijze, denk ik.

Van onder naar boven

Het doel is grondig doordacht en voorbereid vanuit de Stadszending (zie het artikel "Van dominant tot remplicant" van Gerard Siebert in *Wereld en Zending* 1987, p.217-224) en vervolgens van onderaf uitgegroeid tot een concreet voorstel aan het centrale beleidsorgaan. Opnieuw

de omgekeerde weg dus, van beneden naar boven. Daarbij zijn van het begin af aan de andere keken en het buurthuis betrokken, die ook zitting hadden in de sollicitatiecommissie, die mij uiteindelijk benoemde. Zodoende was de betrokkenheid van de verschillende wijkkerken en het buurthuis vóór de officiële start van het project al intensiever dan bij vele soortgelijke projecten na afloop.

Bondgenoot

Voorts wordt bij de uitvoering van het werk in de Geuzenwijk de verantwoordelijke wijkgemeente of parochie voortdurend betrokken in beleid en praktijk, in stuur- en werkgroepen en via de regelmatig verschijnende nieuwsbrieven uit de Geuzenwijk. We zitten meer op de lijn van integratie dan van isolement.

Tenslotte werk ik niet alleen vanuit de Roobolkapel of vanuit een soort aanzuigend centrum waar alles gebeurt, maar sluit ik mij, in kritische verbondenheid, aan bij de reeds bestaande andere steunpunten en activiteiten en bewonersacties. Kortom, ik functioneer niet als een bedreigende concurrent, maar als een ondersteunende bondgenoot naar anderen. Ik hoop zodoende een netwerk in deze wijk op te kunnen bouwen. Daarbij werk ik zo praktisch en nuchter mogelijk en niet ideologisch.

En misschien moeten we na drie jaar al blij zijn met de volgende opmerking, die ik toevallig op straat opving van een buurtbewoner naar aanleiding van het vertrek van m'n katholieke collega uit de wijk: "Jammer hè dat ie weggaat, want je hebt van die lui geen last..."

Drs. P. Goodijk studeerde theologie te Utrecht. Na een studiereis naar Sri Lanka, specialiseerde hij zich op het terrein van inkomensverhoudingen en arbeidsethiek. Na een diakonaal consulent-schap binnen de kerken in Utrecht is hij sinds 1988 hervormd predikant voor pastoraal opbouwwerk in de achterstandswijk Geuzenwijk in Utrecht.

Jack Sier

Van Kinshasa naar Rotterdam. Dezelfde missie/zending bij gemarginaliseerde mensen

Missie/zending is een keuze om echt in de geschiedenis van de verliezers en slachtoffers van de maatschappij te gaan staan en met hen samen te vechten om er een heilsgeschiedenis van te maken.

Dit is zo in Kinshasa en in Rotterdam, aldus Jack Sier. Hij verhuisde na achttien jaren van Kinshasa in Zaire naar Rotterdam. Als priester-missionaris aanvaardde hij ginds en hier dezelfde opdracht en keuze: leven en strijden met terzijde geschoven mensen in volksbuurten. In Kinshasa vanuit een kerk met macht en aanzien. In Rotterdam vanuit een onzichtbare en machteloze kerk. Sier zegt: missie moet niet uit macht gebeuren.

1. Het "mirakel" van Kinshasa

Wie met open ogen door Kinshasa wandelt zal getroffen worden door de geweldige vindingrijkheid van de Kinois om overlevingsstrategieën te ontwikkelen. De dichtbevolkte wijken van de stad gonzen van vitaliteit en activiteit. Van dag tot dag bouwen de Kinois aan hun overlevingscultuur. Van 400.000 inwoners in 1960 is de stad uitgegroeid tot een woongebied van 3.500.000 mensen. De stadsplanning heeft niets anders kunnen doen dan achter de mensen aanhollen, mensen die zelf hun wijken maakten en nog maken.

Hun behoefte te overleven, te eten, te drinken, lief te hebben, schept nieuwe woorden, nieuwe waarden, aangepast vaardigheden en nieuwe sociale structuren en relaties.

Een van die woorden is "cop" (afgeleid van coopération). "Cop" is iedere activiteit of relatie die profijt of geld oplevert. Coöpereren (kosala cop) heeft dan niets meer te maken met een coöperatief systeem dat gebaseerd is op solidariteit en eerlijk beheer van gemeenschappelijke belangen, maar betekent dan iedere ge-

legenheid, activiteit en relatie gebruiken om er geld uit te slaan.

Overleven

Om te overleven is alles goed, alleen de dood is slecht (mabe nde liwa). Deze overlevingsmentaliteit maakt van de stad een slagveld, waarop de zwaksten geen andere mogelijkheid hebben dan ten onder te gaan. Barmhartigheid en andere nobele gevoelens zijn goed voor zondagen en kerkdiensten, maar horen niet thuis in het leven van iedere dag.

Mensen die er anders over denken voelen zich vaak machteloos in deze atmosfeer. In hun koorts om te overleven gaan de Kinois tegelijkertijd over tot vernietiging. Een contradictie? Een algemeen menselijke tragedie?

Zekerheidssysteem

De regering waarvan de leider en de zijnen bijna allen een "cum laude diploma van de cop filosofie" op zak hebben, slaagt er als deelnemer en bevorderaar van het "op- en uitzuig-systeem" natuurlijk niet in om deze geweldige vitaliteit en energie van Kinshasa te kanaliseren op een con-

structieve en rechtvaardige manier. Beleid of geen beleid, de Kinosis(es) gaan door met het bouwen aan hun eigen stad, op hun eigen manier, met de moed der wanhoop vechtend voor een plaatsje onder de zon.

In deze sociale chaos trachten duizenden clubjes, associaties, op familie- en stamverband gebaseerde groepen, kerkelijke gemeenschappen enzovoort, de door de dagelijkse ervaring verwoeste zin voor solidariteit en gemeenschap te herscheppen.

Familie, stam, of welke vorm van associatie dan ook is het enige bestaande sociale zekerheidssysteem. Het "op- en uitzuigstelsel" enerzijds, de sterke wil en vindbaarheid te overleven, familie, stamsolidariteit en allerlei andere vormen van gemeenschap anderzijds, creëren het mirakel van Kinshasa. Een ambigu mirakel, door mensen gemaakt, niet per se levengedend. Maar de mensen van Kinshasa zeggen: "We leven bij mirakel".

De enige politieke partij, de MPR (Mouvement Populaire de la Révolution) is allang niet populair meer. Getuige de humoristische vertalingen van MPR zoals Mourir Pour Rien en Mongwande (stam van Mobutu) Peuple Riche.

De kerken in dit mirakel

De kerken (ik praat hier voornamelijk over de Rooms-Katholieke Kerk) spelen in dit "miraculeus Kinshasa gebeuren" een grote rol.

Als instituut is de R-K Kerk in Kinshasa bijzonder machtig. Mede door een krachtige steun in personeel en geld vanuit Europa is zij in staat in belangrijke sectoren zoals onderwijs, gezondheidszorg, gemeenschappelijke voorzieningen, sociale centra, overal in de stad aanwezig te zijn. Zij is een goed draaiende structuur, waarvan gezegd kan worden, dat zij crediet heeft bij de bevolking. Een structuur die in tegenstelling tot die van de MPR ten gunste van het volk functioneert.

De opleidingsinstituten (seminaries van het bisdom alsook van allerlei internationale congregaties, vrouwelijke zowel als mannelijke) lopen dan ook vol. Een verheugend verschijnsel?

Voor wiens heil?

Je krijgt zoets van: hoe groter de sociale chaos en miserie, hoe machtiger de kerk. Als parallel structuur functioneert zij veel beter dan de partij (partij is staat in Zaire) en is bij machte allerlei sociale voorzieningen te creëren en in stand te houden, vooral in de zich steeds uitdijende periferie van de stad. Hoewel de kerk het politiek apparaat herhaaldelijk aan de kaak heeft gesteld – en dat heeft in het verleden nogal eens geleid tot scherpe conflicten met de partij – schijnt ze nu toch het "hazepad" te hebben gekozen in het verder ontwikkelen van haar eigen plaats en invloed in Kinshasa. Voor het heil van Kinshasa of...?

Basisgemeenschappen

Er is ook een heel andere beweging bezig in de kerk van Kinshasa. In 1972 was er besloten – onder de inspirerende leiding van kardinaal Malula – de grote parochies in de stad te "bombarderen" en over te gaan op het ontwikkelen van basisgemeenschappen (CEB, Communauté Ecclésiale de Base). Hoewel "top-down" georganiseerd, kun je zeggen dat nu na zo'n dikke vijftien jaar deze basisgemeenschappen een echte "bottom-up"-kracht vertegenwoordigen.

Middels een steeds beter aangepast vormingsprogramma, allerlei sessies zoals Kerk en Wereld, Geloof en Ontwikkeling, Bevrijdende Pedagogie, Groepswerk en Organisatie, Bijbelcursussen enzovoort, hebben zich duizenden mannen en vrouwen (jong en oud) ontwikkeld tot bewaarde en geïnspireerde verantwoordelijken en animatoren van de basisgemeenschappen, die missie in hun eigen buurt als doel hebben.

Swingende vieringen

Voor hen betekent dat:

- samen werken aan gemeenschapsopbouw en zorg voor elkaar,
- samen aanpakken van allerlei problemen: erosie, hygiëne, bestrijden van mazelen, aids, vechten tegen onveiligheid in de buurt,
- opzetten van vormings- en werkprojecten,
- geloofsofvoeding en gezamenlijke geloofsvieringen.

In deze opzet is de parochie (verschillende parochies zijn helemaal in handen van leken) meer een coördinatie- en animatiepunt en zijn de zondagsvieringen een kristallisatie- en rust- en vertrekpunt van het dagelijks gevecht voor beter leven. Die vieringen swingen dan ook de pan uit.

In deze lijn is de kerk steeds meer een volkskerk geworden, gedragen door gewone mannen en vrouwen. Een kerk voor het leven. Prachtig. Het is helemaal niet ondenkbaar dat er een botsing zal komen tussen de boven geschetste lijn en deze ontwikkeling.

Missionaris in Kinshasa

Ik ben 17 jaar in Kimbanseke (een buitenwijk van Kinshasa) met veel plezier, soms ook met veel frustratie, pijn en woede om het vele leed en onrecht dat ik dagelijks tegenkwam, bezig geweest met meelevens, helpen opzetten, vormen en begeleiden van deze basisgemeenschappen. Ergens was mijn missionaris-zijn in Kinshasa gemakkelijk. Gezien:

- de torenhoge problemen, overduidelijk voor iedereen en in verband daarmee het gevecht tegen de armoede en de dood,
  - de zin voor gemeenschap en de religiositeit van de mensen,
  - het ontbreken van een goede sociale organisatie,
  - het vertrouwen in de blanke missionaris (willens nillens vertegenwoordig je een respectabel en machtig bolwerk),
- was het niet erg moeilijk om mensen

bijeen te krijgen voor allerlei activiteiten. Ik heb regelmatig vermeld bestaan van de enorme levenskracht van de mensen in Kinshasa:

om tijd voor vorming en gemeenschapsopbouw in te ruimen in hun strijd om te leven en te overleven, om met de bijbel als leidraad inspiratie en moed te blijven ontwikkelen in hun gevecht tegen allerlei onrechtvaardige en mensonwaardige situaties, om dat enthousiast te kunnen vieren en uitzingen en dansen.

In Kimbanseke heb ik echt wonderen zien gebeuren.

2. Rotterdam

Nu woon ik sinds 1 april 1988 in Rotterdam. Door de Nederlandse provincie van onze missie-congregatie was ik gevraagd te onderzoeken, wat haar bijdrage zou kunnen zijn aan missie in Nederland en dan eventueel het terrein voor te bereiden voor een internationaal missionair team. Om een lang verhaal kort te maken ben ik na vele omzwervingen beland bij het Oude Wijken Pastoraat. Ik kwam op het moment dat er al gesprekken bezig waren over room-katholieke samenwerking in het Oude Wijken Pastoraat. Die samenwerking is inmiddels een feit geworden en is groeiende.

Wat mij aantrok in het Oude Wijken Pastoraat was de keuze die ze hadden gemaakt en de positie van waaruit zij werken, namelijk niet beginnen bij de kerk maar bij de mensen zelf in de buurt, door in hun geschiedenis en strijd te stappen. Vanuit mijn ervaring in Zaire voelde ik me daarmee verwant.

In samenspraak met het Oude Wijken Pastoraat-team begon ik in de wijk Cool (Rotterdam Centrum).

Tegenstelling

In tegenstelling tot wijken in Kinshasa, waar op het vlak van sociale organisatie alles nog zo'n beetje braakliggend terrein is en waar kerken alle

armslag krijgen en ook nemen, merk je in zo'n wijk als Cool hoe de Nederlandse maatschappij overgeorganiseerd is. Binnengaand in de wijk kom je op "bezet" Rotterdams terrein. Allerlei instanties zijn bezig in de wijk: bewonersorganisatie, opbouwwerk, gezondheidszorg, wijkverpleging, buurthuis, maatschappelijk werk, ouderenwerk, enzovoort.

Kerken

De kerken in de wijk hebben weinig of geen invloed en binding met de wijk. Je treedt een seculiere situatie binnen, waar kerken geen plek meer hebben. Er valt niet terug te vallen op verworven posities of macht, maar je staat onwennig en onthand in een maatschappelijke situatie waarin je meent een missie te hebben. Wat betekent evangelisatie hier? Zonder daar een antwoord op te weten ben ik eerst maar begonnen met contacten te leggen met mensen die professioneel of als vrijwilliger/ster bezig zijn in bovengenoemde instanties.

Welzijnsapparaat

Zo ben ik begonnen mee te draaien in het circuit van het buurthuis, de bewonersorganisatie, migrantenoverleg, ouderenwerk, enzovoort. Je merkt langzamerhand dat dit welzijnsapparaat – de goodwill en toewijding van de werkers niet te na gesproken – weinig kan rekenen op actieve deelname en belangstelling van de bewoners uit de wijk. Die zijn op hun manier ook aan het overleven. De wijkbewoners zitten, na de stadsvernieuwing waarin ze wel actief betrokken waren, enkele uitzonderingen daargelaten, onverschillig ten aanzien van de buurt in hun gerenoveerde of nieuwbouwwoning. De oude buurtbewoners vinden de buurt de buurt niet meer. Velen zijn weggetrokken. Migranten van allerlei afkomst zijn er bijgekomen en de grote concentratie van niet-Nederlanders in verschillende straten levert de nodige spanningen op.

Luisteren

Hoe werken aan gemeenschapsopbouw in een wijk die uit zijn voegen is gerukt en waarin veel mensen wonen die naar de marge geschoven zijn? Ook na de stadsvernieuwing heet onze buurt nog een achterstandsbuurt. Wie heeft die naam verzonnen? Wie heeft die achterstand opgebouwd? In samenwerking met bovengenoemde instanties probeer ik nu dieper de wijk in te duiken door meer contacten te leggen met mensen uit de diverse niet-Nederlandse groepen, de ouderen en de bewoners van Cool-Noord waar ik zelf woon. Dit gaat traag en moeizaam.

Waar in Kinshasa contact leggen geen probleem was – de mensen zijn open en leven buiten – is dat hier veel moeilijker. Iedereen zit achter zijn of haar deur. Door deelname aan activiteiten in de wijk, contacten op straat, huisbezoek en contacten in kroegen enzovoort, probeer ik te luisteren en te zien waarmee de mensen van onze wijk bezig zijn en te begrijpen wat hen al of niet bezielt. Hoewel ik al wat werk aan het ontwikkelen ben ter ondersteuning van het ouderenwerk, het migrantenoverleg en het buurthuis Cool-Noord, voel ik aan dat momenteel mijn luisteren het belangrijkste is.

Missionaris in Rotterdam

De overgang van Kinshasa naar Rotterdam was lang niet simpel. In Kinshasa stapte je in een lange traditie van missionaire aanwezigheid en ook al deed je het op een andere manier en wilde je gewoon met de mensen vechten om te leven, je was er, gezien het koloniale verleden, gezien je witte vel en gezien je machtige kerk als achterban, een hele Piet.

Nu ben ik tweemaal niets.

Door in het Oude Wijken Pastoraat mee te werken stap ik in een nog jonge werksoort, die jammer genoeg zich nog teveel moet bewijzen naar de kerken toe.

Toch voel ik me als missionaris in de-

ze nieuwe situatie beter. Missie moet niet vanuit macht gebeuren.

Keuze

Missie is een beweging "ad extra", niet alleen geografisch maar vooral sociaal-politiek gezien. Het is een keuze om echt in de geschiedenis van de verliezers en slachtoffers van onze maatschappij te staan en met hen samen te vechten om er een heilsgeschiedenis van te maken. Vanuit het Evangelie is het een aanwezig zijn bij mensen en groepen en een ondersteuning in hun strijd om herstel en behoud van hun waardigheid en zeggenschap in zaken die hun bestaan bepalen.

Voor mij is het een vanzelfsprekende zaak dat kerken personeel en middelen ter beschikking stellen voor het ontwikkelen van dit basiswerk vanuit de buurt.

In onze wijk is het Evangelie van Jezus Christus geen relevant woord meer en dat is erg.

Hetzelfde gevecht

Er wordt mij weleens gevraagd: wat doe je nu met je "derde" wereld-ervaring in Nederland. Daar wil ik nog niet veel over zeggen, wel dit. In onze wijk kom je "derde" wereld op straat tegen. Het is niet toevallig, dat mensen uit de "derde" wereld hier in Nederland ook weer in wijken als de onze wonen. In plaats van achterstandswijk zou ik onze wijk opstandswijk willen noemen. Je kunt er niet omheen, dat het eindproduct van

onze economische groei marginalisering en armoede is, ook al frommelt men dat weg achter grote gebouwen. Dezelfde mechanismen die wereldwijd onderontwikkeling produceren spelen ook hier in Rotterdam. Het gevecht dat ik met mensen van Kimbanseke heb gevochten om te overleven, vecht ik ook hier door in Rotterdam, in een andere context, maar in feite gaat het om hetzelfde.

Team

In zo'n opstelling is het van vitaal belang dat je niet alleen staat, maar dat je samen met anderen in dit werk staat. Samen analyseren, plannen maken, actie ontwikkelen en evalueren. Elkaar ondersteunen, inspireren en vasthouden. Samen ook werken aan bezinning en spiritualiteit. Ik heb het geluk in Rotterdam samen te werken met mensen die in dezelfde worsteling zitten, of die mensen nu gereformeerd, hervormd, rooms-katholiek of iets anders zijn is niet belangrijk. In onze wijk heeft het geen zin meer met een rooms-katholiek, hervormd, gereformeerd of ander vlaggetje rond te lopen.

De uitdaging ligt elders.

Ik wil leven.

Mijn buurvrouw/man wil leven.

God wil met ons leven.

Jack Sier (45) is priester-lid van de missie-congregatie van Scheut. Van 1969-1988 was hij werkzaam in Kinshasa, de uitgestrekte hoofdstad van Zaïre. Sinds voorjaar 1988 werkt hij in het Oude Wijken Pastoraat in Rotterdam.

Yongdongpo

"Sluit je dochters op... of wij doen het"

Urban Industrial Mission, Seoul

Leden van een kerngroep van Urban Industrial Mission (UIM) in Yongdongpo, deel van de miljoenenstad Seoul in Zuid-Korea, doen verslag van hun ervaringen en vertelt wie ze zijn, waarvoor ze staan, leven en strijden. Ze willen schakel zijn tussen kerk en arbeidersbeweging: een moeilijke keuze tussen gevestigde machten.

De strijd voor de hervorming van de "gele vakbond" (een bond die onder toezicht staat van bedrijfsleven en/of regering) te Haitai, Korea's grootste voedsel-productie conglomeraat, gaat door.

Op zaterdag 8 juni werden twee vrouwen, Kim Kem-soon en Kim Mi-soon, leidsters van de strijd voor democratisering van de vakbond, ontslagen. (Kim Mi-soon was leidster geweest in de strijd voor de achturige werkdag in de jaren zeventig.) De volgende twee weken protesteerden zij tegen hun ontslag samen met hun medearbeidsters, kwamen elke morgen om zes uur om werk te eisen en probeerden de fabriek binnen te komen. Bewakers van het bedrijf, mannelijke stafleden en ambtenaren van de vakbond stonden hen echter op te wachten en de daaropvolgende dagen werden de jonge vrouwen herhaaldelijk geslagen en uitgescholden door mensen van het bedrijf.

Toen deze taktiek om de vrouwen te doen afzien van hun protesten tegen de ontslagen en van hun eisen voor een normale vakvereniging faalde, begon het bedrijf contact op te nemen met hun ouders. Hoewel sommigen daarvan in ver verwijderde dorpen in de provincie woonden, werd hun gezegd naar Seoul te komen en "te zorgen dat je dochter spoedig trouwt", daar "ze bedreigd wordt

door een organisatie van het communistisch front" (de UIM, Urban Industrial Mission-groep). Daarvoor kregen de gezinnen geld en enige van hen gingen naar Seoul.

Arrestaties

Maar toen ze hoorden van de strijd van hun dochters, kwamen ze tot andere gedachten en wilden ze weten waarom mensen van het bedrijf hun dochters geslagen hadden. Op een bijeenkomst met het bestuur op 25 juni werden enige arbeidsters met geweld buiten gezet, daar het bedrijf alleen maar met hun ouders wilde spreken. Toen de arbeidsters probeerden binnen te komen werden ze tegengehouden door bewakers, mannelijke stafleden en ambtenaren van de vakbond. De politie keek lijdzaam toe, terwijl de vrouwen bewusteloos werden geslagen, gingen daarop naar binnen om zeven arbeidsters te arresteren en ondertussen gingen de aanvallers vrij uit. Drie vrouwen moesten naar het ziekenhuis vanwege hoofdwonden, de zeven werden tot vijftien dagen gevangenisstraf veroordeeld.

Verkiezingen

Hun eisen richten zich hoofdzakelijk op rechtstreekse en rechtvaardige verkiezingen van het vakbondsbestuur. De verkiezingen voor het huidi-

ge bestuur in december laatstleden waren aan sterke kritiek onderhevig. Men voelt dat vrije vakverenigingen de grondslag vormen voor het humaniseren van de omstandigheden van de Koreaanse arbeiders en voor de opbouw van een democratische industriële maatschappij. De huidige vakbond verzet zich krachtig tegen dit streven en arbeiders die kritiek uitoefenen op de verkiezingen worden van alle kanten bestookt en bedreigd. Anti-communistische lezingen worden gehouden en zulke films vertoond in werktijd en dit is een "Week van Haat" tegen de UIM, Urban Industrial Mission-groep en elke arbeider die zich daarbij aansluit.

Terwijl we dit schrijven zijn de gewonden uit het ziekenhuis, maar de gevangenen dreigt ontslag na hun vrijlating.

Schakel

Yongdongpo - UIM blijft samenwerken met arbeiders in het oudste en grootste industriegebied van Seoul bij hun strijd tegen armoede en uitbuiting. We doen dit door deel te nemen aan het lijden van de arbeiders, waarvan velen zich geen drie maaltijden per dag kunnen permitteren. We proberen liever met hen samen te werken dan alleen maar iets voor hen te doen. De UIM vormt een schakel tussen de kerk en de arbeidersbeweging en schenkt hulp en bemoediging aan arbeiders die strijd voeren om vrije en vertegenwoordigende vakbonden te organiseren.

Menselijke wezens

De UIM zorgt ook voor een gemeenschapshuis, een lokale kerk en biedt aan hen die als machines of als dieren in de fabriek worden behandeld gelegenheid om zich er bewust van te worden, dat ze per slot van rekening menselijke wezens zijn, geschapen naar het beeld van God.

"Ik ben gekomen opdat ze leven zouden hebben en leven in overvloed", zegt Jezus. Maar lage lonen, gedwongen overwerk, arbeidsongeval-

len, streng toezicht, seksuele aantasting en lichamelijke overbelasting in fabrieken en op werkplaatsen in dit deel van de wereld zorgen er samen voor, dat het moeilijk is te leven als menselijk wezen, laat staan als christen.

Wetgeving

In Zuid-Korea bestaat een voorbeeldige industriële wetgeving, die een achturige werkdag, gezondheids- en veiligheidsvoorschriften garandeert. Maar in plaats daarvan moeten veel arbeiders 12 tot 15 uur, ja zelfs 18 tot 24 uur per dag werken, waarbij ze soms niet één dag per week vrij krijgen en dit voor 20 of 30 US dollar per week. Wanneer er een order binnenkomt, vaak van overzee, worden arbeiders gewoonweg gedwongen te blijven tot die is uitgevoerd. De vakverenigingen worden op het ogenblik beheerst door de regering en zijn machteloos om te helpen. Ontslag dreigt voor elke arbeider die het waagt zijn mening openlijk te zeggen.

Leven delen

De UIM biedt de arbeiders een plaats om samen te komen en geeft arbeiders en stafleden van de UIM de gelegenheid zich samen te bezinnen, te proberen hun situatie te begrijpen en te ontleden, strategieën op te stellen om te kunnen reageren. En de UIM biedt mensen - ook vakbondsleden, mensen die terechtstaan en zij die de klappen moeten opvangen - de gelegenheid de erediens te volgen, naar het evangelie te luisteren, door het evangelie vernieuwd te worden, voor elkaar te bidden.

De hoofdtaak van de staf is te reageren op de toenemende noden. De deuren staan dag en nacht open voor arbeiders die behoefte hebben aan steun of geloof. Wij leven en werken hier en geven vorm aan, belichamen de liefde en de macht van Christus in dit deel van Korea. Lachen en huielen met de arbeiders, eten en drinken met hen, bidden en zingen met hen, luisteren naar hen en debatteren met

hen, deelgenoot worden van hun lijden, deelnemen aan hun strijd en met hen vreugde smaken.

In pijn en vreugde

Het bestaan van de UIM legt getuigenis af van het feit, dat Jezus de Heer van allen is. Dit is Gods wereld en Zijn missie, waaraan wij allen worden uitgenodigd deel te nemen. De UIM stelt zich ten doel, dit geloof in alle aspecten van het leven en de industriële gemeenschap te doen doordringen, de implicaties van deze geloofsovertuigingen te aanvaarden. Daarom is de UIM aan zulke vervolgingen bloot komen te staan – en vloeit ze over van vreugde.

Denk aan de invloed van het evangelie op de wereld in de eerste eeuw. De militaire heersers in Thessalonica kregen te horen (Hand. 17:6-7): deze mensen die de wereld van aanschijn hebben doen veranderen zijn gekomen – en handelend tegen de Caesar in – zeggen ze dat er een andere koning is: Jezus.

Yongdongpo, Urban Industrial Mission (UIM), Seoul, Zuid-Korea.

Vertaling uit het Engels door Th. de Koning uit "Urban Rural Mission Reflections", WCC Geneva, bezinningsmateriaal voor de URM-conferentie 1987 te Manila, bij gelegenheid van 25-jaar URM.

Gabriela

Vrouwen aan het einde van de Derde Wereld, in Rio de Janeiro

Deelgenoot worden van gemarginaliseerde mensen betekent heel wat meer dan hen zorgzaam tegemoet treden. Gabriela getuigt hierover vanuit de wereld van de prostitutie in Rio de Janeiro in Brazilië.

Vele jaren ben ik prostituée geweest in de benedenstad van Rio de Janeiro. In 1982 kwam ik in contact met pastoraal werk dat werd geïnspireerd door de theologie van de bevrijding. Ik werd actief in het leven van de kerk in die omgeving. Ik besloot evenwel het werk dat ik tot dan toe had gedaan, voort te zetten, omdat ik ontdekte dat Christus zich er niet voor schaamde met prostituées te praten. Ik had daar vrienden en mijn eigen verleden lag daar ook. Ik wilde mijn eigen getuigenis niet aan het prostitutie-stigma toevoegen en daarom besloot ik, me geleidelijk aan dat soort leven te onttrekken in plaats van een spectaculair soort bekering te ondergaan. Uiteindelijk verliet ik het 'beroep' in 1984 en begon te

werken bij ISER, Instituut voor Godsdienst-Studies, waar een groep Vrouwen voor Solidariteit me aanspoorden te gaan werken bij mijn vroegere collega's.

Ik werk aan de vorming van een gemeenschap *onder* prostituées om van daaruit verder te gaan. Dit lijkt me meer christelijk dan aan te dringen op ogenblikkelijke bekering als noodzakelijke voorwaarde om hen te respecteren als menselijke wezens. Een ander deel van mijn werk bestaat in het contact opnemen met belangstellende groepen, waarbij ik tracht eenzelfde soort solidariteit tot ontwikkeling te brengen met de slachtoffers van seksisme, wier leven niet verder reikt dan de hoeken van de straat.

Ervaringen

Wij beginnen met het delen van godsdienstige ervaringen. Prostituees in de benedenstad van Rio de Janeiro kennen echt een godsdienstig leven dat speciaal gericht is op heilige figuren, die zeer geliefd zijn in de volksgodsdienst van Brazilië: Maria Magdalena, de boetvaardige prostituee en Pomba Gira, de Afro-Braziliaanse godin van Umbanda die op straathoeken leeft, een schaamteloze hoer die het leven op straat door en door kent en daarom de macht en de sympathie geniet die nodig zijn voor de bescherming van hen die een

gevaarlijk leven leiden. We gaan uit van *die* godsdienstige ervaring met erkenning van haar waarde voor de betrokkenen en werken dan met de vrouwen aan kwesties die persoonlijk toepasselijk zijn voor het ontwaken van hun zelfrespect. Zelfrespect is, geloof ik, belangrijker voor hen (of moet ik zeggen "ons"?) dan geld of penicilline.

*Gabriela, Rio de Janeiro, Brazilië.
Vertaling uit het Engels door Th. de Koning uit
"Urban Rural Mission Reflections", WCC Geneva,
bezinningsmateriaal voor de URM-conferentie
1987 te Manilla bij gelegenheid van 25 jaar
URM.*

Jan Heijke

Jean-Marc Ela over de stad. Theologie onder de boom in Kameroen

Ver van het academische milieu, in het verre noorden van Kameroen, in het met de bedreigde Kirdi-mensen gedeelde leven, ontdekte de theoloog Jean-Marc Ela de God Die de noodkreet van de mensen hoort, koos hij partij voor de uitgestotenen en gemarginaliseerden. Daarom kan hij ook zo scherp de ontmenselijkte stad beschrijven, waarin een strijdbaar geloof in een partijdige God nieuwe levenskansen kan bevechten voor rechteloze mensen.

Van Jean-Marc Ela schreef een landgenoot¹ dat de gemarginaliseerde boeren van het Noordkameroeneze bergland van hem een veelbeluisterd en "pertinent" theoloog hebben gemaakt. Niet een faculteit dus. Ela is inderdaad een geval apart. Ofschoon hij wel wat geschreven heeft vóór 1971 – het jaar dat hij het docentschap aan het seminarie opgaf – dateert de overgrote meerderheid van zijn publikaties van ná zijn vertrek naar het droge moslim noorden, ver van het academisch milieu. Ik tel uit die periode (tot 1984: zijn definitieve

vertrek uit de Mandarabergen voor een professoraat in de sociale wetenschappen aan de Universiteit van de landshoofdstad Yaoundé) 28 titels: krantenartikelen, tijdschriftbijdragen, boeken en een extra dissertatie². Terwijl het gros van de Afrikaanse theologen opereert vanuit een onderwijsinstelling – faculteit of seminarie – is voor Ela het veld voedingsbodem en klankbord geweest voor zijn theologische reflectie. Hij spreekt dan ook graag van zijn werk als van een theologie onder de boom: de schaduw-werpende tamarinde in het centrum

van het hete Tokombéré in de Sahelpunt van Kameroen.

Pathetische theologie

Theologie onder de boom. Het is als zijn logo. De boom is evenwel niet alleen de palaberboom waar het wel en wee van de dorpelingen besproken wordt. Het is voor hem ook de boom van het Kruis. Want zijn theologie komt voort uit de overtuiging dat God niet onverschillig staat tegenover de ontreding van de meerderheid van de bevolking. De geïmporteerde westerse theologie waarin hij was gevormd was apathisch: maakte geen melding van het lijden in de concrete samenleving, bleek geen aandacht te hebben voor de mechanismen die dat lijden veroorzaakten en sprak hooguit in mystieke termen over "het" lijden.

In de omgang met de Kirdi – geminachte heidenen in het islamitische noorden, uitgebuit, ondervoed, de wanhoop nabij – werd God voor hem steeds meer de God Die de noodkreet van de mensen hoort (en pas dan gediend is van ritueel als dat in functie staat van die gevoeligheid van Hem): de God van de Exodus. Het zwaartepunt van Ela's pastoraal en van zijn "pathetische" theologie ligt dan ook in het propageren van een strijdbaar makend geloof. Het leven van Jezus vormde voor hem het inspirerende voorbeeld. Jezus' optreden openbaarde de Exodus-God, zegt Ela³. Hij koos partij voor de uitgesloten en stelde discriminerende structuren aan de kaak. De Sabbat – en elk ander systeem – is er voor een mens; en niet andersom.

Geoefend oog

De geïsoleerde standplaats van Ela heeft hem niet belet, zich met de landspolitiek te bemoeien of met de problemen die het continent Afrika als geheel treffen. Hij kreeg oog voor de mechanismen achter de honger in de Sahel, de grote kindersterfte, de werkloosheid, de terreur van de veiligheidsdienst, de angst om in het

openbaar onvrede te uiten, de censuur en de slogans. Dat geoefend oog liet hem de samenhang zien tussen plaatselijk leed en grotere structuren.

Voor hem kon de toekomst van het agrarische binnenland niet los gezien worden van de ontwikkeling van de Afrikaanse stad. Hij kwam niet alleen regelmatig in de provinciesteden van het noorden, maar ook in Yaoundé. Middelbare scholieren en studenten uit de regio verzamelde hij tijdens de vakanties in zijn bergdorp om met hen te discussiëren over de maatschappelijke vraagstukken. Zij zouden straks het contingent stedelingen versterken. En in de stad vallen de beslissingen over het lot van de dorpsbewoners.

De koloniale stad

Uit al deze contacten kwamen de publicaties voort die Ela uitdrukkelijk aan de stad heeft gewijd: een boek en enkele artikelen⁴. Zij stellen een diagnose. Er komt hoegenaamd geen theologisch woord in voor. Ik vat samen wat hij afleest uit het verschijsel "Afrikaanse stad". Hij wil immers eenvoudigweg de stad "ondervragen". Want de stad is een teken, spreekt een taal die je moet leren ontcijferen. Wat al meteen opvalt is, dat de meeste grote steden in Afrika niet centraal liggen, maar aan de kust. Zij ontstonden als havenplaats vanwaar ivoor, goud en slaven konden worden afgevoerd, waar een blanke nederzetting gemakkelijk gravitaileerd kon worden, waar later allerlei wegen landinwaarts samenkamen en waar tenslotte ook de spoorbaan uitmondde. De steden die in de koloniale tijd landinwaarts werden gebouwd waren of strategisch gelegen rivierhavens, of mijnsteden, of zij vonden hun oorsprong in een fort op een belangrijk kruispunt. De grote stad in Afrika vindt dus zijn verklaring in de handelsbelangen van Europa. Zij groeiden uit tot administratief koloniaal centrum. Industrie was er nauwelijk, wel remi-

ses, garages, opslagplaatsen en havenwerken. De steden waren de zuignappen waarmee Europa het continent kon aftappen⁵: een scheping van blanken die bevolkt werd met zwarten⁶.

Geen recht op je stad

Na de onafhankelijkheid veranderde er niet veel. De jonge naties erfden de steden. Alles concentreerde zich daar: bestuurders, beheerders en bevoorrechten. Verschillende landen in Afrika hebben maar één grote stad. De bevolkingsgroei van de Afrikaanse steden is explosief⁷: aangespoelde desperados uit het binnenland voor wie in de stad geen enkele voorziening getroffen kan worden. Neemt men de bevolkingstoename van de krottenwijken apart dan moet van een groei van 12 à 14% per jaar worden gesproken, aldus een seminar van Unicef in 1981. Eigenlijk zijn al deze nieuwkomers gedeporteerden en moeten ze worden opgeteld bij de miljoenen vluchtelingen die Afrika kent. De stad woekert als een kankergezweel⁸: een normaal geutiliteerde stadskern omgeven door een baaierd van ellende en improvisatie.

Ela noemt allerlei aspecten van de Afrikaanse stadsproblematiek op. De maatschappelijke "apartheid" is er tot het uiterste doorgevoerd. De stad biedt alleen onthaal aan de gegooden. Met het blote oog kan men zien, dat de samenleving er is opgetrokken op basis van ongelijkheid. In grote gedeelten van de stad is er maar één kraan per 200, 700 of zelfs 1000 inwoners. De ontzaglijke massa werklozen houdt de salarissen laag, ook al gaan in sommige steden de buitenlandse investeringen omhoog.

Het centrum kenmerkt zich door prestige-architectuur, waaruit de greep van het buitenland op de autochtone ruimte maar al te duidelijk spreekt. In de woonwijken van de fortuinlijken heerst rust en bewaken schildwachten getraliede woningen. In het centrum is bouwnijverheid, het wordt veranderd en verbeterd. Het

komt er op aan, zegt Ela, achter de fascinerende bebouwing van de hoofdstedelijke centra de ruïnes te zien, de stagnatie en de achteruitgang. De periferie blijft, onbeweeglijk verstaend in uitzichtloosheid. De wijze waarop in de Afrikaanse stad de ruimte wordt georganiseerd geeft al veel te denken. De stedelijke ordening (of het ontbreken daarvan) weer spiegelt zo de beschaving die haar voortbracht.

Stad en binnenland

Er is een geweldig agrarisch achterland voor nodig, niet alleen om de hoofdstedelijke bevolking te voeden, maar ook om de deviezen te verdienen die voor de stedelijke infrastructuur nodig zijn. Want de stad zelf produceert nog steeds bitter weinig⁹. Het is de boer(in) die het geld opbrengt waarmee de stedelingen worden voorzien van schoon water, stadsreiniging, riolering, verharde wegen, openbaar vervoer, electriciteit en straatverlichting, onderwijs, gezondheidszorg en gekoelde kantoorruimte, althans een klein déél van de stedelingen. Want de Afrikaanse stad behoort bijna niet toe aan haar bewoners. Het grootste gedeelte van het stedelijke agglomeraat wordt bewoond door de massa van de ondererden die uitgesloten zijn van ieder "recht op de stad".

Vindingrijkheid

Door de druk op het platteland ontvolkt zich dat. Vooral jongens en mannen trekken weg. Dat trekt weer losse vrouwen aan die in de stad vaak maar één mogelijkheid hebben om in hun onderhoud te voorzien. Zij die er neergestreken zijn trachten er hun dorpsleven voort te zetten: als er een berm is wat groententeelt, wat kleinvee, een oud ambacht, de eetgewoonten van thuis. De vindingrijkheid van velen is bewonderenswaardig. Er heeft zich een hele waaier van straatambachten ontplooid: slager, chauffeur, radioreparateur, fotograaf, kapper, horlogemaker, monteur, bliksla-

ger, borduurder, schoenmaker, edelsmid, fietsenmaker, naaimachinerhersteller. Een andere vorm van werkgelegenheid is het leger. Jongeren uit de kansarmste ethnische en maatschappelijke groepen vinden daar soms een goed heenkomen. Deze ontferden beseffen niet, of te laat, dat zij het werktuig vormen waarmee de overheid de verdediging van de buitenlandse belangen – en van de daarvan afgeleide belangen van de Afrikaanse bovenlaag – kan realiseren.

Kamperen

Maar de stad werkt toch als een smeltkroes. Zij kan bevrijden van dwang die gesloten samenlevingen kan kenmerken. Dorps- of althans taalgenoten zijn verspreid door de enorme stad. Met hèn associeert men zich anderzijds toch dikwijls. Niet met vreemde buurtgenoten. Voor de buurt waarin men woont heeft men niets over. Weinigen beschouwen de buurt als "onze" buurt. Men "kampeert" er veeleer, in een gevoel van onveiligheid. Gemeenschappelijke initiatieven tot lotsverbetering stranden er vaak.¹⁰ De "sorcellerie" neemt er eerder toe dan af. Secten tieren welig als gevolg van de algemene onzekerheid. Zij bieden nog iets van vreugde in de troosteloze situatie. De wereld van bioscopen, bars, nachtclubs en café's met hun onontkoombare muziek stimuleren de consumptie, scheppen een illusie van geluk en werken als een verdovend middel.¹¹ Advertentie-posters langs de weg in het centrum verkondigen luidkeels de mislukking van de aangespoelde brouse-bewoner en stimuleren een bepaald soort wedijver.¹² De video die op een aggregaat ook in de periferie van de stad in kamerbrede bioscoopjes is te zien, leidt binnen in een levenspatroon dat niet is weggelegd voor de toeschouwers die een dubbelte entree hebben betaald. De radio voert een gigantische vermaakcampagne.

Goden van Europa

Zij die het voorrecht hebben in loondienst te zijn, worden in winkels en reclame verwezen naar een sociaal-economische wereld die niet de hunne is. De Afrikaanse vrouw vindt in de stad Marie-Claire, Elle, l'Echo de la Mode, Intimités, Jours de France of beeldromannetjes. Een eigen volksliteratuur maakt nauwelijks kans. Afrikaanse literatuur is veelal onvindbaar. Hoeveel Kameroenezen hebben boeken van hun eigen landgenoten gelezen? Bibliotheken, theaters, concertgebouwen zijn zeldzaam. De radio, aangevuld door de bioscoop met dikwijls banale of gewelddadige films, is het handboek van de ongeletterde stadbewoners. De glimp die zij daar opvangen van het paradijs, toebedeeld door de goden van Europa en Amerika, moet hen troosten in hun werkloosheid.

Traditioneel verband

Toch toont het traditionele verband nog veel van zijn kracht. Verenigingen op ethnische grondslag verschaffen enige samenhang in het labyrint. De clan weet nog veel op te vangen. Huwelijk en rouw zijn nog altijd familie-aangelegenheden. De regelmatige bijeenkomsten van verwanten, hebben zowel een economische of financiële als een psychologisch-culturele betekenis. De ethnische verbondenheid kan ook de illusie overeind houden, dat er in Afrika geen plaats is voor een klassenstrijd.

Raderwerk

Ela acht het van belang een zo goed mogelijke diagnose te stellen. Men moet weten hoe de vork in de steel zit. Het probleem van de Afrikaanse stad is geen probleem van louter enkelingen noch houdt het op bij de grens van de bebouwing. Het is een socio-politieke aangelegenheid. Uit het geheel van zijn publikaties blijkt hoe hij allerlei tandwielen van het economische en politieke raderwerk in elkaar ziet grijpen: de op de Noord-atlantische belangen gerichte econo-

mie, de prebenden die een miniem kleine groep autochtonen krijgen toegedeeld op voorwaarde dat zij het raderwerk draaiende houden, de grote massa van de boerenbevolking die dwangarbeid moet verrichten om aan de buitenlandse "verplichtingen" van hun land te kunnen voldoen, de illegitieme Staat die hij onomwonden "l'affameur", uithongeraar noemt.

Agro-steden

Ela tracht de publieke opinie te beïnvloeden¹³. Hij is ook voorstander van een ontlasting van de stad door het scheppen van voorwaarden die de opkomst van "agro-steden" mogelijk maken. De megapolis moet ontmytologiseerd worden, vindt hij. Het idee dat een geheel altijd een centrum moet hebben moet opnieuw overwogen worden. Doorgaans bevindt zich zo'n centrum niet alleen in het midden, maar ook boven in het geheel, domineert het de periferie. In plaats daarvan is denken in termen van coördinatie van landstreken verkieslijker. Maar boven alles moet worden gewerkt aan de opbouw van een rechtvaardiger samenleving waar zowel de macht als de nationale rijkdom wordt gedeeld. Dit lijkt een slogan en de lezer kan cynisch opmerken: hoe verzint Ela het. Toch is die gedachte nog steeds niet achterhaald. Wil men haar operationeel maken, dan zal men niet op moeten houden hem te herhalen. "Urbain" en "humain" moeten gaan samenvallen. Het hele oeuvre van Ela staat in functie van een rechtvaardiger samenleving.

Vuistregels

Ela's eigen werkterrein was het afgelegen stukje Sahel in het Noorden van zijn land, een dichtbevolkt maanlandschap waar de beklemmende vraag was: "Sorghum blijven verbouwen of overstappen op oneetbare katoen?" Aan de Urban Mission-werker biedt hij niet meer dan een handzame diagnose die voor een deel beschrijvend is. Uit het grote restant van zijn

publikaties kunnen evenwel twee vuistregels gelicht worden, die ook voor de stad hun geldigheid blijven behouden.

Diagnose

De eerste is al duidelijk: het belang van een diagnose. Samen met de direct betrokkenen – en dat zijn de slachtoffers van het overheersende systeem – moet voortdurend gezocht worden naar de mechanismen achter de verschijnselen. De taal, die het fenomeen stad spreekt, moet worden ontcijferd. Om dat te kunnen, moet je kijken met de blik van de gemarginaliseerden. Want die hebben, in tegenstelling tot de projectontwikkelaars, een "connaissance profonde": zij zijn de ware kenners van Afrika.¹⁴ Vandaar dat een belangrijk onderdeel van de pastoraal de "pedagogie van de blik" is.

Eerste sacrament

De tweede vuistregel is de bevordering van de gemeenschapsgedachte. Hoe uiteenlopend de buurtbewoners ook zijn, ethnisch, religieus, qua vorming, beroep of leeftijd, de samenhang moet worden versterkt. Bij de versnipperde bergbewoners van het noorden, voor wie elk woonerf tegen de bergflank een onafhankelijk bastionnetje was en die de rest als buitenland beschouwen, zocht Ela het niet in de ritualisering van de bevolking, maar in het uitlokken van onderlinge verbondenheid. Dat was volgens hem het eerste (primordiale) sacrament dat moest worden toegediend: van de eenkennige nederzettinkjes een "village communautaire" maken, een gemeenschap. Pas op die basis zouden de traditionele sacramenten tot hun recht kunnen komen. Dat geldt uiteraard óók voor de stad. De benaming "eerste sacrament" laat op zichzelf al zien welke fundamenteel-christelijke betekenis Ela toekent aan de gemeenschapsopbouw.

Het moet de hoofdingspanning zijn van de Kerk, die immers ten dienste

moet staan van Gods plan met de mensheid. Jarenlang doopte Ela niemand. Hij deed, om het wat cru te zeggen, niet aan kerkelijke ledenwerking maar luisterde en praatte onder de boom, of in het ontmoetingscentrum Aimé Césaire dat hij voor de jongeren had ingericht. Hij wist een groep mensen van diverse religieuze pluimage te verzamelen, die hij "les amis de l'Évangile" noemde. Zijn interventies gingen daarbij steeds in de richting van de berustingsbestrijding, de "dé-fatalisering". En daarvoor putte hij zijn bezieling uit het evangelie van Jezus die opkwam voor de gemarginaliseerden, Jezus die Zelf slachtoffer werd, maar die de partijdige God deed opstaan. Het geloofsvertrouwen in de God van de Opstanding mobiliseert tot maatschappijverbetering, van onder op. Hij geeft de gemarginaliseerde bovendien een nieuw geloof in zichzelf: herwonnen levenskracht, taakbewustzijn. Het brengt, naar Ela's overtuiging, Gods Koninkrijk naderbij.

1. Achille Mbembe, in het voorwoord van Ela's boek *Ma Foi d'Africain*, Paris, Karthala 1985. Mbembe is auteur van het lezenswaardige *Afriques indociles*, Paris, Karthala 1988.
2. Ela schreef twee proefschriften, een te Straatsburg (1969), over het godsbegrip bij Luther en een te Parijs (1978), over de Kirdi-samenleving in Noord-Kameroen.
3. Ela verwijst daarvoor naar het evangelie van Johannes, 8,28 en 17,26: Jezus openbaart de Naam van God, en die Naam is: Ik Zal Er Zijn, Ik zal Mij niet onbetuigd laten. Met die Naam enga-

geerde God volgens het Exodusverhaal Mozes voor het bevrijdingswerk in het slavenland Egypte.

4. Pleins feux sur la musique, in: *Effort Camerounais*, 18 mars 1973 (over de bedwelvende functie van de ingeblikte muziek in de vele bars die de Afrikaanse steden rijk zijn); La ville, un problème pour l'Eglise, in: *Effort Camerounais*, 20 octobre 1973; Culture de masse, opium des masses?, in: *Effort Camerounais*, 26 juillet 1974; *La ville en Afrique Noire*, Paris, Karthala 1983, 222 pages.
5. "L'espace urbain, en Afrique, est un espace dominé". Ela, Ville, o.c. 71.
6. Ela zegt rhetorisch, sprekend over het post-koloniale Afrika: "Afrika moet toch niet de krottenwijk van Europa worden?"
7. Sinds 1960 groeit het inwonertal van de Afrikaanse steden met 6 à 7% per jaar. Le Monde, 16 en 17 januari 1981 (over de groei van slums). Zie ook R. Dumont, *L'Utopie ou la mort*, Paris, Seuil, 1973: Le gigantisme des conurbations, ou l'impasse des agglomérations démesurées, p. 71-75.
8. In hun vertwijfeling trekken sommigen nog verder: naar steden in Europa, waar voor hen evenmin plaats is.
9. Ela noemt enkele industrieën die men er aantreft: allereerst de verplichte bierbrouwerij, verder assemblagebedrijven, vleesverwerkende industrie, textieffabrieken (die niet zelden maar half operationeel zijn of zelfs helemaal stilliggen), cement-, golfplaten- en triplexfabrieken.
10. Ela, *La ville, un problème pour l'Eglise*, a.c.
11. Zie Ela, *Pleins feux*, a.c.
12. Zie Ela, *Culture de masse*, a.c.
13. Drie artikelen over de stad verschenen in het weekblad *L'Effort Camerounais*.
14. Ela, *Le rôle des Eglises dans la libération du continent africain*, in: *Bulletin de Théologie Africaine*, 6, (1984), 290.

Drs. J. Heijke is sinds 1974 verbonden aan de theologische faculteit van de Katholieke Universiteit Nijmegen als docent vakgroep missiologie, afdeling Afrika. Van 1981-1983 was hij eindredacteur van "Wereld en Zending", daarna tot 1989 redactielid.

Hoe "Urban Rural Mission" zichzelf ziet - beleidsteksten

Voorgaande verhalen van "leven en strijden met de armen" in Brussel, Rotterdam, Dordrecht, Utrecht, Antwerpen, Kinshasa-Rotterdam, Seoul, Rio de Janeiro en Kameroen, hebben alle te maken met werk als van URM, ook al hebben zij organisatorisch niet alle een relatie met het URM-bureau van de Commissie voor Wereld Zending en Evangelisatie van de Wereldraad van Kerken. Alle werkers en werksters in de verhalen voelen en weten zich nauw verwant door de aard van hun inzet. Hier twee fundamentele teksten van URM, hun visie op eigen werk en hun prioriteiten, zoals in 1987 als uitgangspunten voor beleid aanvaard op de Manilla-conferentie bij gelegenheid van 25 jaren URM.

Inleiding

Urban Rural Mission (URM), stads- en plattelandsmissie/zending, is primair een beweging van in het christelijke geloof gewortelde mannen en vrouwen die, naast anderen, worden geroepen tot Gods zending om deel te nemen in de strijd van uitgebuiten, gemarginaliseerden en onderdrukten voor gerechtigheid en bevrijding. URM strekt zich tegenwoordig uit tot vijf regio's van de wereld: Latijns Amerika, Noord Amerika, Europa, Afrika en Azië met inbegrip van Australië en Nieuw Zeeland, waar kerken en verwante groeperingen betrokken zijn bij het leven en de vraagstukken van mensen in plaatselijke situaties.

Ontstaan

URM-werk bestaat nu zo'n dertig jaar en is in die jaren door verschillende stadia gegaan waarin doeleinden en perspectieven zijn gedefiniëerd en gherdefiniëerd in antwoord op de veranderende situatie van maatschappij en wereld. Het doel dat de "Urban and Industrial Evangelism" – in 1964 ontstaan als een bureau van de Wereldraad van Kerken in de commissie voor Wereld Zending en Evangelisatie – zich oorspronkelijk had gesteld, was "de verlossende aanwezigheid van Christus werkelijk-

heid te doen worden in die delen van de maatschappij die gevormd zijn door industrialisatie en urbanisatie". In de periode na de naamsverandering tot "Urban and Industrial Mission" (in 1965) kwam men tot een verdiept inzicht in zending/missie: hiertoe behoort ook de noodzaak om sociale rechtvaardigheid te bepleiten en te verzekeren, om de betekenis van macht te definiëren en om in te gaan op een scherpere politieke analyse en inzicht. Een voortgaande bevestiging in de Wereldraad van Kerken van het plattelands- en stedelijke verband binnen de oecumenische beweging leidde vervolgens in 1978 tot een fusie van "Urban Industrial Mission", stedelijke industrie zending, en "Rural Agricultural Mission", plattelands zending, in "Urban Rural Mission", de stads- en plattelands zending/missie, URM.

Doeleinden en Perspectieven

Door dit groeiproces werd in het perspectief van URM Gods weloverwogen keuze om aan de kant van de onderdrukten te gaan staan duidelijk zichtbaar. Wat URM in zijn gehoorzaamheid aan Gods zending uniek maakt is zijn nadruk op plaatselijke actie en op de organisatie van het tot-macht-brengen van de mensen.

URM is betrokken bij concrete situaties van menselijk lijden waarbij, in de snelle sociale veranderingen veroorzaakt door modernisatie, industrialisatie en economische en politieke uitbuitingssystemen, mensen worden opgeofferd. Onder die gemarginaliseerde sectoren van mensen, met wie URM de opdracht heeft gekregen te werken, vallen bewoners van sloppenwijken, werklozen, fabrieksarbeiders en vrouwelijke arbeiders, autochtone bevolkingen, arbeiders in de visindustrie, armen op het platteland en landarbeiders zonder eigen land, gastarbeiders, enzovoort. Deze mensen, die in hun maatschappij vaak de meerderheid vormen, worden gemarginaliseerd en onderdrukt door landonteigening, economische uitbuiting, culturele beroving, rassen- en ethnische discriminatie, enzovoort. URM gelooft dat het "goede nieuws" ons leert, dat God door Jezus Christus de kerk aanspoort om de kant te kiezen van de armen en gemarginaliseerden wanneer deze verantwoording nemen voor hun eigen geschiedenis in het proces van sociale omvorming naar het rijk Gods.

Methodologie en ondersteuningsstructuur

De voornaamste methode gebruikt in URM's betrokkenheid bij *plaatselijke actie* is de *organisatie van tot-macht-brengen* van de slachtoffers van onderdrukking en marginalisatie in plaatselijke gemeenschappen, hen zo in staat stellend deel te nemen in de besluitvormingsprocessen die hun leven raken. Ook ondersteunt de URM het proces van opbouw van de macht van het volk door middel van de training van organisatoren, door documentatie en communicatie, uitwisseling van informatie en het bestuderen en analyseren van de diepste oorzaken van onrechtvaardigheden. Zij die bij de URM-beweging betrokken zijn, krijgen door middel van actie-reflectiemodellen de gelegenheid om de bijbel te herlezen in de

specifieke context van strijd en betrokkenheid.

Door actie in solidariteit met de onderdrukten wordt het geloof voortdurend uitgedaagd en de kerk vernieuwd. Waar en wanneer noodzakelijk, mobiliseert en kanaliseert URM financiële en andere steun, om organisaties en bewegingen van het volk te versterken. Door middel van interacties, uitwisselingen en verbindingen verklaart URM ook zijn solidariteit met bewegingen van mensen op nationaal, regionaal en wereldniveau, URM 'bezit' of leidt evenwel de bewegingen van het volk niet, maar haakt in op de aspiraties en initiatieven van het volk en neemt deel aan hun strijd om identiteit, waardigheid en volle menselijkheid.

Visie

Terwijl URM primair in een plaatselijke of micro-situatie tegen onrechtvaardigheden strijd, is het ook steeds belangrijker geworden de structurele oorzaken van de onrechtvaardigheden kritisch te analyseren. Aangezien de krachten der onderdrukking de nationale grenzen overschrijden, wordt er bij het bestrijden van dergelijke krachten van URM geëist, zowel een ideologische basis te herkennen als solidariteitsbanden te leggen in samenwerking met gelijkdenkende mensen die zich inzetten voor sociale en politieke transformatie en verandering. Waar mensen streven naar een rechtvaardige, democratische en gelijkberechtigde maatschappij, daar neemt URM deel in hun strijd en hun politieke acties om de bestaande politieke, economische en sociale structuren om te vormen.

URM realiseert zich, dat er sommige politieke systemen zijn die een meer gelijkmatige verdeling van welvaart tot stand hebben gebracht. URM heeft echter een eschatologische visie van werken voor de vestiging van het rijk Gods; ieder systeem valt aldus onder Gods oordeel. Waar er tekenen van hoop zijn, daar zal URM

waakzaam zijn om zulk een ruimte voor vrijheid te bewaken en te bevorderen. Als een integrerend onderdeel van de gehele zending van de kerk is URM gehouden tot voortzetting van zijn diepere betrokkenheid in een oecumenisme dat enge denominationele of zelfs godsdienstige gebondenheden overstijgt, terwille van het vervullen van zijn roeping binnen de historische beweging van mensen voor rechtvaardigheid en bevrijding - Gods sjalom.

PRIORITEITEN VOOR URM

1. Steun aan de strijd van mensen voor gerechtigheid en eigen-machtsvorming, op de eerste plaats door het lokaal organiseren van gemeenschappen van de uitgebuiten, gemarginaliseerden en onderdrukten, zoals bewoners van sloppenwijken, vrouwen en arbeiders in industrie, arbeidersbewegingen, gastarbeiders en autochtone bevolkingen.

2. Het mogelijk maken van ontwikkelingen van leiderscapaciteiten, waaronder valt de training van gemeenschapsleiders, organisatoren en grassroot werkers, door middel van trainingen, regionale en interregionale programma-uitwisseling en 'exposure'-confrontatie bezoeken.

3. Het mogelijk maken van uitwisseling en solidariteit tussen plaatselijke groepen en volksbewegingen, door middel van de opbouw en het onderhoud van communicatienetwerken (bij voorkeur in de nationale taal) voor informatie, documentatie en studie/reflectie, gebaseerd op gezamenlijke ervaringen.

4. Het mogelijk maken en aanmoedigen van uitwisselingen ter ondersteuning van de Solidariteit van het Zuiden, dat wil zeggen schakels leggen tussen hen die actief betrokken zijn bij de plaatselijke en nationale strijd in Azië, Afrika en Latijns-Amerika, waarbij bijzondere aandacht wordt besteed aan het gebied van

de theologische reflectie, arbeidersbewegingen, vrouwelijke arbeiders en culturele hernieuwing.

5. Werken met de kerken en steun verlenen aan hun betrokkenheid bij programma's die ernaar streven economische uitbuiting te bestrijden (waarbij speciaal wordt gedoeld op bovenationale maatschappijen) en werkeloosheid in stads- en plattelandsgebieden.

6. Bevorderen dat ervaringen van betrokkenheid van christenen in socialistische landen worden gedeeld met URM-groepen in andere delen van de wereld (vooral andere socialistische landen); het mogelijk maken en ondersteunen van URM-pogingen in socialistische landen waar men op zoek is naar geschikte manieren om kerken en kerk-verbante groepen te doen delen in socialistische maatschappijen.

7. Steun verlenen aan personen en groepen die, vanwege hun betrokkenheid in aan URM gerelateerde activiteiten, slachtoffer zijn geworden en hun mensenrechten hebben verloren door toenemende onderdrukking door regeringen en andere machtscentra.

8. Het aanmoedigen van bijbelse en theologische reflectie en verwoording, in het bijzonder door naar de mensen te luisteren, door de bijbel te herlezen in de specifieke context van strijd en betrokkenheid en door de verhalen van de mensen te delen.

9. In het licht van het bovenstaande, aandacht besteden aan de manieren, waarop URM-gerelateerde ervaringen en reflectie het begrip en de praktijk van zending/missie van de institutionele kerk kunnen voeden en vormen.

Vertaling uit het Engels door J. Baars uit "Urban Rural Mission Reflections", WCC Geneva, bezinningsmateriaal voor URM Manilla-conferentie in 1987 bij gelegenheid van 25 jaar URM.

Toine van den Hoogen

De verleiding van de militant, kanttekeningen bij de URM-beleidsteksten

Mensen die "missionair engagement aan de basis" voluit willen waar maken, lopen op tegen het dilemma: moet je proberen je te laten onderdompelen in de situatie van mensen aan de rand van de samenleving en maar afwachten of er ooit iets kerkelijks opbloeit of dien je er naar te streven steeds de geloofsgemeenschap te representeren? Van der Hoogen maakt kanttekeningen bij dit dilemma van de URM en verwante werksters en werkers, mede aan de hand van voorgaande URM-beleidsteksten. Niet de kerk maar de geschiedenis is de plaats waar zich de belofte van het Evangelie aandient. De dilemma-vraag moet anders worden gesteld.

1. Een klassiek probleem

Het probleem is inmiddels klassiek. In 1964 start de Wereldraad een programma dat de basis wordt voor de latere URM. En dan wordt het volgende doel omschreven: het gaat erom dat de reddende aanwezigheid van Christus in de geïndustrialiseerde en geürbaniseerde samenleving concreet wordt. Zo'n zin had ook kunnen staan in het beroemde boek van H. Godin en Y. Daniel; *La France, pays de mission?* (1943), of in het even bekende boek van J. Hoekendijk, *De kerk binnenste buiten* (1964). In de tweede helft van deze eeuw komen in de christelijke kerken een aantal pastorale initiatieven tot ontwikkeling die daarbij een dergelijk motief geven: de reddende aanwezigheid van Christus concreet maken. En niet zelden stuit men dan na verloop van jaren op hetzelfde probleem, dat mede aanleiding tot deze aflevering van *Wereld en Zending* is.

Welke weg dien je dan te volgen? Moet je proberen je te 'ontledigen', je helemaal onder te laten dompelen in de situatie van mensen aan de rand van onze samenleving en maar af-

wachten of er ooit iets kerkelijks opbloeit? Of dien je ernaar te streven steeds een verbinding met de kerk te bewaren, steeds de geloofsgemeenschap te representeren in deze missionaire activiteiten? Het is inmiddels een klassiek probleem.

2. "De eeuw van de kerk"

Pragmatische mensen zullen opmerken, dat het een schijnprobleem is. Immers, zal men zeggen, dergelijke programma's als URM worden ondernomen vanuit en vanwege de kerken. Ook personeel en materieel worden ze grotendeels door de kerken mogelijk gemaakt. En welke zin heeft het om de "aanwezigheid van Christus" concreet te willen maken, als die missionaire opdracht niet een "plausibiliteitsstructuur" krijgt, een sociale structuur die haar herkenbaar en duurzaam maken kan? Dergelijke argumenten snijden in veel gevallen hout. Maar toch is het niet zonder belang, wat langer stil te staan bij dat klassieke probleem. Want indien die argumenten zo evident zijn, waarom ontstaat dan toch zo vaak dat probleem?

Mentaliteit

Een eerste reden wellicht is gelegen in een 'mentaliteit' die bij dergelijke missionaire doeleinden heel vaak een krachtige, zij het niet altijd bewuste rol speelt. Je komt die mentaliteit op het spoor door de vraag te stellen: tot wie wordt zo'n missionaire opdracht gericht? Wie is de eerst bedoelde adressaat? Wie worden geacht dat te gaan doen: de reddende aanwezigheid van Christus concreet maken? Wanneer je de hiervoor afgedrukte doelstellingen-verklaring van de URM leest, stuit je op woorden als "een beweging van mensen" die deel uitmaakt van de oecumenische beweging. Dat is nog wat vaag, want het kan slaan op degenen op wie het programma zich richt en op degenen die het programma uitvoeren, of althans de initiatiefnemers zijn. Verderop gaat het over organisatorische en financiële steun, over het ontwikkelen van mogelijkheden tot training, studie en uitwisseling van informatie. Er wordt zelfs een uitdrukkelijk voorbehoud gemaakt: de URM "bezit" de volksbewegingen niet, heeft er ook de leiding niet van, maar wil antwoorden op de aspiraties die in deze bewegingen leven. Zo verstaat men de opdracht om de reddende aanwezigheid van Christus concreet te maken.

Kerk en samenleving

Aan dergelijke zinsneden herken je de mentaliteit waarover ik sprak; en tevens een reactie daarop. Ik zou die mentaliteit kort willen typeren, uitgaande van een woord van de Franse theoloog Yves Congar. Hij heeft de twintigste eeuw in theologisch opzicht ooit omschreven als de "eeuw van de kerk". Meer dan ooit in de geschiedenis van de christelijke traditie wordt in onze tijd de kerk zelf tot voorwerp van reflectie en actie. Onze tijd heeft naar verhouding meer dan enige voorafgaande periode ecclesiologie geproduceerd en kent meer dan in enige voorafgaande periode nieuwe pastorale initiatieven

die een antwoord zochten op de vraag hoe de kerk in de samenleving dient te staan. Dat heeft een heel nieuw type christen-zijn voortgebracht, dat je wellicht kunt omschrijven met het (ideaaltypische) begrip 'militant': de vrouw of man die actief lid is (geworden) van een kerkelijke gemeenschap met de intentie om in de eigen samenleving de aanwezigheid van God en Christus concreet te maken. Het probleem: onderdompelen of de kerk representeren is het probleem van de 'militant'. Het is de 'militant' die zich afvraagt wat haar of hem te doen staat.

3. Het dilemma van 'de militant'

Dit kan verklaren waarom de pragmatische antwoorden die ik hierboven noemde, niet volstaan als antwoord op het probleem: onderdompelen of kerk representeren. Want de militant die zich bewust geworden is van haar of zijn verlangen 'de ander' werkelijk te willen dienen en die daarom afziet van de verleiding die ander toch weer te willen 'bezitten', ervan afziet de ander leiding te willen geven, ervan afziet de ander afhankelijk te maken van de ondersteuning, zal geen genoegen kunnen nemen met dat pragmatische antwoord. Dat pragmatische antwoord is precies de verleiding die de militant wil vermijden. Aan de andere kant kan de militant zichzelf ook moeilijk 'overbodig' maken. Want dan houdt hij op militant te zijn, dat wil zeggen: een actieve presentie te realiseren die de reddende aanwezigheid van Christus concreet maakt.

Geschiedenis

In de tekst zijn ook elementen die een weg wijzen om uit dit dilemma te komen. Er is sprake van het aanbreken van de Rijk Gods en van Gods oordeel: thema's die een fundamentele relativering inhouden van alles wat mensen in hun geschiedenis aan bevrijding realiseren en die tevens een fundamentele radicalisering betekenen

van diezelfde inzet tot bevrijding. Ik zie daarin mogelijkheden om uit het dilemma van de militant te komen. Want allereerst verlegt dit soort theologie de aandacht van de kerk naar de geschiedenis; niet de kerk maar de geschiedenis is de plaats waar zich de belofte van het Evangelie aandient. Vervolgens verlegt dit soort theologie de aandacht voor de opdracht van de militant naar de aandacht voor de opdracht die een volksbeweging zichzelf gaat stellen. Het handelen van de 'zending' wordt niet meer bepaald door 'onze roeping' maar door de roeping die de ander in zijn geschiedenis ontdekt.

Lijden

Hiermee wordt het zwaartepunt in de theologie van de 'missio Dei' verlegd. Hier doen zich mogelijkheden voor om die 'missio Dei' nog eens opnieuw te doordenken. Is het niet zó, dat een sterk christologische interpretatie van die 'missio Dei' nillens willens leidt tot centraal stellen van de militant en dus van de kerk die zich op haar zendingsoopdracht bezint? Wordt dat 'onderdompelen' niet gemakkelijk verstaan tegen het licht van de Filippenzen-hymne? Leidt dat niet gemakkelijk tot een fundamenteel misverstand over de 'kenosis'. Als zou de 'weg' van de ontleding ook een 'middel' kunnen zijn in een missionaire strategie? En vergeet men dan niet gemakkelijk dat 'kenosis' verstaan dient te worden vanuit Jezus' lijdensgeschiedenis, die wel herkenbaar kan worden in de lijdensgeschiedenis van een volk, maar niet vergeleken moet worden met het proces van inculturatie?

4. De vraag anders stellen

De verlegging van het zwaartepunt in de theologie van de 'missio Dei' biedt ook een aanknopingspunt voor het dilemma van de militant. Eigenlijk

is de vraag "onderdompelen of de kerk representeren" niet goed gesteld. Als het zo is, dat de 'missio Dei' zichtbaar wordt in de kenosis van een volk, in de lijdensgeschiedenis van een volk, wat staat de militant dan te doen?

Misschien helpt hier een notie uit de feministische theologie: zichtbaar maken. Niemand kan of dient plaatsvervangend voor de ander subject te zijn of te worden. Maar wat voor elk volk dat strijdt om zijn lijdensgeschiedenis te boven te komen, broodnodig is, zijn bondgenoten die het lijden zichtbaar maken, zichtbaar voor hen die het ondergaan – want er is een lange weg nodig om tot strijden te komen –; en zichtbaar voor hen die dat lijden veroorzaken, of laten voortbestaan. Wie zichzelf ten doel stelt de lijdensgeschiedenis van een volk zichtbaar te maken, bereikt niets met 'onderdompelen'. Eerder is zoiets nodig als een positie 'op de drempel', op de drempel tussen de wereld van dat volk en de wereld van de dominante (christelijke) samenleving en cultuur. Evenmin gaat het dan nog om het representeren van de kerk.

De gefascineerdheid door de vraag naar de kerkelijke identiteit van het missionaire werk kan 'op de drempel' plaatsmaken voor de vraag wat kerken in de dominante (christelijke) samenleving kunnen doen om de lijdensgeschiedenis van een volk zichtbaar te maken.

Dr. A.J.M. van den Hoogen is hoogleraar in de systematische theologie aan de Universiteit voor Theologie en Pastoraat (UTP) te Heerlen. Hij promoveerde (1983) bij E. Schillebeeckx op een proefschrift over de Franse theoloog M.-D. Chenu "Pastorale Theologie. Ontwikkeling en structuur in de theologie van M.-D. Chenu". Hij is een van de oprichters en directeurs van het Instituut voor Arbeidsvraagstukken en Theologie (IAT) van de UTP. Hij maakt deel uit van het bestuur van DISK, Dienst in de Industriële Samenleving vanwege de Kerken, een Nederlandse Oecumenische beweging die contacten heeft met URM.

Hans Schraivesande

URM, een actuele plaatsbepaling

URM en verwante bewegingen staan uit de aard van hun werk voortdurend voor vragen naar eigen visie en dynamiek.

Schraivesande nam deel aan de recente bijeenkomst te Hamburg van de URM-kerngroep met afgevaardigden van ondersteunende kerken en organisaties.

Urban Rural Mission (URM) is een wereldwijde beweging die gesteund wordt vanuit de commissie voor Wereld Zending en Evangelisatie van de Wereldraad van Kerken. Het is een beweging die in een meer dan 25-jarige geschiedenis veranderingen heeft ondergaan en die lokaal, nationaal en regionaal verschillend is. Van 28 november tot 1 december 1989 werd in Hamburg een gezamenlijke vergadering gehouden van de kerngroep van URM met afgevaardigden van kerken en organisaties die URM financieel ondersteunen. Het doel van de bijeenkomst was om inzicht te geven in en te discussiëren over de activiteiten en de plaatsbepaling van URM.

In dit artikel wil ik niet een verslag doen van de conferentie in Hamburg. Maar de in dit artikel beschreven aandachtspunten, vragen en dilemma's zijn mede ingegeven door wat op die conferentie ter sprake kwam. Omdat URM vooral een beweging is die voortkomt uit de protestantse kerken, zal ook verwezen worden naar vergelijkbare initiatieven in de rooms-katholieke kerk.

1. Karakteristiek

URM begon binnen de Wereldraad als een beweging die aandacht vroeg voor de taak van de kerk tegenover de uitdagingen van industrialisatie en urbanisatie. Later kwam daar de aandacht voor de situatie op het platteland bij. De beweging wordt wel eens als "anarchistisch" aangeduid. Er is

niet een centraal bureau in Genève dat instructies geeft of richtlijnen uitzet. Het is vooral een gedecentraliseerde beweging van onderop. De belangrijkste kenmerken van de beweging zijn de laatste decennia tot stand gekomen vanuit de ervaringen van URM in Azië, waar de Aziatische Raad van Kerken (CCA) een eigen URM-afdeling heeft.

Lokale organisatie

URM-Azië heeft zijn kracht ontwikkeld in de nadruk op *lokale organisatie* en het via trainingen en bijeenkomsten bijeenbrengen van (kerkelijke) werkers aan de basis en leiders van lokale groepen. In Azië was er vaak nauwe samenwerking met het "Office for Human Development" van de Aziatische bisschoppen in ACPO (Asian Committee for People's Organisation). In Korea was URM nauw verbonden met de opkomst van de Minjung theologie. Nu URM in Latijns-Amerika steeds meer profiel krijgt, kan het URM-werk daar het best vergeleken worden met het werk van de "Pastoral da Terra" (platteland) en de "Pastoral Operaria" (arbeiderswijken) in Brazilië. Aan de basis is daar vaak ook een goede oecumenische samenwerking tussen kerkelijke werkers die zich met de volksbewegingen verbonden voelen. Ook al zal die samenwerking door de kerkpolitieke situatie en de negatieve druk die deze uitoefent op het maatschappelijk engagement van de rooms-katholieke kerk, aan veranderingen onderhevig zijn.

2. Uitbreiding

De laatste vijf jaren zien we een sterke uitbreiding van het URM-werk in Afrika, Latijns-amerika en het Midden-Oosten. Er zijn veel nieuwe groepen ontstaan en nationale en regionale groepen die hun eigen bijeenkomsten en trainingen houden. Tijdens de bijeenkomst in Hamburg kreeg ik de indruk, dat er een accentverschuiving plaats vindt van Azië naar Afrika en Latijns- Amerika. In Azië lijkt men door de meer "democratische" regeringen in de Filipijnen, Pakistan en Korea en door de gebeurtenissen in China wat onzeker geworden over de koers en is men toe aan meer evaluatie en bezinning waarvan het artikel van Oh Jae Shik in dit nummer een voorbeeld is. Het is de vraag of de nadruk op training, lokale organisatie en verzet van onderop, die zo kenmerkend is voor URM-Azië, overdraagbaar is op Afrika.

Verschillen

Het is nog niet erg duidelijk waarin URM in Afrika verschilt van allerlei organisaties die zich bezig houden met community development, sociaal werk en training voor ontwikkeling. Vanuit de protestantse kerken gezien is deze vraag niet geheel onbelangrijk, omdat er andere kerkelijke netwerken zijn die zich met training rond "ontwikkeling" bezig houden.

Een soortgelijke vraag kan ook gesteld worden ten aanzien van Latijns-Amerika, waar met name vanuit de rooms-katholieke kerk al een veel langere traditie bestaat van het vormen van netwerken waarin vragen rond methodiek en spiritualiteit van organisatie en strijd worden besproken. Mogelijk zal pas over vijf tot tien jaar kunnen worden vastgesteld wat het eigen, contextuele karakter van URM in Latijns-Amerika en Afrika is geworden. Voorlopig zullen we hen met grote openheid in het enthousiasme van deze opbouwfase moeten steunen.

In Europa was tot voor kort "The European Contact Group on Church and Industry" (ECG) het belangrijkste contactpunt voor URM. Door de nadruk op training voor gemeenschapsopbouw heeft de kerngroep van URM nu bewust de contacten verbreed tot een groot aantal typen basisorganisaties. Dit betekent een enorme verbreding van contacten waarbij zich echter een "basisme", een idealisering van de bewegingen van onderop voordoet die voorbij dreigt te gaan aan de complexe Europese situatie.

3. Ideologie en politiek

URM-Azië werd in de beginperiode sterk beïnvloed door de sociale actie-theorie van Saul Alinsky. Deze theorie richtte zich vooral op actie om veranderingen te krijgen in de lokale situatie. Bij het voortgaan van de acties ontdekte men, dat men niet bij het lokale kon blijven staan, maar dat het lokale onrecht alleen definitief bestreden kon worden in het kader van een nationale politieke strijd. Met name in de Filipijnen is dat een ontwikkeling geweest die zich zowel bij protestantse als katholieke werkers aan de basis heeft voltrokken. De eerste prioriteit vanuit URM Genève luidt: "Steun aan de strijd voor gerechtigheid en eigen machtsvorming, op de eerste plaats door het lokaal organiseren van gemeenschappen van de uitgebuiten, gemarginaliseerden en onderdrukten..." In commentaren vanuit de Derde Wereld wilde men hieraan toevoegen "in de context van de strijd voor nationale bevrijding". In twee brochures uit 1980 en 1985 over theologie en ideologie van URM-Azië over de verhouding van theologie en ideologie komt de spanning tussen lokale en nationale actie in de relatie tot politiek en ideologie duidelijk naar voren.¹ In de brochure van 1985 wordt er kritiek uitgeoefend op de eenzijdige nadruk op het lokale en wordt er een pleidooi gevoerd

voor een aansluiting bij linkse nationalistische politieke bewegingen. Binnen URM bestaat ook kritiek op deze lijn. Kritiek die ongetwijfeld versterkt wordt door de huidige veranderingen binnen communisme en marxisme.

Verdeeldheid

Bij de Latijns Amerikaanse URM-presentatie op de bijeenkomst in Hamburg werd sterk de nadruk gelegd op de autonomie van de bewegingen van onderop en zette men zich kritisch af tegen de visie van politieke partijen, ook linkse zoals de arbeiderspartij in Brazilië, op de positie van basisbewegingen. Door een relatie aan te gaan met politieke partijen zouden zij niet langer zelf subject zijn. Als basisbewegingen zich directer met politiek bezig houden brengt dat vaak verdeeldheid op wijkniveau met zich mee. Tegelijk blijkt telkens weer, dat men niet op wijkniveau kan blijven staan. Een keus tussen Collor de Mello en Lula in de Braziliaanse verkiezingen eind 1989, heeft ook invloed op wat er op het niveau van wijkgemeenschappen of vakbonden mogelijk is.

Binnen de rooms-katholieke kerk is er ervaring opgedaan met het zich terugtrekken wanneer de bewegingen meer zelfstandig kunnen werken en niet meer zoals in de tijd van repressie onderdak moesten vinden bij de kerk. Ook URM in Latijns-Amerika zal de spanning tussen lokale actie, nationale politiek en de rol van de kerk niet kunnen ontlopen. In hun trainingen richten ze zich nu al op nieuwe, lokale leiders omdat de oudere leiders vaak actief zijn geworden in de nationale politiek.

4. URM als zending/missie

URM vertegenwoordigt een van de meest uitdagende typen van kerkelijk werk in deze tijd. De verhalen van lijden en strijd en de daaruit voortkomende theologie zijn voor de hele kerk van belang. URM vertegenwoor-

digt in veel landen de geloofwaardigheid van de kerk in een situatie van armoede en onderdrukking, op een manier die haar nogal eens in conflict brengt met de officiële kerk. Tegen deze achtergrond lijkt de vraag naar het missionaire karakter van URM een theoretische vraag. Toch is die vraag voor heel de kerk van belang, omdat URM ons vaak scherp voor de vraag stelt of en hoe getuigenis en dienst bijeengehouden worden. De vraag naar het missionaire karakter van URM komt telkens weer op. Voor een deel is dat een organisatorische vraag, omdat binnen de structuur van de Wereldraad URM ressorteert onder de Commissie voor Wereld Zending en Evangelisatie en niet onder de Afdeling voor Diakonaat of Ontwikkeling.

Verkondiging - strijd

In de brochure "*Met de zending bij de armen*" schrijft G.J. van Butselaar, dat er binnen de betreffende afdeling van de Wereldraad geen discussie meer wordt gevoerd of URM wel zending is. Toch vraagt hij zich af, of en hoe URM het holistische karakter van de zending, waarin zowel verkondiging als de strijd tegen de armoede een plaats hebben, waar maakt. Ook zal er veel systematischer gevraagd moeten worden, wat het betekent dat URM zending *van de kerk* is. In dezelfde brochure merkt G. van der Horst op, naar aanleiding van zijn ervaringen op de jubileumconferentie "25 jaar URM" in 1987 in Manilla, dat hij in URM geen onderscheid meer zag tussen zending, werelddiakonaat en ontwikkelings samenwerking.

Organisatie en bijbelstudie

Toch valt het mij op, dat in de uitleg en verdediging van URM naar buiten toe er telkens weer moet worden gewezen op de resultaten van gemeentevorming onder arbeiders en bijbelstudie. De relatie wordt gelegd, maar in de nadruk op training en organisatie gebeurt dat vaak ook niet en worden vragen van gemeentevorming en

bijbelstudie ook niet systematisch opgenomen. In landen als de Filipijnen en Brazilië waar christelijke basissgemeenten zijn, kan deze verbinding op een heel natuurlijke manier worden gelegd. In de Filipijnen is er bijvoorbeeld een programma Basic Christian Community – Community Organizing (BBC-CO). De toevoeging CO wordt gehanteerd om een onderscheid te maken met christelijke basissgemeenten waarin deze relatie met sociale politieke strijd niet wordt gelegd.

Onderdompelen

In landen waar de christenen een minderheid zijn of waar de secularisatie sterk aanwezig is, ligt dit anders. Het is boeiend en uitdagend om te zien, hoe dan het "zendingskarakter" wordt verantwoord. Dat gebeurt op verschillende manieren.

Zo wordt er op gewezen, dat het evangelie "geïncarneerd" moet worden in de strijd van armen en onderdrukten. De christenen "dompelen zich daarin onder". Zij ontleiden zich zelf, ook wat betreft bestaande geloofsformuleringen en vormen van kerk-zijn. Pas in dit stervensproces zal duidelijk worden wat het geloof voor de christen en voor de mensen voor wie hij zich inzet betekent. Ook wordt er soms benadrukt, dat Christus onder de armen al aanwezig is, of die nu christen zijn of niet. Het is dan de zending van de christen om zich daarbij aan te sluiten. Zoals de nieuwe directeur van de Commissie voor Wereld Zending en Evangelisatie van de Wereldraad, Christopher Duraisingh, het in Hamburg uitdrukte: "The movement of people in struggle is mission".

Ook in de bijbel gaat het Jezus om de beweging van de gemarginaliseerden die de "volheid van het leven" (Joh. 10,11) zoeken. Zending gaat altijd van de periferie naar het centrum. Zo hebben de armen en on-

derdrukten een zending ten aanzien van de kerk. Zij evangeliseren de kerk. Een uitdagende visie die ons ook in de missiologie voor veel nieuwe vragen stelt.³

Identiteit

In het voorgaande artikel in dit nummer "De verleiding van de militant" gaat Toine van den Hoogen indringend in op deze vragen. De vragen naar de verhouding van deze 'onderdompelings'-visie tot URM als zending van de kerk zijn daarmee niet opgelost. Als URM een netwerk is van bewegingen van onderop die niet noodzakelijk christelijk zijn, wat is dan de christelijke identiteit? Of moeten we de christelijke identiteit vooral zoeken bij de christelijke en kerkelijke werkers die zich met deze bewegingen hebben verbonden en die met elkaar hun hoop, wanhoop, strijd, spiritualiteit en meestal ook hun negatieve ervaringen met de officiële kerken delen? En wat als niet-christenen of moslims steeds meer deel gaan uitmaken van deze groepen, zoals nogal eens voorkomt, omdat ze door de praktijk van de solidariteit met de armen niet buitengesloten kunnen worden?

In al deze vragen is URM nog steeds een grote uitdaging voor de kerken.

1. "Theology and Ideology" URM/CCA; Hongkong 1980. "Theology and ideology in Asian People's struggle", Hongkong 1985.

2. G.J. van Burselaar, G. van der Horst; B. Klap "Met de zending bij de armen", Amsterdam-Zeist, 1987.

3. Het is opvallend, dat in de "Oecumenische inleiding in de missiologie", Kampen 1988, URM nergens wordt genoemd. Daardoor blijft een belangrijke praktische missionaire en theologische vernieuwing buiten het gezichtsveld.

Drs. J.H. Schraevesande studeerde theologie aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Vanaf 1978 is hij secretaris ontwikkelingssamenwerking en ontwikkelingseducatie van het Centrum voor Zending en Wereldiakonaat van de Gereformeerde Kerken in Nederland. Hij is voorzitter van de redactie van Wereld en Zending.

Henk ter Bals

Een gemeenschap van dwazen

De beweging van Urban Industrial Mission, van Urban Rural Mission, heeft in de verbinding met de Wereldraad van Kerken pas een geschiedenis van goed 25 jaren. Een nauwelijks te beschrijven geschiedenis, want elke URM-groep in elke situatie is weer anders. En er zijn URM-groepen die helemaal niet zo heten. Ter Bals noemt het Nederlandse DISK, Dienst in de Industriële Samenleving vanwege de Kerken. Hij beschrijft enkele momenten, motieven en achtergronden uit de geschiedenis van URM.

Met de Geuzentitel die boven dit artikel staat zou je misschien het beste al die talloze groepen en groepjes in onze wereld gezamenlijk kunnen betitelen, die zich in de steden, in de fabrieken, maar zeker ook in de landbouwgebieden, inzetten voor meer gerechtigheid, meer deelname aan beslissingsprocessen, meer deelname aan macht. Wat hen allemaal bindt zijn misschien wel de woorden van Paulus uit het begin van de eerste Corinthebrief: "Want het woord van het kruis is misschien wel voor hen die verloren gaan een dwaasheid, maar voor ons, die behouden worden, is het een kracht van God." En even verderop schrijft Paulus: "De Joden verlangen tekenen en de Grieken zoeken wijsheid, maar wij prediken een gekruisigde Christus, voor Joden een aanstoot en voor heidenen een dwaasheid".

Zo worden mensen die zich proberen vast te houden aan het Evangelie van de Bevrijding, de Blijde Boodschap van Recht en Vrede voor allen, in het algemeen door vrijwel de gehele omringende mensen- en volkerenmassa's uitgemaakt voor dwazen!" Idealisten zijn het, zonder werkelijkheidszin!", zo hoor je dan als milde kritiek. Wanneer de kritiek heftiger wordt, luidt het soms: "Ze ondermijnen de nationale veiligheid" of: "Ze zijn een gevaar voor rust en orde in onze samenleving". En in een laatste sta-

dium zien we de machthebbers zich met processen waarin de doodstraf wordt geëist, verweren tegen de leden van de gemeenschap van dwazen.

"Community of Clowns"

Zo hebben we dat kunnen meemaken in de afgelopen meer dan 25 jaar waarin het werk van *Urban Industrial and Rural Mission*, UIRM en URM, bestaat binnen de Wereldraad van Kerken en in de talloze landen over de gehele wereld, waar in allerlei geheel verschillende verschijningsvormen deze manier van "Evangelisch aanwezig zijn op de knelpunten van onze wereldsamenleving" gestalte kreeg. Over die 25 jaar gaat dit artikel. Ik ben zelf een aantal jaren heel nauw bij URM betrokken geweest op een beperkt aantal plaatsen. Wat ik beschrijf komt dan ook voor een groot deel uit de op schrift gestelde "officiële" historie van deze Gemeenschap van Dwazen. De uitgeweken Zuid-Afrikaanse journalist Hugh Lewin verzamelde deze geschiedenis in zijn boek: "*A Community of Clowns. Testimonies of People in Urban Rural Mission*" (Wereldraad van Kerken, Genève 1987). Ik kon geen betere titel voor dit artikel bedenken dan zijn citaat uit Paulus over te nemen. Ik ga met zevenmijlslaarzen door deze 25 jaar heen. Het gaat mij om de motieven, de achtergronden en de vooruit-

zichten van al die groepen en groepjes mensen die samen de gemeenschap van dwazen vormen en waarvan elders in dit nummer van "Wereld en Zending" een aantal verhalen en ervaringen uit verschillende landen staan.

Voorgeschiedenis

Zoals bijna alle ideeën die in onze wereld voorhanden zijn, is ook "het idee" voor het tot standbrengen van Urban Industrial and Rural Mission niet zomaar uit de lucht komen vallen. Er waren al veel langer kleine groepen in verschillende landen die heel concreet deden, wat wij nu onder die fraaie titel zouden willen laten vallen.

De *Mission Populaire* in Frankrijk bestond tenslotte al aan het einde van de vorige eeuw en deze heeft nu nog steeds dezelfde fundamentele uitgangspunten als toen: bij de mensen zijn daar waar zij leven en werken en met hen samen de noden van alledag het hoofd trachten te bieden door organisatie, door machtsvorming, door actieve betrokkenheid in politiek-maatschappelijke verbanden.

En dat dan allemaal omdat het in-Gods-Naam niet geaccepteerd mag worden dat de ene mens de andere uitbuit.

In de Verenigde Staten ontstond op verschillende plaatsen binnen de Presbyterian Church een betrokkenheid bij nieuwe immigranten en hun noden en daardoor ook bij hun misereabele werk- en woonomstandigheden. Een officieel kerkelijk bureau voor dit werk werd al in 1904 in het leven geroepen.

In Engeland ontstond in 1919 de *Industriële Christelijke Gemeenschap* waarin de vragen naar de (on)menselijke arbeidsverhoudingen in de Britse industrie aan de orde en aan de kaak werden gesteld.

In Japan was het de bekende Toyohiko Kagawa die zich in de twintiger jaren bekommerde om de toenemende stroom van krottenbewoners die zich rondom de grote steden gingen vestigen.

Internationaal

Toch heeft het tot na de Tweede Wereldoorlog geduurd voordat er serieuze aandacht op meer internationale schaal kwam voor deze vorm van aandacht vanuit de kerken voor de minstbedeelden en ontrechten in de steeds rijker wordende samenlevingen. Daar kwam als eerste het bewustzijn aan het licht dat de kerken deze levensvragen van mensen niet naast zich neer kunnen leggen. Dat vreemdelingen vroegen om opgenomen te worden in gastvrijheid. Dat hongerigen om voedsel smeekten, dat naakten gekleed wilden worden. De tekenen van de doorbraak van het Koninkrijk van God lagen voor het grijpen! Het was slechts aan de kerken, of liever gezegd aan de leden van de kerken om die tekenen met hun eigen handelwijze zichtbaar te maken. En dat gebeurde, zij het langzaam, maar toch ook zeker.

Vooraf toen de dekolonisatie zich begon door te zetten werd deze roep in onze gehele wereld steeds sterker. Onderdrukkende economische structuren werden zichtbaar gemaakt door vrouwen in Ghana, die hun eigen markteconomie afgebroken zagen door westerse handelaren en die daartegen in verzet kwamen vanuit hun geloof dat God geen onrecht kan en wil dulden temidden van Zijn mensenkinderen. Racistische praktijken in landen van zuidelijk Afrika werden meer en meer bekend als een nieuwe vorm van slavernij die het gehele dagelijkse leven beheerste. En tot op de dag van vandaag moet die strijd tegen mensonterende praktijken helaas nog worden gevoerd. "Gast"-arbeiders in West-Europa (en later ook in Oost-Europa) waren helemaal geen gasten. Ze deden het smerigste werk waar hun "gastheren" en "gastvrouwen" zichzelf te goed voor voelden. En ze kregen de afgedankte krotten waarin de anderen allang niet meer wilden leven. De voorbeelden zouden tot een welhaast oneindige reeks kunnen wor-

den aaneengesmeed. En nog werd dit alles niet gezien en niet gehoord door het merendeel van de christenen in de westerse landen. Het "zien" en het "horen" dat van Gods mensenkinderen wordt gevraagd in de Torah was nog ver weg.

New Delhi 1961

Het was pas in 1961, tijdens de Algemene vergadering van de Wereldraad van Kerken in New Delhi, dat Masao Takenaka uit Japan, een medewerker in het vak sociale ethiek aan de Universiteit van Kyoto, de aandacht van de verzamelde kerken richtte op de vraag "hoe de dienst van de kerk in de snel veranderende wereld van vandaag gestalte zou dienen te krijgen". Hij noemde daarbij drie wezenlijke punten die de menselijke persoonlijkheid vormen en beïnvloeden in samenhang met de dienst van de kerk. Dat waren kort samengevat de volgende:

- Alle mensen delen in toenemende mate één en hetzelfde lot. De technologie, de dreigende totale vernietiging, de verkleining van de wereld door toenemende communicatie, gevoegd bij het feit dat we elkaar nog lang niet gezamenlijk kunnen verstaan, brengt alom angst en verwarring.
- In onze snel ontwikkelende wereld zien we ook een sneller gaande "onderontwikkeling" van de gebieden die meer en meer worden uitgebuit. Juist daar ontstaan in toenemende mate revolutionaire bewegingen. De Kerk van Christus moet deze bewegingen volstrekt serieus nemen, opdat zij haar christelijke verantwoordelijkheid ook echt kan dragen.
- Er is een tendens in de kerk om zich alleen maar bezig te houden met de buitenkant van het leven. En daarbij citeerde hij uit Bonhoeffer's brieven uit de gevangenis, waarin deze zich afvroeg *wat* christendom en *wat* Christus voor mensen van zijn dagen nog hadden te betekenen.

Mensen zijn niet meer religieus, kunnen dat niet meer zijn, schreef Bonhoeffer.

Drie actiepunten

Masao Takenaka trok uit deze drie punten de conclusie dat er een heel nieuw soort van secularisatie was ontstaan, dat iedereen in de kerken dwong diep na te denken over de gesecculariseerde betekenis van het Evangelie vandaag de dag.

Op basis van zijn analyse kwam Takenaka tot drie actiepunten voor de kerken:

- De introverte houding van de kerk moet radikaal veranderen. De kerk is kerk *in* de wereld en moet bereid zijn zich *in* de wereld te engageren met en deel te nemen aan processen van concrete wereldlijke zaken als bevrijding, gerechtigheid en menselijke waardigheid. (Hij citeerde daarbij Joh. 3: 16, "want also lief heeft God de wereld gehad, dat Hij zijn eniggeboren Zoon gegeven heeft".)
- De dienst van de christelijke gemeente gaat ver uit boven alleen het geestelijke leven. Met de woorden van het Magnificat: we hebben te maken met de gehele mens in zijn of haar concrete objectieve maatschappelijke situatie.
- De dienst van de gemeente is er derhalve op gericht, een teken zichtbaar te maken van het komende Godsrijk: in iedere concrete maatschappelijke situatie weer opnieuw. Daar gebeurt het!

Ik ben van mening dat deze woorden van Masao Takenaka nog steeds de grondslag zijn van datgene wat nu in het verband van de Wereldraad van Kerken de URM-Desk wordt genoemd. Deze basis van denken beheerst vrijwel iedereen die betrokken is op de eigen plaats bij Urban of Industrial of Rural Mission.

Nederland

In dit grote geheel speelt ons eigen landje slechts een bescheiden rol waar het gaat om echt nieuwe initia-

tieven. Wel zien we voortdurend Nederlanders een rol spelen in meer bestuurlijke of organisatorische zin in dit werkveld. Mijn voorganger Bas van der Wal, ikzelf en ook mijn opvolger Henk Koetsier zijn alle drie voorzitter geweest van de Europese contactgroep voor dit soort werk en daardoor ook betrokken geweest bij de adviesgroep van de Wereldraad. Dat klinkt heel imposant, maar had waarschijnlijk meer van doen met de talenbeheersing van Nederlanders dan met hun grootse daden op de terreinen die Masao Takenaka had aangeduid. Want hoe was ons kerkelijk industriewerk ook weer ontstaan? Binnen de rooms-katholieke kerk was toch de motivatie voor het aanstellen van arbeider-priesters allereerst dat die arbeiders gered moesten worden van het communisme. En binnen de protestantse kerken was het al niet veel beter. Daar waren het de toenmalige "captains of industry" die aan de kerken vroegen om toch vooral op hun kosten enige dominees in de fabrieken te sturen, want hun mensen waren zo ontworteld, nu zij vanuit hun dorpen in de grote stad terecht gekomen waren en in de fabriek werkten.

DISK

Geen fraaie start dus in Nederland. Maar gelukkig bleken de priesters en dominees uit een ander hout gesneden dan hun vragende of opdrachtgevende "bazen". Zij ontwikkelden zich al snel naar de lijn die door Takenaka was uitgezet en ze bleven daarop. Niet voor niets was 't het bureau *DISK Dienst in de Industriële Samenleving vanwege de Kerken*, dat de beide recente armoede-conferenties namens de gezamenlijke kerken heeft georganiseerd. Dezelfde oude vragen zijn er nog steeds in onze wereld. Het gaat nog altijd om gerechtigheid. En armoede is onrecht. De God van Abraham, Isaac en Jacob heeft ons een ander perspectief voorgehouden: een land overvloeiende van melk en honing, waar genoeg is

voor iedereen, waar de goede schepping behouden blijft voor de komende geslachten tot in de eeuwen der eeuwen. Waar vrede heerst tussen mensen, waar de sjaloom volmaakt is, dus ook tussen mens en God en tussen mens en de overige geschapen werkelijkheid.

In de beperkte ruimte wil ik vanuit Nederland nog één voorbeeld van actie geven en vervolgens stilstaan bij een mogelijke toekomst voor deze kerkelijke werksoort.

ENKA-bezetting

In 1972 werd de ENKA-fabriek te Breda bezet door de werknemers. Zij verzetten zich tegen de voorgenomen sluiting van een goed-draaiend en winstmakend bedrijf. Maar bovenal verzetten zij zich tegen het feit, dat er over hun hoofden heen en zonder hen te horen dergelijke ingrijpende beslissingen konden worden genomen. De vlam sloeg in de pan en de eerste succesvolle Nederlandse bedrijfsbezetting was een feit!

Wat deed de kerk in die dagen? Aalmoezenier Huysmans deed haast niet anders dan af en aan gaan tussen "zijn mensen" en de buitenwereld. Hij was een van de weinige mensen die in het bedrijf werd vertrouwd door de bezetters. De kerk was aanwezig op een van de belangrijkste knelpunten in het leven van deze mensen. Niet met preken of sacramenten, maar door gewoon solidariteit te tonen en daarin een teken van bevrijding, een teken van het Koninkrijk van God op te richten. Dat schrijf ik zonder gevoel van triomfalisme, want later is het toch allemaal anders gegaan dan we eerst hadden verwacht.

Maar toch: mensen staan op en werpen het juk van farao af en gaan uit naar hun eigen bevrijding, want het was bevrijdingsfeest toen ze uiteindelijk met z'n allen uit de fabriek kwamen. Net zo echt als in 1944 toen Breda werd bevrijd van de Duitse bezetting. Veel mensen trokken die vergelijking op deze memorabele dag.

Hoe nu verder?

Ik heb bewust niet geschreven over "stories" die ikzelf niet heb meege- maakt of die ik niet uit de eerste hand zelf heb gehoord. Dat geeft een beperking aan een artikel. Maar aan de andere kant heb ik getracht te vertellen waarom het gaat: in de wereldsamenleving, in de theologie met haar talloze uitlegmethoden, in de concrete situatie van mensen die *nu* in de problemen zitten. En ze zitten overal: in de landen van Zuid-Oost Azië, waar door de internationale boycot op last van de Verenigde Staten geen enkele herstelhulp wordt geboden na een vernietigende oorlog. In de landen van Midden-Amerika waar in zoveel landen al zolang wordt gevraagd en ook gestreden om échte vrijheid en échte democratie. In de landen van Oost-Europa die bezig zijn zich te verlossen van een eng-bureaucra- tisch systeem waardoor alle goede mogelijkheden de kop werden inge- drukt. In de landen van West-Europa en Noord-Amerika, waar de kloof tussen arm en rijk steeds groter wordt.

Waar mensen zijn die zich tegen *die* ontwikkelingen verzetten, daar is de Geest des Heren. Zo moeten we ver- der gaan. Ons niet laten misleiden

door economische of ideologische analyses. Neen: op weg naar een sa- menleving van mensen die zich alle- maal afhankelijk weten van alle ande- ren. Precies zoals dat vroeger ook was in de kleine dorpen. Ik pleit niet voor een dorps-samenleving, maar ik weet dat de mensen die werken in en leven met Urban, Industrial en Ru- ral Mission er allemaal naar streven, dat de zaken weer overzichtelijk wor- den, dat je je eigen beslissingen ook werkelijk kunt toetsen, dat je iets te zeggen krijgt over de toekomst van de goede aarde omdat je eigen klein- kinderen daarop moeten leven! De grote lijn naar de toekomst is naar mijn mening nog altijd de lijn die Ma- sao Takenaka heeft uitgezet in 1961 in New Delhi. De wereld mag dan wat veranderd zijn, de instelling van men- sen helaas nog niet of nauwelijks. En dáár had Takenaka het over.

Drs. H.J. ter Bals (1943) studeerde in Utrecht theologie (doctoraal met industriële verhoudin- gen) en rechten (hoofdvak economie en interna- tionaal recht). Hij was leraar Hebreeuws en cul- tuurgeschiedenis van het Christendom, voordat hij naast een rooms-katholieke collega landelijk directeur werd van het oecumenische bureau DISK, Dienst in de Industriële Samenleving van- wege de Kerken. Vervolgens was hij staflid van de Stuurgroep Brede Maatschappelijke Discus- sie Energiebeleid, dan werkloos en sedert 1985 "gewoon" predikant in Alphen aan de Rijn.

Tony Dhanis

Christelijke aanwezigheid in de arbeiderswereld: een lange geschiedenis, vele varianten

In katholieke kring is de weg van de kerk naar de wereld van de arbeiders moeizaam geweest. Dhanis beschrijft dit in enkele grote lijnen, vooral in Europa. Er zijn diepe breuken geweest tussen arbeiders, kerk en geloof. Hoe meer men ontdekte, dat de industrie mensen marginaliseert, hoe radikaler de keuze van pastores, tegen veroordelingen van Rome in.

Door onderlinge contacten in Europa hebben we ontdekt op hoeveel verschillende manieren er gestalte is gegeven aan de christelijke ervaringen in relatie tot de wereld van de arbeid. De bedoeling van dit artikel is, begrip te kweken voor het historische en nog steeds actuele belang van de lekenbewegingen in de pastoraal binnen de arbeidersklasse: katholieke arbeidersjeugd en volwassenenbewegingen. Deze laatste zijn met elkaar verbonden in de wereldbeweging van christen-arbeiders. Deze bewegingen, soms met grote onderlinge verschillen, spelen sinds hun oprichting een belangrijke rol in Frankrijk en België. Ze bestaan ook in vele Derde Wereld-landen en, op een andere wijze gestructureerd, in de germaanse en latijnse landen van Europa.

1. Enige fragmenten uit de geschiedenis

a. De beginperiode van de sociale beweging vanuit christelijke inspiratie

De industrialisatie in het kader van het ongepolijste kapitalisme en de liberale ideologie is in de loop van de 18e eeuw in Engeland begonnen. Op het vasteland raakte België het eerst in hoog tempo geïndustrialiseerd: een spoor van industrie in Wallonië,

later Gent en Antwerpen in Vlaanderen. Zo was België op het einde van de 18e eeuw de tweede industriële macht in Europa en tot in 1886 de hel voor de arbeider. De algemene staking in 1886, het oproer en de gewelddadige onderdrukking daarvan hebben de burgerlijke machthebbers er toe gebracht, de eerste correcties door sociale wetgeving in te voeren.

Anticlericaal

De arbeidersbeweging – onderlinge steunfondsen, vakbonden, coöperaties, aanvankelijk opgericht voor de directe verdediging van de arbeiders – is geleidelijk aan opgebouwd rond het socialisme. De beweging heeft haar debatten gekend tussen anarchisten, marxisten en proudhonnisten. Een van haar typische karaktertrekken was om tegenover het verbond van de katholieke kerk en een deel van de bourgeoisie, als tegenzet, een fel anticlericalisme aan de dag te leggen en een radicale kritiek op het christendom als vervreemding van de arbeiders.

Kerkelijk

In dit concrete historische kader hebben christenen gereageerd: sommigen door werken van caritas en morele opvoeding, anderen door een aanzet te geven tot arbeidersorganisatie die onder leiding stond van de

bourgeoisie. Tegelijkertijd organiseren die katholieke arbeiders, die zorg hebben voor hun geloofsbeleving, vrije vakbonden die door antisocialisme worden gekenmerkt.

Aangemoedigd door de encycliek "Rerum Novarum" (1891) kregen deze christenen in de wereld van de arbeid steun van priesters die begaan waren met het arbeidersmilieu. Deze hebben geleidelijk aan de verschillende organisaties, eerder in zeer verschillende perspectieven ontstaan, bijeengebracht en er confessionele organisaties van gemaakt, die sterk met de kerk verbonden waren en vaak slechts moeizaam hun verlengstuk vonden in de Katholieke Partij.

b. De geboorte van de KAJ, Katholieke Arbeiders Jeugd

Joseph Cardijn (1882-1967) werkt in de sociale beweging van christelijke inspiratie die later de "*Ligue des travailleurs chrétiens*" zal worden en nog later de "*Mouvement ouvrier chrétien*". Samen met jonge arbeiders en arbeidsters richt hij jeugdvakbewegingen op. Hij raakt ervan overtuigd, dat de jongeren autonoom moeten zijn en dat een integrale opvoeding van jonge werkende mannen en vrouwen van groot belang is. Dit brengt hem er toe de KAJ op te richten die los staat van de vakbond. Deze wordt in 1925 door de bisschoppen van België erkend als een beweging voor jonge arbeiders binnen de kerkelijke "Katholieke Actie"-organisatie.

Ondanks het verzet tegen de klasstrijd die in de eerste statuten van de Belgische KAJ was opgenomen, begint men zich er dankzij de kerkelijke erkenning rekenschap van te geven, dat de sociale werkelijkheid vele lagen heeft en een daarop toegesneden actie van de kerk noodzakelijk is (deze zal naar andere milieus uitgebreid worden: studenten, plattelandsbevolking, milieus van de bourgeoisie en de middenklassen). De KAJ is ook de levende uitdrukking

van de idee, dat de leken verantwoordelijk zijn voor de verandering van de wereld en voor de evangelisatie: arbeiders zullen de apostelen van de arbeider zijn. De KAJ luidt ook het tijdperk in van de nieuwe verhoudingen tussen priesters en leken. Zij integreert tenslotte de inspanning van de sociale strijd en de Blijde Boodschap van Jezus in één model.

Aardse werkelijkheid

De methodiek van het "zien - oordelen - handelen" is ongetwijfeld de belangrijkste inbreng van de KAJ in het geheel van de Kerk. De economische, sociale, culturele, politieke werkelijkheid is de plaats waar het levenslot van de mens zich afspeelt. Het Evangelie is ermee verweven.

De katholieke kerken van Frankrijk en België geven in hun pastorale voorzieningen een belangrijke plaats aan wat men zal gaan noemen de "gespecialiseerde Katholieke Actie". In België, zowel in Vlaanderen als in Wallonië, krijgt deze Katholieke Actie een plaats in het geheel van de christelijk geïnspireerde sociale beweging. Zowel de jongeren- als de volwassenenbeweging gaan meer en meer op de lijn zitten van de permanente educatie. Daarom kiezen zij duidelijk positie en gaan direct invloed uitoefenen op de sociale, culturele en politieke structuren en zetten zich in om binnen deze actie in de stijl van het Evangelie te leven. De gespecialiseerde Katholieke Actie, die in Frankrijk vooral gericht is op de volwassenen, wordt meer en meer de plaats waar militante katholieken, die overigens al geëngageerd zijn met name in de arbeidersbeweging, hun activiteiten herijken in het licht van het Evangelie en zich inzetten om de Blijde Boedschap uit te dragen in het hart van de aardse werkelijkheid.

c. Andere ontwikkelingen van christelijke aanwezigheid in de wereld van de arbeid

Tijdens de Tweede Wereldoorlog ontwikkelen zich een zeer levende

missionaire zorg en nieuwe praktijken die blijk geven van de wil van de katholieke kerk, aansluiting te vinden bij de arbeiderswereld en, nog algemener, bij die milieus die het verst van het geloof verwijderd zijn.

Naar de fabriek

In 1941 sticht kardinaal Suhard, aartsbisschop van Parijs, het seminarie van de "Mission de France" en in 1943 worden in verschillende Franse bisdommen afdelingen van de "Mission de France" opgericht. In 1943 verschijnt het schokkende rapport van H. Godin en Y. Daniel "France, pays de mission?", Frankrijk, een missieland? Het onderstreept hoezeer de arbeiderswereld ontkerkend is en hoe inadekwaat de structuren van de kerk zijn om met deze wereld in contact te komen. Vanuit deze visie en de ervaring die priester-arbeiders in Duitsland beleefden met arbeiders die in Duitsland moesten gaan werken, wordt in 1944 de "Mission de Paris" opgericht. Priesters gaan de fabrieken in.

Ondanks de tegenslagen van de verschillende zo pijnlijke veroordelingen door Rome, die pas door het Concilie (1962-1965) worden achterhaald, blijft deze nieuwe vorm van priestertelijke aanwezigheid tussen de arbeiders in de fabriek in Frankrijk gehandhaafd. Ze slaat over naar andere landen, met name naar België, waar men niet door veroordelingen van Rome wordt getroffen.

De verscheidenheid aan vormen die de christelijke aanwezigheid in de wereld van de arbeid aanneemt, leidt in Frankrijk tot de stichting van de "Mission ouvrière" (1954), een overkoepeling op nationaal, diocesaan en regionaal vlak. Een vergelijkbaar streven komt in Wallonië en Brussel op gang in 1964.

2. Enige kanttekeningen

Als getuige van en medespeler in deze geschiedenis ben ik er van overtuigd, dat het bestaan en de verdere uitbouw van arbeidersbewegingen, met als optiek permanente educatie en sociale actie, voor mijn land van wezenlijk belang is, willen we de maatschappij veranderen in de richting van rechtvaardigheid en gelijkheid.

Ik denk dat de Blijde Boodschap van het Evangelie haar weg in de arbeiderswereld en het milieu van de gewone man niet zal vinden, als ze niet van binnenuit deelneemt aan de eigen dynamiek van de arbeiders.

Het feit dat er bewegingen zijn die hun daden willen voeden met de evangelische inspiratie en de kerkelijke traditie, is een enorme kans voor de Kerk. De aanwezigheid van deze bewegingen is een voortdurende oproep aan het geheel van de Kerk om onophoudelijk contact te zoeken met het dagelijkse leven van de mannen en vrouwen van onze tijd en met de profetische inspiratie van de Bijbel. Dat vanuit de eigen geschiedenis van elk land (geschiedenis van de arbeidersbeweging en van de Kerk) deze bewegingen van vorm verschillen en andere accenten leggen, zoals met name in Frankrijk en België, lijkt me heel gezond, mits men door de dialoog de kans krijgt elkaar te verrijken.

Dr. T. Dhanis (1929) is priester van het bisdom Tournai in België. Hij studeerde theologie aan de Université Catholique de Louvain. Van 1954-1971 aalmoezenier van sociale actie in het bisdom Tournai, van 1971-1985 algemeen aalmoezenier van de Mouvement Ouvrier Chrétien, MOC, in franstalig België en Brussel, sindsdien president van het seminarie Cardinal Cardijn: filosofisch en theologisch vormingsinstituut voor mannen en vrouwen uit volksmilieus, waaronder ook kandidaten voor priester. Ook voor deze laatste verloopt de studie en vorming met behoud van een vaste beroepsuitoefening.

Vertaling uit het Frans door drs. H. Williams.

Sociale actie: de relatie met sociaal-politieke verandering. Een bijbelse reflectie

Missionair engagement met de basis krijgt lang niet altijd spontane instemming van het kerkelijke midden en van de kerkelijke bestuurders. Leven en strijden met de armen vraagt duidelijke keuzes en standpunten. Ook op grond van het evangelie? De la Torre kent deze gevoeligheden in de Philippijnse omstandigheden. Vanuit die context schreef hij een uitvoerige bijbelse reflectie over het werk van Urban Rural Mission, URM. De barmhartigheid van de Barmhartige Samaritaan mag niet vrijblijvend zijn.

Toen christenen in de Philippijnen in de zestiger jaren actief werden in de sociaal-politieke bewegingen, zochten zij naar een verantwoorde verwoording van hun motiveringen. Dit vonden zij ook daarom nodig, omdat elk streven naar maatschappelijke hervormingen bij kerkmensen meteen de beschuldiging van communisme opriep. En dat waren zij niet. Bij het zoeken naar een stevige bijbelse motivering, werden en worden steeds Mattheüs 25 en de Barmhartige Samaritaan aangehaald.

Mattheüs 25

Mattheüs 25 stelt de vraag op de man af. Wie wordt gered? Wie gaat naar de hemel? Het antwoord is: zij die de hongerigen spijzen, de dorstigen laven, de naakten kleden, de daklozen onderdak verschaffen, het hele gamma van heel materiële, zeer sociale activiteiten.

Ik herinner me mijn professor in de exegese eens gevraagd te hebben: "Is onze interpretatie van Mattheüs 25 juist? Een der boerenleiders zei ons: wanneer Mattheüs 25 juist is, dan ga je naar de hemel omdat je de hongerigen te eten en de dorstigen te drinken geeft. Jezus had het niet over rozenkrans bidden, naar de mis gaan op zondag of over novenen

houden. Maakt het werkelijk verschil uit op welke wijze je naar de hemel wilt gaan?"

Mijn professor antwoordde: "Dit is een controversiële kwestie".

Maar ik zei: "De hemel is te belangrijk om hem te zien als een onopgeloste controverse. Waarop concentreren we onszelf? We kunnen immers niet echt alles tegelijk en goed doen. We moeten het feit onder ogen zien dat sociale activisten zich meestal niet helemaal gelukkig voelen op hun knieën voor het Heilig Sacrament (althans in de katholieke traditie). Zij willen eerder Christus zoeken in de naaste, in de minste der broeders en zusters dan in gebedsdiensten en vrome gebruiken. Het is het conflict tussen eredienst en dienstverlening, of zoals men dat in symbolische termen uitdrukt, tussen de verticale en horizontale balk van het kruis. Wat is de theologische oplossing van een dergelijk dilemma? Ik neem geen genoegen met het antwoord dat het een belangrijk onderwerp is voor een theologisch debat. Het is een zaak van levensbelang voor mensen die zich met sociale actie bezighouden."

Barmhartige Samaritaan

De tweede vaak aangehaalde tekst is de parabel van de Barmhartige Sa-

maritaan. Over deze parabel heb ik al twintig jaar nagedacht.

De meest gangbare interpretatie van de parabel van de Barmhartige Samaritaan leert ons wat ik geleerd heb van Jeremías Montemayor, toen die nog bij de Bond voor Vrije Boeren was. Hij zei ons dat we met de boeren moesten meewerken, hen moesten helpen zich te organiseren. Waarom? Kijk naar de Barmhartige Samaritaan, zei hij. De priester en de leviet liepen de mens in nood voorbij en de Barmhartige Samaritaan hielp hem zonder nadere bedenking op een zeer wezenlijke manier.

Misschien liep de priester voorbij, maar zei hij tot het slachtoffer, alvorens verder te gaan: "Jammer, arme kerel, maar ik zal voor je bidden wanneer ik naar de kerk ga". Misschien ging de leviet verder dan voor hem te bidden en zei hij: "Ik zal je een goede raad geven, kijk de volgende keer goed uit", maar hij liep wél door. Maar de Barmhartige Samaritaan bad niet en gaf ook geen goede raad, maar zei eenvoudigweg: "Ik zal je helpen en je naar het ziekenhuis brengen", en nog belangrijker, hij gaf geld en zei: "Zorg goed voor hem en wat je ook maar nodig hebt zal ik van mijn begroting afschrijven."

Hart en hoofd

Het principe van dringende nood, niet bepaald door: wat kan ik doen of welke is mijn rol, maar door: wat moet er worden gedaan en wat wordt er van mij verwacht? Dat is de kwestie. Ik signaleer hier twee problemen bij deze uitleg.

Het eerste probleem dat ik opwerp is theologisch van aard. Het is gemakkelijk de priester en de leviet te veroordelen omdat ze voorbijgingen zonder het slachtoffer te helpen. En het is makkelijk te zeggen dat de Barmhartige Samaritaan een weerspiegeling is van de spontane christelijke reactie op mensen in nood. Maar ik vind dit een simplistische wijze van benadering van het probleem. Indien het probleem van

de priester en de leviet een kwestie van het hart was, dat ze namelijk niet genoeg *gevoel* hadden om het slachtoffer te helpen, dan zouden ze slechts aan sociale problemen en voorvallen blootgesteld moeten worden, zodat ze de nood zouden aanvoelen en erdoor aangegrepen worden om erop te reageren.

Maar ik geloof dat het probleem van de priester en de leviet, niet op de eerste plaats een probleem van het *hart* geweest kan zijn; het was een probleem van het *hoofd*. Waarom zeg ik dat? Ik ben priester en de meesten van de lezers zijn leden van de kerk. Het normale lid van de kerk gaat de kerk binnen met een hart dat openstaat voor de mens in nood. Maar waarom gaan kerkleden die hun hart openstellen voor mensen in nood, toch voorbij? Daar zijn meerdere redenen voor.

Kerkmensen zouden zichzelf "arme mensen" kunnen voelen. Maar vaak hebben ze nog een andere prioriteit. God aanbidden en "rechstreeks in dienst van God staan" wordt gezien als een veel grotere prioriteit dan zilver menselijke sociale actie, die op zichzelf nog niet gezien wordt als een religieuze maar enkel als een menselijke daad. Zoals ons werd gezegd: dat is jouw zaak niet, dat is voor sociale werkers of voor politieke activisten; de eigenlijke rol van kerkmensen is de eredienst. Het antwoord daarop is niet zo moeilijk, want er zijn genoeg theologen die zeggen dat eredienst zonder gerechtigheid een gruwel is.

Ideologisch onrein

Een moeilijker kwestie is het tweede probleem van de priester en de leviet. Zij waren op weg naar de eredienst. In aanraking komen met een bloedend slachtoffer zou kunnen betekenen zelf met bloed besmet en onrein worden. En onrein worden betekent niet alleen de eredienst missen, het betekent belet worden bij hem te wonen, uitgesloten worden. Wat betekent dat ideologisch? Ik weet zeker dat ik niet in parabels

spreek, als ik zeg dat veel kerkmensen die betrokken raken bij sociale zaken, ideologisch onrein worden. Wanneer je ter kerke gaat, zou je gewetensproblemen kunnen krijgen omdat je eredienst in verband brengt met dienstverlening, maar theologisch en ideologisch is er geen twijfel aan dat wanneer je je zorgen maakt aangaande de eredienst, je ook bezorgd bent omtrent heilswerk en christen zijn. Wanneer je betrokken raakt bij sociale actie raak je in de war met die theologie van bevrijding, die theologie van strijd.

Hemel?

Ik werk met mensen. Ze zeggen tot mij "Ik strijd; ga ik naar de hemel?" En ik zeg... nou... eerst en vooral, wat is de hemel en hoe ga je naar de hemel? De oude theologie had haar voordelen: ze vertelde je, dat je naar de hemel gaat als je zus en zo handelt. De theologie van de bevrijding vertelt je, dat wanneer je zo en zo handelt, je de hele persoon en de hele wereld redt, maar ze zegt je niet met even zoveel woorden dat je naar de hemel zult gaan. Ze weet eigenlijk niet precies wat de hemel is. Is het de Rechtvaardige, Participerende en Krachtschenkende Maatschappij? Is het de Integriteit van de Schepping? Een vriend schrijft mij kort na de nachtwake bij het lijk van een vriendin, die werd doodgeschoten in Bataan omdat ze werd aangezien voor een guerilla-strijdster (wat ze niet was) en hij zegt: "Ed, we hielden van haar. We weten dat ze leeft, maar leg ons toch eens uit hoe ze leeft. Zegt jouw theologie mij even duidelijk als die welke ik geleerd heb, dat ze weer verrezen is omdat Christus weer verrezen is?"

Maar dat is nog niet de kern van deze bezinning. Laten we overgaan tot de volgende stap, daar waar de sociale actie eigenlijk begint. De parabel van de Barmhartige Samaritaan wordt nog te eenzijdig gezien: de Barmhartige Samaritaan en het slachtoffer. Belangrijk is ook de motivatie. Het

normale hart, geconfronteerd met ellende, voelt mee, heeft medelijden. Maar toegegeven dat het hart al smelt en helpt, dan is dat nog erg individueel.

Drie apocriefe interpretaties

Laat me daarom nu drie apocriefe interpretaties van de Parabel van de Barmhartige Samaritaan geven.

1. De eerste apocriefe versie zegt dat de Barmhartige Samaritaan, die op een gewone zakenreis was, elke week die weg langs ging, elke week een slachtoffer aantrof en dit elke week hielp, totdat hij tot het besluit komt, dat deze situatie meer vraagt dan individuele actie: dit vraagt om sociale actie, want het is niet langer een individueel maar een sociaal probleem. Sociaal in welke zin? Kwantitatief. Er zijn er te veel, ik kan ze niet allemaal alleen oplossen.

En dus ging de Barmhartige Samaritaan over tot de sociale actie. Hij zocht zijn mede-Barmhartige Samaritanen op en bracht geld bij elkaar om een Barmhartige Samaritaan-Hospitaal op te richten. Daar er zoveel slachtoffers zijn, moeten de diensten geïnstitutionaliseerd worden om de slachtoffers van de aanhoudende roofovervallen langs de weg te helpen herstellen.

Oorzaak

De moeilijkheid bij het oprichten van instellingen als maatschappelijke reactie op maatschappelijke noden is dat je een staf moet aanstellen. Het probleem daarbij is dat je daarvoor opleidingsinstuten nodig hebt. En daarbij komt weer de moeilijkheid dat je sprekers en raadgevers moet aantrekken die allerlei uiteenzettingen moeten geven. Nadat er een aantal opleidingen voltooid was kwam de staf van het Barmhartige Samaritaan-Hospitaal bij elkaar en zei: "In plaats van door te gaan met onze institutionele reactie is het beter de wortels van dit probleem te gaan analyseren. Waarom zijn er zoveel slachtoffers?" En de portier van het hospitaal zei:

"Dat is heel eenvoudig. Het is zo iets als elke morgen jezelf afvragen waarom de vloer van de gang nat is en je moet gaan dweilen. Omdat je de lekkende kraan niet hebt gerepareerd. Wat is die lekkende kraan? De rovers: zij blijven de slachtoffers beroven." En dus zei de staf van het hospitaal: "We moeten iets tegen de rovers doen."

De *analyse* was noodzakelijk en juist. De staf van het hospitaal komt onmiddellijk tot de conclusie dat je, om een eind te kunnen maken aan de vele door de rovers gemaakte slachtoffers, een extra-politiemacht moet uitnodigen. Die zou zelfs ondergebracht kunnen worden in een speciale afdeling van het hospitaal.

Autoritair ingrijpen

Het dilemma is natuurlijk allereerst: als de politie een einde maakt aan de roofovervallen, wat is dan nog de functie van het Barmhartige Samaritaan-Hospitaal? Daarbij komt nog een meer gewone zaak: als je de politie in het hospitaal huisvest, zullen ze de medicijnen weghalen.

Dit is het andere dilemma waarmee je te maken krijgt, wanneer je vertrouwt op wet en orde en hoger gezag om een einde te maken aan sociale onrust en maatschappelijke uitbuiting: de autoritaire (fascistische) verleiding. De kerken worden zelf het slachtoffer.

Onze generatie geeft niet toe aan zulke autoritaire oplossingen. Wij komen tot de conclusie dat er een einde gemaakt moet worden aan de roverspraktijken. Wat zou sociale aktie in dit verband betekenen? Dit brengt ons tot de tweede apocriefe uitleg.

Getuige

2. Het tweede apocriefe verhaal zegt: op zekere dag kwam de Barmhartige Samaritaan een uur te vroeg. In plaats van het slachtoffer zag hij de rovers bezig het slachtoffer te beroven. In plaats van het slachtoffer zag hij een boer die zich verzette tegen de rovers. De Barmhartige Samari-

taan, die het hart op de juiste plaats droeg, was nog ter plaatse, wilde iets doen en zei: hoe raak ik betrokken in een conflict-situatie waartoe ik geen aanleiding gaf maar waarvan ik getuige ben? Het is zoveel gemakkelijker een uur later te komen en alleen maar het slachtoffer dat je hulp kunt verlenen, te zien. En misschien zie je vele uren later de rover en geef je hem de raad: "Hou asjeblijft op met die roverspraktijken. Het is ook slecht voor jezelf". En de rover zegt: "Ja, dat is waar. Ik heb teveel geld en mijn kinderen eveneens. Ze zijn aan de drugs en mijn vrouw wil gaan scheiden omdat ik me teveel met roverij bezighoud en te weinig aandacht aan haar besteed."

Rovers en slachtoffers

Rovers en slachtoffers hebben beiden afzonderlijk onze goede raad nodig. Ieder op zich hebben ze onze betrokkenheid nodig en kunnen ze de noodzaak voelen geholpen te worden. Maar hen samenbrengen vormt een probleem voor sociale actie, omdat er niet langer sprake is van alleen maar gezamenlijke steun, revalidatie, weldadigheid en sociale actie voor slachtoffers. Dit is nu het dilemma van een kerk die zich geplaatst ziet tegenover rover en slachtoffer, het dilemma van een kerk die niet alleen geconfronteerd wordt met het resultaat van onderdrukking, maar met het onderdrukkingsproces en die zegt: "Ik wil liefhebben, ik wil dienen, ik wil handelen, maar hoe?"

Partij kiezen

Het eerste punt dat theologisch moet worden opgelost in de grote kerkgemeenschappen is natuurlijk: *partij kiezen*. Dit is moeilijk omdat we niet graag partij kiezen tenzij we beide partijen gehoord hebben. Als je beide partijen hoort vallen ze meestal tegen elkaar weg.

Partij kiezen, partijdig zijn, niet alleen menen dat het slachtoffer heilig en rechtvaardig is en de rover slecht en verkeerd, maar ondanks dat alles

partij kiezen, omdat het duidelijk is dat de een wordt achtergesteld, onderdrukt en vertrappt. Partij kiezen is de eerste controversiële en beslissende betekenis van sociale actie. Het is geen minzame, kwantitatieve institutionalisering van individuele liefde en naastenliefde voor slachtoffers. Het is partij kiezen voor mensen in een conflict dat wij niet veroorzaakt hebben. Het is partij kiezen voor mensen die in feite reeds hebben gestreden voordat wij hen helpen.

Historisch proces

3. Het betekent partij kiezen tegen mensen die in het derde apocriefe verhaal zouden kunnen behoren tot de weldoeners van het Barmhartige Samaritaan-Hospitaal. Want toen de lijst van schenkers aan het hospitaal werd gecontroleerd bleek dat er ook de namen op stonden van enigen der grote rovers in de stad. Waarom? Omdat er een symbiose bestaat tussen rovende rovers, slachtoffers die moeten herstellen en Barmhartige Samaritaan-Hospitalen. Het is vreselijk wanneer slachtoffers sterven. Wie zullen de rovers beroven? En de rovers kunnen er niet voor zorgen dat het slachtoffer weer opknapt; dat is een te tegenstrijdige rol. Maar Barmhartige Samaritanen die slachtoffers weer helpen opknappen zodat ze weer beroofd kunnen worden, passen wonderwel in die kringloop waarin er slachtoffers zijn om beroofd te worden, rovers die iets betalen aan hen die de slachtoffers opknappen en iedereen zijn of haar eigen rol speelt in een natuurlijke gang van zaken.

Daarom meen ik, dat sociale actie niet enkel bezielde moet worden door structurele analyse van de huidige situatie, maar wat van meer belang is, door historische analyse.

Overleven

Je kunt het proces nu eenmaal niet op een enkele dia zien; het leven is een film. Je moet het begin zien om te constateren waarom er op een be-

paald terrein slachtoffers zijn, om te zien waarom zelfs mensen die mischien passief schijnen te zijn en in wie alle hoop wegwijnt, op een bepaald ogenblik weerstand bieden, voordat ze moeten zwichten voor de logica van de machtigen en het gemis aan mogelijkheden tot overleving terwijl ze nog weerstand bieden; die wat je zou mogen noemen een geringere mate van dapperheid hebben gekozen, maar die zeggen: "Ik moet overleven terwille van mijn kinderen, zelfs wanneer dat betekent dat ik me niet zal verzetten, zelfs wanneer dat betekent dat ze je aankijken en zeggen: 'Jij agitator, jij kerkmens, jij URM, wat weet jij van strijd voeren? Ben je er zeker van dat je zult blijven doorvechten. Of zul je me in de steek laten na me een beetje opgeknapt te hebben?'"

Continue actie

Wanneer is er ruimte voor de *geest van weerstand en verzet* bij de slachtoffers, bij kerkmensen en bij URM-mensen? Mag je de geest van weerstand doen herleven, wanneer je afwezig bent als mensen komen met bulldozers en met kanonnen.

Het is moeilijk partij te kiezen. Vooral is het moeilijk partij te kiezen op een moment dat *jij* voelt de geest van weerstand te bezitten, dat *jij* strijdgeest bezit en de mensen die zouden moeten strijden dat eigenlijk niet doen. Je zegt, waarom zijn ze zo? Je moet je op historisch standpunt plaatsen en begrijpen dat slachtoffers zwijgen en willen overleven sinds er teveel rovers waren en niet genoeg samaritanen, ofwel de samaritanen maar eens per week kwamen.

Wat is bijgevolg het *wezen van sociale actie*? Het moet een *volgehouden*, een continue actie zijn. Het kan niet sporadisch zijn, het kan niet incidenteel zijn, omdat het probleem een proces is.

Gecompliceerd

Wat te doen nadat men partij gekozen heeft? Hier komen we op meer

gecompliceerd terrein. Solidariteit is makkelijk gezegd, partij kiezen voor het volk in de strijd is makkelijk gezegd, ook het organiseren van mensen om ze sterk te maken is makkelijk gezegd (maar moeilijk te doen). Maar wat doet men, als men is als de Barmhartige Samaritaan, die voor mij in zekere zin het symbool is van velen van ons, kerkmensen. Wij beschouwen onszelf niet als rovers noch als slachtoffers. Wij achten onszelf door geboorte bevoorrecht als waarnemers van het proces, die zich er toe aangetrokken voelen maar er door hun wijze van leven niet geheel in opgaan. Wij zijn het zogenaamde midden, middenklasse, middengroep of politieke midden, die een voorkeursoptie hebben voor de armen en zeggen: "Ik wil erbij betrokken worden, niet alleen om mijzelf te redden, mijn geweten te sussen, maar om werkelijk iets goeds te doen dat een einde maakt aan het onrecht". Wat is onze rol? Hoe stellen we onszelf zo effectief mogelijk in dienst?

Rol Barmhartige Samaritanen

1. Eén zaak die we zeker moeten doen, is organisatoren steunen om *mensen te helpen zichzelf te organiseren*, werken aan volksonderwijs, solidariteits-acties en deze zijn niet alleen goed voor het volk maar ook voor onszelf.

2. In elke politieke situatie is de moeilijkheid, de middengroep met veranderingen mee te krijgen.

Deze middengroep waartoe de meeste kerkmensen behoren – met uit het systeem verworven kapitaal, met opleiding en met vele connecties in het systeem – staat voor een keuze: investeer je je geld vrij safe in het bestaande systeem of investeer je het in een gewaagde belegging op lange termijn met een hoog risico, met andere woorden beleg je het in de macht van het volk.

Wanneer aldus deze middengroep gaat inkrimpen, betekent dat het einde van de rovers, omdat ze dan als buffer dient tussen de kille geïsoleerde macht van de weinige machtigen

en rijken, en de vele armen die verzet bieden en zich trachten te organiseren maar nog niet krachtig genoeg zijn om het getij te doen keren.

Hoe krijg je de middengroepen tot die keuze? Dat is de tweede rol voor goede Barmhartige Samaritanen.

3. De derde rol, typerend voor URM-werkers, is: zich helemaal onder de slachtoffers mengen met al onze bewaamheden en alle beschikbare hulpmiddelen om diegenen te helpen die op het punt staan op te rijzen en zich te organiseren; om mensen uit te dagen die zich graag wentelen in hun ellende, die simplistische en snelle oplossingen zoeken. Ze zullen klagen: "Waarom kom je nou pas? En is dit nu echt alles wat je te bieden hebt? En koester je jezelf niet? Zou je niet liever bij de rovers blijven en ons inlichtingen verschaffen? Of zou je geen fonds voor ons kunnen gaan oprichten? Wij zullen onszelf wel organiseren."

Voor mij is dit de derde rol voor Barmhartige Samaritanen die op dat punt geen goede Barmhartige Samaritanen meer zijn. Inderdaad, voor rovers en velen uit de middengroepen zijn dit Barmhartige Samaritanen die de verkeerde weg zijn opgegaan. Want in plaats van de armen uit te dagen om af te zien van hun neiging tot macht, verzet en geweld en op algehele gerechtigheid, storten ze zich rechtstreeks in de strijd, soms zelfs met grotere onstuimigheid en enthousiasme dan de armen zelf. Welnu, goede Barmhartige Samaritanen hebben recht op een evangelie dat iets feller is dan dat van hen die weten, dat alles meer tijd vraagt en dat je je toon soms wat moet matigen om effect te hebben, om de slachtoffers te helpen organiseren, macht op te bouwen en om echt menselijk leven tot ontwikkeling te brengen.

*Edicio de La Torre,
Manilla - Amsterdam*

Uit het Engels vertaald door Th. de Koning uit "Celebration and Challenge", verslagboek van de URM-conferentie te Manilla 1987 b.g.v. 25 jaren URM. In overleg met de auteur voor Wereld en Zending ingekort door de redactie.

Oh Jae Shik

Dertig jaren URM in Azië, een kritische beschouwing

Engagement met de armsten is riskant. Het vergt charisma, kracht en gevaar voor pioniers. Hoe dit charisma in hun opvolgers vasthouden? URM-werkers/sters richten zich op lokale actie met de armen en hebben angst voor organisatie en institutionalisering. Oh Jae Shik was tot 1989 algemeen secretaris van de URM-afdeling van Christian Conference of Asia. Hij analyseert kritisch en openhartig het URM-werk. Zijn mening: organisatie en institutionalisering is onmisbaar. Een gevoelig discussiepunt.

Een beschouwing over situatie en perspectief van Urban Rural Mission (URM) in Azië moet beginnen met een eresaluut aan onze voorgangers en tijdgenoten die, vaak met hun families, pijn en gevangenschap, marteling en dood hebben ondervonden en vaak nog ondergaan in de strijd voor menselijke bevrijding in Azië; een strijd waarmee de URM-beweging ten diepste verbonden is.

De Koreaanse URM vierde onlangs haar dertigste verjaardag en de Urban Industrial Rural Mission (UIRM) in India is bijna even oud. Als begin van de URM in Azië kan gelden de in 1958 in Manilla gehouden consultatie van missionaire werkers in de Aziatische industriegebieden. Het was in 1968 dat de East Asia Christian Conference (voorloper van de tegenwoordige Christian Conference of Asia, CCA) een part-time werker bij de stedelijke industriële missie kreeg in de persoon van Rev. Harry Daniel. In elk geval hebben we het over een of meer generaties in deze vorm van bediening. Het is een inspirerende maar kostbare vorm van dienstverlening geweest, wanneer we in de voetstappen treden van onze voorgangers in het licht van de historische context in die periode. Velen van hen die ons voorgingen zijn vermoord of verdwenen. Sommigen van hen werden gefolterd en licha-

melijk tot een wrak gemaakt. Weer anderen zagen hun ijver bekoelen en voelden zich geïsoleerd.

Historisch dilemma

Velen van hen zijn we vergeten, hebben we buiten ons kamp gehouden en verwijten gemaakt. We zijn ook verantwoordelijk voor de verklaringen die we hebben afgelegd en de onrust die we hebben veroorzaakt in een organisatie-proces. Dit werd door velen gezien als een teken van onze verbondenheid, waardoor bij veel mensen reële verwachtingen werden gewekt. Achteraf gezien waren we niet trouw aan hetgeen we naar voren brachten en waren we niet realistisch bij het presenteren van een ideologisch gekleurd project van een komende nieuwe samenleving. Natuurlijk bestaat er een historisch dilemma tussen de idealen die wij nastreven en ons vermogen die te verwezenlijken. Het besef van een dergelijk dilemma en dergelijke tekortkomingen mag er ons evenwel niet van weerhouden onze plaats te bepalen in historische situaties. Deze erkenning zal ons meer realistisch maken als we ons laten meevoeren door onze idealen.

Bovendien moeten we ook onze waardering te kennen geven aan onze talrijke supporters overal ter wereld. Over het algemeen hebben ze

ons in vol vertrouwen gesteund zonder juist te weten waar hun steun ons en henzelf heen zou voeren. Laten we op de laatste, maar zeker niet op de minste plaats, aandacht geven aan hen die nog steeds de prijs betalen voor hun betrokkenheid bij de zaak hoe dan ook, maar die hebben opgegeven en het contact verloren. Het is in deze samenhang en met deze gedachten dat ik mijn bemerkingen over krachten en zwakheden van de URM aanvang.

1. Dogmatisering van "lokaal"

Ongetwijfeld is de nadruk op *lokale actie* de kracht geweest van de URM-beweging. Er zal geen verschil van mening bestaan over het feit dat URM zijn invloed uitoefende op de hele oecumenische beweging op grond van steun aan lokale actie. Naarmate de tijd verstreek is er echter een tweeledig dilemma ontstaan rond het begrip "lokaal". Van de ene kant moest men van lokaal een ideologie maken en van de andere kant moest lokaal ondergeschikt worden gemaakt aan nationaal of internationaal. In veel gevallen is lokaal gezien als een fundamenteel menselijke gemeenschap met universele implicaties. Antropologisch gezien heeft lokaal eerder dan een geografisch, een universeel karakter dat niet ondergeschikt gemaakt kan worden aan nationaal of nationale politiek. Met andere woorden, fundamenteel menselijke noden hebben ook in hun lokale omlijsting, universele rechten boven die welke voortkomen uit de nationale politiek. De beperktheid van de politiek die zich met volk en staat bezighoudt en algemene aspiraties van mensen op gemeenschapsniveau, hebben de laatste drie decennia veel belangstelling gehad.

Isolering

Ik ben er mij van bewust dat er een latente, soms openlijke tendens be-

staat om een ideologie te maken. Hiermee bedoel ik een houding die de exclusieve nadruk legt op het lokale en het daardoor extra-territoriaal maakt. Uit sluitende voorkeur voor het lokale neigt tot isolering. Een ideologische perceptie van het lokale leidt tot beslotenheid, waarbij het openstaan voor bredere coalities wordt beperkt. Nadruk op lokale en authentieke betrokkenheid moet echter worden beperkt tot de geografische begrenzing.

Hulpmiddel

Een ander dilemma vormt het ondergeschikt maken van het lokale aan het nationale. Een ideologische of dogmatische opvatting van het lokale zou tot een gelijksoortige situatie kunnen leiden. Deze denkwijze ziet lokkaal meer als conventioneel of traditioneel. In een situatie waarin politieke machten geconcentreerd zijn op het centrum, wordt de lokale agenda kwetsbaarder en neigt men ertoe te denken dat alle oplossingen gezocht moeten worden vanuit het centrum. Dit geldt ook voor een traditionele samenleving waarin het raamwerk van de sociale organisatie meer autoritair is. In zulke situaties is men geneigd zich op het centrum te richten voor elke oplossing van lokale problemen, waarbij lokaal dient als hulp middel of springplank.

Ik bedoel te zeggen dat noch hit isoleren van het lokale noch het maken daarvan tot een overgangs-hulpmiddel ons helpt, de waarde van onze lokale actie te doorzien. Zoals op ieder ander actie-terrein zal een dogmatische opvatting van een of andere kwestie onze capaciteit eerder beperken dan vergroten. Onnodig te zeggen dat lokale actie en lokaal initiatief niet kunnen standhouden zonder de steun van nationale en internationale zijde, met name in een autoritaire samenleving. In dit opzicht spruiten alle tekortkomingen van URM voort uit het feit, dat ze per se een op zichzelf staande groep wil blijven en institutionalisering afwijst.

2. Charisma en institutie

Gewoonlijk wordt charisma geassocieerd met individuele talenten of gaven en heeft het betrekking op de persoonlijkheid van de leider. Daarom kan de opgang of afgang van een individu de loop van een beweging die verbonden is met die charismatische persoon bepalen. Het ontstaan van URM voert ons terug tot geëngageerde mensen die wilden reageren op onmenselijke situaties in stedelijke en industriële gemeenschappen. Over het algemeen bleef ze voortbestaan als een beweging van vrijwilligers, gebaseerd op de besluitvorming van individuele personen die een dergelijke beweging op het oog hadden. Volontarisme heeft zijn kracht in zoverre het wordt geïnspireerd en geschraagd door altruïstische godsdienstige spiritualiteit. De zwakte van volontarisme schuilt in zijn streven naar spontaniteit boven discipline, persoonlijke smaak boven collectieve besluitvorming en romantiek boven rationalisme. Dit heeft veel bewegingen schade berokkend.

Generaties

De eerste generatie van URM-activisten wijdde haar leven aan de zaak. Haar charismatisch leiderschap was de voornaamste inspiratiebron voor de volgende generatie om de zaak op te nemen. Maar charisma kan niet worden opgevolgd tenzij het geïnstitutionaliseerd wordt. Zonder institutionele opvolging zal het oorspronkelijke charisma worden vervormd en geprivatiseerd, overgeleverd aan de gril van de volgende generatie. Het is in het belang van de volgende generatie een einde te maken aan beeld en invloed van de vorige generatie. Maar door dat te doen dreigt het charisma zelf ook vernietigd te worden. Uitschakeling van het charisma van een vorige generatie betekent nog niet noodzakelijk de vorming van een ander, want charisma kan niet naar willekeur in het leven geroepen worden.

Afkeer

Naar mijn mening is dit een soort dilemma waarmee URM op het ogenblik wordt geconfronteerd. Om veel goede redenen is URM er tegen gekant zichzelf te institutionaliseren. Bovendien beschikt ze niet over de middelen om het charisma dat de beweging in het leven riep tot het hare te maken. De afkeer van institutionalisatie bij URM vloeit voort uit diverse oorzaken.

Een ervan is misschien het heimwee naar haar vroegere imago. URM was ongetwijfeld profetisch en moedig en gaf aan de oecumenische beweging als geheel een krachtige inspiratie. Op de tweede plaats is URM gevoelig voor de kerkelijke instellingen waarbinnen ze moet werken. Er bestaat gegronde vrees, dat URM in het institutioneringsproces meegenomen zou kunnen worden in het mechanisme van de grotere instelling en aldus haar creativiteit verliezen. Op de derde plaats heeft zich de laatste jaren een groeiende bewustwording van ideologische zelfkennis geopenbaard. Ideologische zelfkennis moet echter onderscheiden worden van ideologische doelstelling. Een ideologisch begrip van doelstellingen is een verenigende factor waardoor mensen bovendien met meer systematische kracht dat doel nastreven. Maar een ideologische zelfmanifestatie leidt tot zelfrechtvaardiging, waardoor men zichzelf tegenover de ander stelt. Er zit een valkuil in een ideologisch zelfportret, want het leidt tot standaardisatie van zichzelf en tot een ernstige beperking van zijn creativiteit.

Het blijft nog steeds de vraag hoe geest en kracht van URM verder gedragen kunnen worden zonder verbonden te worden met instituties. Een poging tot antwoord daarop van mijn kant is dat ze zichzelf tot op zekere hoogte moet institutionaliseren. URM moet zich realiseren, dat ze voor meer dan een generatie gekomen is en dat ze haar charisma nood-

zakelijkerwijze moet rationaliseren om wille van de continuïteit. Dat is over het algemeen het geval met elke sociale beweging. Het succes van haar oorspronkelijke doelstelling zal dan afhangen van haar bereidheid tot verandering, eerder dan dezelfde te willen blijven.

3. Anderen dan zichzelf organiseren

De kracht van URM is steeds geweest, dat men pleitbezorger was van het organiseren van armen om macht te verwerven. De armen, georganiseerd en gemotiveerd, strijdend voor hun eigen bestemming, zijn een levend getuigenis geweest van de geldigheid van het bestaan van URM. Het lijkt geen twijfel, dat de methodiek van het organiseren een der meest positieve aspecten is geweest van de rol van de kerk in het industrialisatie-proces.

Ook wil ik echter enkele negatieve aspecten bekijken van de inspanningen van URM, voor lokale organisatie van bedreigde mensen. Allereerst zou het organiseren van anderen opdat zij macht verwerven, moeten betekenen dat men ook zichzelf organiseert vanuit die situatie. Ongelukkig genoeg zijn er maar een paar gevallen waarbij dit principe wordt toegepast. Met andere woorden, terwijl URM anderen helpt zich plaatselijk te organiseren, organiseert zij zichzelf niet dienovereenkomstig. Bijgevolg wordt haar vermogen om zich aan te passen aan een nieuwe situatie verminderd. Aldus blijft URM statisch en haar verhouding tot de gemeenschap blijft dezelfde. Om het in hardere woorden te zeggen, URM organiseert lokale organisaties en laat de lokale basis-gemeenschap alleen staan als die eenmaal is georganiseerd. Wanneer men de lokale gemeenschap achterlaat zonder te zorgen voor verdere steunmaatregelen, maakt men deze tot een kwetsbaar mikpunt in het spel van grotere

machten ofwel van interne belangenconflicten die een onvermijdelijk gevolg zijn van het succes. Het vermenigvuldigen van lokale organisaties kan daarom alleen op de creditzijde worden geschreven, als zulke organisaties op eigen benen kunnen blijven staan.

Romantiek

Door te organiseren zonder bredere politieke doeleinden zou URM zich schuldig maken aan een andere, meer gekunstelde vorm van paternalisme. Het doel van lokale organisatie tout court aanhouden en het daarbij laten, zou overeenkomen met de theorie van de "onzichtbare hand" in de markt-economie. Ik ben er mij van bewust dat mijn argumentatie op dit punt in tegenspraak kan lijken met mijn eerdere opmerking, dat men zichzelf moet organiseren vanuit een bepaalde situatie. Laat ik proberen dit met een voorbeeld duidelijk te maken. Stel we hebben een drietapsysteem nodig om een zekere graad van reële verandering in de moderne sociaal-politieke opzet te bereiken. Misschien weten we, verstandig geredeneerd, welke stappen gezet moeten worden, maar in het feitelijke proces zetten we alleen de eerste stap en stoppen dan verder. Nu wil dit niet zeggen dat URM op dat punt gekomen alle verdere hoop opgeeft. Integendeel, ze stelt haar hoop op "de onzichtbare hand", in dit geval "de macht van het volk". Maar "de macht van het volk" is een mythe en deze mythe speelt een dynamische rol in de eerste veelbelovende stap. Maar wanneer het gaat om een duurzame verandering of om het blijvend effect van de verandering, dan wordt URM vaak haar aspiraties ontrouw. Met andere woorden, URM bereidt de lokale gemeenschap niet voor op de tweede en derde trap. Om die reden noem ik het "romantiek". Een dergelijke vorm van romantiek is drievoudig. Allereerst heeft ze te maken met het idealiseren van lokale actie, verder met de organisatie en ten-

slotte met de overgang van de eerste naar de tweede en derde trap van machtsvorming. URM was een pionier in de afbraak van de romantiek der kerken wat betreft liefdedwerk. Maar URM liep in de val van dezelfde romantiek door te stoppen na de organisatie van de eerste trap. In de machiavellistische jungle van het spel om de macht is het inderdaad romantisch te denken dat de eerste trap – een georganiseerde lokale gemeenschap – kan overleven door eigen recht en macht.

4. Strijd om maatschappelijke verandering, nationale politiek, lokale organisatie

Lokale organisatie heeft geldigheid in zoverre ze uitdrukking geeft aan de eisen van het volk voor gerechtigheid. Vaak maakt het volk zijn eisen tot morele eisen door zijn toewijding en opoffering in de strijd. Om morele eisen gehoor te doen vinden moet er eerst een moreel gezag zijn gevestigd in een maatschappij, die de machts-elite verantwoordelijk kan stellen. Maar veelvuldige ervaring heeft bewezen dat het instrument van morele normen niet sterk genoeg is om sociale veranderingen tot stand te brengen. Moreel gezag moet opgebouwd zijn op een brede rechtmatige basis. Maar het is moeilijk een dergelijk gezag op te bouwen in een maatschappij waarin de macht van de staat middelen en stappen van het legitimatie-proces in handen heeft. Beheersing van de media, onderdrukking van bemiddelingsgroepen en manipulatie en knoeierij met verkiezingen zijn enige van die mogelijkheden. Aldus ligt de kern van de volksstrijd geconcentreerd rond de rechtmatigheid van de volksstrijd voor meer rechtvaardigheid en staat hij tegenover de door de staat gemanipuleerde legitimaties ter verdediging van de belangen van de machts-elite.

Hoge prijs

Ieder die voor duurzame maatschappelijke verandering door vreedzame middelen is, zal het gevaar zien van mensen die zich rechtstreeks stellen tegenover de macht van de staat, met name wanneer die zich manifesteert in militaire macht. Deze wijze van handelen vergt vaak een hoge prijs door het verlies van onschuldige levens. Zelfs wanneer de macht van het volk de macht van de staat ten val brengt, blijft nog altijd de taak bestaan om democratische instellingen op te bouwen. Bovendien kan het dan al te laat zijn om na de machts-overname met de opbouw van die instellingen te beginnen, omdat een tussentijds vacuüm nog ernstiger onheilen teweeg kan brengen.

Valstrik

In het licht van een dergelijke situatie zou ik willen pleiten voor het belang van de tweede en derde trap voor maatschappelijke verandering. Sociale instellingen als vakbonden, pers-media, coöperatieve verenigingen, universiteiten, rechtersorganisaties, praktiserende geneesheren, vrouwen-organisaties en alle andere belangengroepen moeten worden aangesproken en wanneer er voor behoorlijke ruimte voor elk van hen wordt gezorgd, zullen ze ieder op zich of gezamenlijk een rol vervullen bij het vestigen van een democratisch regeringssysteem. Terwijl ik dit zo formuleer, ben ik mij evenwel bewust van een valstrik en wel, dat die intermediaire groepen, wanneer ze eenmaal georganiseerd zijn hun eigen zelfbelang zullen zoeken tegenover de groepen van armen en machtelozen. Zullen valstrikken kunnen in hoge mate worden weggenomen door bij voorkeur de nadruk te leggen op de eerste trap. Natuurlijk bestaat er geen garantie, dat enige sociale instelling zich zo zal ontwikkelen als bij haar opzet werd verwacht. We moeten leven met de boze natuur van het menselijk wezen zoals die nu eenmaal is.

Eisen zonder organisatie

Omdat organisaties die uit het volk voortkomen geen steun krijgen van intermediaire groepen, loopt de eis van het volk om structurele veranderingen op politiek gebied het gevaar de vorm aan te nemen van de studentenbeweging. Studentenbewegingen kunnen worden gesteld tegenover bijvoorbeeld vakbondsbewegingen. Studenten nemen graag een ideologisch standpunt in maar zonder georganiseerde politieke macht om het aan te vullen. Zij maken aanspraak op morele eisen zonder noodzakelijk de steun van godsdienstige of andere organisaties te genieten. Zij willen een op zichzelf staand nationaal platform zijn zonder duidelijke leden of volgelingen. Bij een dergelijke benadering krijgen eisen een extreem karakter en wordt onderhandelen van minder belang geacht. Zij streven meer naar een algemene mobilisering dan naar het organiseren van vaste leden. Leiderschap, tenslotte, wordt veel meer een zaak op ad hoc-basis en van korte duur.

Prijs

Samenvattend kunnen we zeggen: hoe meer een groep is georganiseerd, des te minder idealistisch is zij bij het stellen van eisen. Zo zal een groep die macht bezit ook beseffen, dat onderhandelen realistisch is dan morele eisen stellen. Onnodig te zeggen, dat immorele macht moet worden uitgedaagd op morele gronden. Wat ik hier wil benadrukken is het belang van zoveel mogelijk organisatie. Lokale organisatie is niet genoeg voor een zinvolle sociale verandering. We moeten eraan denken, de macht van het volk op meer systematische en realistische wijze op te bouwen. Anders kan ons streven om het volk macht te geven alleen maar frustraties bij het volk wekken en het is

juist het volk, dat de grootste prijs moet betalen wanneer zulke pogingen mislukken.

5. Zorg voor Visie

Visie ontstaat niet uit zichzelf of buiten enig verband. Het is een resultaat van de gemeenschappelijke inspanningen van hen die samen strijd voeren. Daarom gaat visie niet automatisch over van de ene generatie op de andere. Ze moet aanhoudend worden gevoed en verzorgd. Vooral wanneer visie wordt geconfronteerd met generatie-verandering wordt het gaande houden van de oorspronkelijke visie van zeer groot belang.

Wat dit betreft zou ik de aandacht van URM willen vestigen op de vorige generatie. Daar vinden we mensen die een groot deel van hun leven gewijd hebben aan de URM-beweging en toch voelen, dat ze hebben gefaald. Er zijn er die uitgeput zijn en lichamelijk ziek. Er zijn er wier gezinnen uiteen gevallen zijn door hun niet aflatende verbondenheid met de beweging. Er zijn er die fysiek en mentaal ten onder zijn gegaan door foltering en aanhoudende intimidatie. Zorgen voor hen gaat samen met het voeden van onze visie. Het is even belangrijk als er op uitgaan om nieuwe kaders met dynamische visie te recruterende voor de strijd. Visie is geen toevallige gebeurtenis maar het resultaat van krachtige gemeenschappelijke inspanningen.

*Oh Jae Shik werd in 1989 directeur van de Commission of Churches' Participation in Development (CCPD) van de Wereldraad van Kerken. Daarvoor was hij algemeen secretaris van de URM-afdeling van de Christian Conference of Asia (CCA) en in Korea directeur van het Ecumenical Mission Training Centre en secretaris van de Raad van Kerken.
Vertaald uit het Engels door Th. de Koning.*

Verzet als een vorm van christelijk getuigen

Voor dit themanummer zou Eduardo Plumme een artikel schrijven over de opleiding aan het Instituut voor Theologie van Récife, ITER, in Brazilië, van pastores bestemd voor een werk onder de armsten. Na de onverhoedse opheffing van ITER najaar 1989¹ is Plumme zo verwickeld in de ontstane problemen, dat hij zijn toegezegde bijdrage moest annuleren. Zijn collega Soares zond ons een artikel over de altijd actuele vraag over de aard van verzet in de strijd van de armen. Soares doceerde bijbel-exegese aan het ITER. De vraag naar gewelddadig of gewelddoos verzet is principieel geen bijbelse maar een praktische politieke vraag. Solidariteit met de armen gaat boven solidariteit met kerkelijke instellingen.

Voor mij bestaan er drieërlei kwesties die het hele debat over "verzet als vorm van christelijk getuigenis" doordeseinen. De eerste betreft de aard van het verzet, met andere woorden de overgang van hulpverlening naar actief verzet. De tweede betreft het verzet als vorm van echt christelijk getuigenis, terwijl de derde zich afvraagt: verzet waartegen, waar, wanneer, hoe?

1. De aard van verzet

Wanneer we proberen verder te gaan dan een reeds lang bestaande traditie in onze kerken, namelijk de armen benaderen via ontwikkelingswerk of -hulp, dan zetten we een beslissende stap. Vandaag de dag voelen we ons geroepen verzetswerk te verrichten, want wanneer we er voor kiezen de armen bij te staan, dan komen we tot de ontdekking, dat alleen door verzet de mensen een kans zullen krijgen te

overleven en hun waardigheid vaste vorm te geven. Wanneer we dit als onze grondhouding beschouwen, dan zal zelfs het feitelijke ontwikkelingswerk opnieuw omschreven en een juiste plaats gegeven moeten worden in het algehele proces van verzet van de volksbeweging en dat ontwikkelingswerk kan dan ook een vorm van verzet aannemen. Alles zal afhangen van een juiste methode van actie.

2. Verzet als vorm van echt christelijk getuigenis

Is verzet slechts één vorm van getuigenis naast andere, of is het dé vorm, de enige vorm van christelijk getuigenis?

Het woord "getuigenis" zou een oplossing kunnen bieden. Getuigenis afleggen betekent *martelaarschap* aanvaarden, martelaarschap dat enkel gezien kan worden als een hou-

1. Het Instituut voor Theologie van Récife, ITER, was een seminarie voor zeventien bisdommen en een aantal religieuze congregaties in de Noord-Oost Provincie van Brazilië. In de opleiding werd men, ook door meerdere stages, vertrouwd gemaakt met pastoraal onder gemarginaliseerde mensen. Hier werden 'volkspriesters' gevormd, pree de een en vreesden conservatieve groepen. Na ingrijpen van het Vaticaan werd in 1989 door de conservatieve bisschop van Récife, zonder enig overleg met de betrokken collega-bisschoppen en religieuze oversten, het seminarie ITER gesloten. Eduardo Plumme was jaren directeur van ITER, is nu provinciaal van de religieuze congregatie van de Redemptoristen, en dus volop betrokken in deze onverklikkelijke zaak. De religieuzen schijnen een of andere vorm van voortzetting van ITER voor te bereiden. (Red.)

ding van verzet in de context van een confrontatie, een conflict, een gevecht met de wereld, zoals Johannes de evangelist ons uitdrukkelijk voorhoudt. De kerk is een strijdende kerk. Bijgevolg zou verzet volkomen kunnen samenvallen met de fundamenteel christelijke houding waarop Christus zo sterk aandrong: een houding van aanhoudende en actieve waakzaamheid, zodat de doelstelling van de God van het leven gehandhaafd kan blijven, een gevecht om het door smart, ziekte, onrechtvaardigheid en dood ondermijnde leven te herstellen.

Waakzaamheid

De feitelijke vormen die deze *waakzaamheid* aanneemt zullen afhangen van de verschillende situaties – zowel persoonlijk als collectief – waarin het leven wordt aangevallen en gewond. Daarom zou verzet plegen voor de christen aldus betekenen, altijd solidair zijn met de slachtoffers, altijd staan aan de kant van Abel, van de zwakken en weerlozen. Het is duidelijk, dat verzet ter verdediging van de gerechtigheid de meest dramatische en de meest gevaarlijke vorm van verzet blijkt te zijn zowel op persoonlijk als gemeenschappelijk niveau. Op het ogenblik maakt de verslechterring en de veralgemening van de sociale kwestie deze tot het meest geschikte en het meest noodzakelijke terrein van kerkelijke actie. Met andere woorden, het is de roeping van de kerk waakzaam te zijn voor de verdediging van het leven, een roeping van God zelf.

God van het leven

In dit globale perspectief kunnen we misschien een nieuwe plaats vinden voor alles wat in verband staat met kerkelijke instellingen, ons maatschappelijk werk en onze feitelijke eredient. De kerken zouden volledig strijdende kerken zijn. Ons maatschappelijk werk, onze kleine initiatieven zouden een nieuwe betekenis krijgen binnen de volksbeweging als

geheel.

En de eredienst? We moeten misschien niet vergeten, dat eredienst een zaak is van aanbidding en lofprijzing van de God van het leven, de God wiens allereerste keuze is de verdediging van de weduwe en de wees, de God die de zijde kiest van de onderdrukten in zulke mate dat Hij zelf hun lot als slaven aanneemt, maar wel als slaven met waardigheid die koppig weigeren te buigen voor hen die hen openlijk zouden willen vernederen. We moeten niet over het hoofd zien, dat de liturgie, de eredienst een sacrament is van de strijdende kerk dat de gedachte aan de geschiedenis van Gods verzet levend houdt. Terzelfdertijd verkondigt het, dat we gebonden zijn tot aanhoudende waakzaamheid. De viering van de Eucharistie, van het Avondmaal des Heren, betekent standhouden, de werking van de gekruisigde God verkondigen totdat Hij komt. En de apostel Paulus spoort ons aan in deze tussentijd een strijdbare houding te blijven handhaven, gewapend met helm, schild en zwaard, zich te verzetten tegen de heersers van de wereld in hun talrijke vijandige manifestaties.

3. Verzet: waartegen, waar, wanneer, hoe?

Wanneer het er op aan komt vast te stellen waar, hoe, wanneer en aan wie verzet te plegen bestaan er in onze kerken twee zeer verschillende visies.

a. Vals spiritualisme

Velen zeggen dat het er om gaat, zich te verzetten tegen de aanvallen van de duivel of van de hartstochten. In de voortdurende strijd in ieder mens tussen het goede dat men wil en het kwade dat men niet wil, tussen de stem van de geest en de begeerten van het vlees, verliezen deze intimisten of spiritualisten uit het oog dat hun ideologisch standpunt niets te maken heeft met de Geest van Jah-

weh die de bergen doet wegsmelten en de grondvesten doet schudden van de plaatsen waar zij een schuilplaats denken te vinden. Zij verliezen uit het oog dat een dergelijk "spiritualisme" een der ergste verdraaiingen en vervalsingen van het christendom is; het is dualistisch, verstand (rationalisme) tegen lichaam (materialisme). Het is een erfenis van de Griekse filosofie waarmee we in onze westerse cultuur zijn belast. Het gaat uit van de voor-onderstelling dat de mensen voor altijd verdeeld zijn in contemplatieve filosofen en intellectuelen aan de ene kant, met andere woorden zij die de beslissingen nemen en aan de andere kant werkers en arbeiders, zij die zwoegen; zij die van een gemakkelijk leven houden tegenover hen die moeten zwijgen.

Imperialistisch

Hoe ongelooflijk het ook mag schijnen, het kapitalisme in al zijn grove vormen van materialisme is de rijpe vrucht van dat valse spiritualisme. De rationele intellectuelen menen over anderen te moeten beslissen, zijn imperialistisch, leggen verplichtingen op. Zij maken aanspraak op de waarheid, menen de echte waarden van de beschaving ontdekt te hebben en gaan de barbaren de beschaving bijbrengen. In hun vermetelheid spraken ze zelfs van "evangelisatie". En aldus werd er onder de naam van beschaving en waarheid rechtvaardiging gevonden voor de koloniale expansie van landen en kerken, alsof beschaving en waarheid niet altijd beschaving en waarheid zijn van een bepaald iemand, van een bepaald volk.

Individualistisch

Het valse spiritualisme is ook individualistisch. De overwaardering van de geest ten nadele van de materiële kant van het leven leidt ertoe, dat de sociale banden tussen mensen worden verbroken. Alleen de sociale mens maakt geschiedenis die noodzakelijkerwijze tot ontplooiing komt

door bemiddeling van het materiële. De banden waardoor mensen worden verbonden zijn die van het lichaam. Het is niet toevallig, dat zij die de macht in handen hebben de macht van de kerk willen beperken tot het spirituele, met andere woorden dat ze zich uitsluitend bezighouden met de zorg voor het individu en niets te maken willen hebben met de structurele dimensie van het leven. Maar structuren zijn niets meer dan de kristallisaties van de groepsrelaties tussen mensen. Bijgevolg, als de kerk beperkt wordt tot het uitvoeren van geestelijke functies, zou dat betekenen dat ze alleen maar zorg zou dragen voor individuele personen. In onze westerse cultuur is "spiritueel" vaak synoniem met "individueel".

b. Sociaal verzet

Voor ons echter moet verzet duidelijk niet worden gezien in de sfeer van intimisme en spiritualisme. Wanneer wij spreken over verzet vatten wij dit duidelijk op als verzet te midden van sociale conflicten, zonder overigens de persoonlijke en innerlijke dimensie van de strijd tussen goed en kwaad geheel te ontkennen.

De hele bijbel, van Genesis tot Apocalyps, blijkt deze overtuiging te bevestigen. Van de schepping tot de voleinding, tijdens het hele vormingsproces van het volk van God in de geschiedenis, gaat het steeds over het verzet van Jahweh tegen de destructieve machten van de chaos om op te komen voor de zegevierende macht van het leven. "Gelukkig is hij die niet te rade gaat bij goddeloosheid, geen voet zet op de wegen van het kwaad." Dit is de les van de openingspsalm in het Boek der Psalmen, die de toon aangeeft voor de rest. Verzet plegen betekent het risico aanvaarden van vrijheid, van ruimte in de woestijn en deze niet te verkwanselen voor een schotel linzen; het betekent de moed hebben om te gehoorzamen aan het bevel een stap voorwaarts te zetten en weer opnieuw te beginnen, wanneer we geen

uitweg zien in de hele situatie, zoals Exodus 14 ons dat op meesterlijke wijze vertelt.

Uitgangspunt is dus de huidige situatie van de mensen die naar de marge van de maatschappij gedreven zijn, hetgeen een uitdaging en een oproep van God wordt, die in Zijn mededogende solidariteit mensen doet ontstaan die zich vol sympathie solidair verklaren met de zaak van leven en vrijheid van de onderdrukten. Daarom kan niet elke vorm van protest als verzet van God worden gezien. Het verzet van God is een bron van kracht voor de mensen en is dus niet ontvankelijk voor ideologische manipulatie.

Gewelddadig verzet?

Het voornaamste punt waarom het gaat is, *hoe* zich te verzetten: of gewelddadig verzet een integraal deel uitmaakt van de evangelie-boodschap. Hier bevinden we ons in de sfeer van het ethisch aspect van het verzet. Ik denk, dat we het er over eens zijn, dat stelregel en doel van Christus vrede is, zoals het tweede hoofdstuk van de brief aan de Efeziërs zo prachtig aantoonst. Vrede is het grote perspectief waarvoor we ons gesteld zien. Geweld kan voor niemand een principe zijn. De vraag van gewelddadig verzet moet niet op het vlak van principes worden gesteld. Doet men dat, dan geeft men toe aan idealisme of verafgoding van macht en overheersing.

De plicht tot geweldloosheid afleiden uit Jezus' voorbeeld is het gevolg van een vorm van uitlegkunde die op zijn zachtst gezegd ontoereikend is. Zo'n uitleg van Jezus' voorbeeld houdt niet behoorlijk rekening met de concrete historische context waarin Jezus de strategie van Zijn actie bepaalde en evenmin met het principe van de Incarnatie. Jezus aanvaardt Zijn persoonlijke taak, de taak die de Zijne is, want Hij kan niet zelf alle mogelijke taken op zich nemen. Jezus neemt de profetische taken op zich van het bewustmaken en het niet

vervreemden van gewetens en niet de taken van een politiek activist die rechtstreeks betrokken is bij kwesties van omvang en reorganisatie van macht.

Onze concrete taak

Op ons christenen rust de plicht ons bezig te houden met deze concrete taak. Paulus' tekst in het eerste hoofdstuk van de eerste brief aan de Corinthiërs schijnt geen bevestiging te zijn van een bepaalde bijbeluitleg die de schande van het Kruis verwacht met politieke ondoeltreffendheid waardoor de vercondiging van de boodschap gereduceerd zou worden tot louter met idealisme besmette woorden. De tekst van Paulus biedt ons de schande van het Kruis. Het is de ogenschijnlijke zwakheid en onwetendheid die de sterkte en wijsheid van God uitmaken; er is slechts plaats voor de armen.

Mens en aarde

Er is een bijbels verhaal dat deze verklaring levendig illustreert en aantoonst, het verhaal van de arme Naboth die door koning Ahab vermoord werd. Wat hij ook bezit, de machtige mens is blijkbaar nog steeds op zoek naar zijn plaats en tracht die te vinden door anderen uit te sluiten. Hij is vervreemd, op zoek naar zichzelf, hij maakt zichzelf tot een object zodat alles een ding wordt, een verbruiksartikel, zelfs andere mensen. Hij meent alles te kunnen kopen. Alleen de arme man is in staat een subjectieve verhouding aan te gaan met de wereld, een persoonlijke en tedere verhouding zoals in het huwelijk tussen Adam en Adama - man en aarde. Alleen de arme man slaagt erin zijn plaats te vinden en wil die bijgevolg niet van de hand doen. Het is alleen maar mogelijk een menselijke eenheid op te bouwen als men zijn eigen zwakheid en armoede erkent.

Collectieve realiteiten

Daarom vereisen de apostelen belijdenis van de zonde om in de ge-

meenschap te worden opgenomen, niet vanwege een of andere vorm van moralisme, maar als een diepgevoelde, menselijk veelbetekenende bevestiging van eigen armoede, een armoede die de enige weg is om een brug te bouwen tussen individuele personen, omdat ze elk gevoel van zelfvoldaanheid teniet doet. Menselijke eenheid kan dus alleen opgebouwd worden op de erkenning van eigen zwakheid en onvermogen om die te kennen. Bijgevolg bestaan macht en wijsheid op authentiek menselijke wijze als *collectieve* realiteiten.

Vermenselijking

In zijn brief aan de Efesiërs legt Paulus sterk de nadruk op het feit dat we slechts één zijn in Jezus Christus en dat dit geheim verborgen is voor de machtigen van de wereld. Hier vinden we een interessant verband tussen het inzicht van Paulus en de moderne verkondiging. De machtigen hebben een vals gevoel van realiteit. Zij leven ten koste van de ideologie. Juiste kennis en de kracht die het historische proces kan bevorderen als een echt proces van vermenselijking zijn gebaseerd op het proletariaat, de armen, de onderdrukten. Voor de armen betekent verzet daarom de mogelijkheid om de wereld te vermenselijken, levend te houden. Want de belofte voor de toekomst rust nu op hun strijd, hun opoffering en hun dood.

Politiek van het kruis

Op deze gronden zou het naar mijn mening mogelijk zijn, te spreken van een politiek van het kruis die de op hebzucht gebaseerde onrechtvaardige macht veroordeelt. Alleen op deze wijze kan het kruis een bron van aanmoediging zijn om lijden te aanvaarden als een kracht die zegeviert over macht. Christelijke zwakheid mag immers niet worden verward met politieke ondoeltreffendheid, maar duidt op de bereidheid zijn eigen leven te geven en op het vermogen de

hoop vast te houden, een hoop die de macht heeft op te tillen uit mislukking, volharding te schenken in de strijd, en op te wekken tot vasthoudendheid in de eeuwig subversieve houding van de kritiek.

Politieke analyse

Hieruit volgt dat uiteindelijk op het gebied van de politieke analyse – waarvan de betrekkelijke autonomie moet worden erkend – de kwestie van de te gebruiken middelen moet worden gesteld en opgelost. Want hoewel we steeds worden geleid door het licht van een ideaal, moeten we op politiek terrein altijd handelen op basis van de feitelijke mogelijkheden. Politiek is de kunst van het mogelijke. De maatstaf kan niet zijn de theoretische verklaring van de kwestie op grond van principes, dat is althans mijn opvatting. We moeten terugvallen op de strijd; de groei van de volksstrijd met zijn talrijke mogelijkheden; een strijd van het volk die in feite wordt voortgezet als een reactie op en een verzet tegen het geweld van de machthebbers dat pleegt toe te nemen en te verharden naarmate de inspanning van het volk groeit en sterker wordt.

Christelijke strategie

Voor de Bijbel is het gebod om niet te doden zo streng en zo fundamenteel dat zij die doden uitgesloten worden van de levensweg. Voor hen is er geen plaats onder de levenden en zij moeten worden uitgestoten. We kunnen zeggen, dat het hier gaat om oplossingen van het Oude Testament. Maar leven we in feite nog niet steeds in typische Oud Testamentische situaties? In een wereld zonder Christus? Onderweg op zoek naar Christus? Want de verhouding tussen het Oude en het Nieuwe Testament eenvoudigweg opvatten als twee opeenvolgende historische etappes zou niet minder dan mythologie zijn, wat wordt weersproken door de realiteit van de verdeeldheid door de klassenstrijd, de haat tussen

mensen en de oorlog. Is vrede niet de vrucht van gerechtigheid? Zouden het Oude en Nieuwe Testament niet twee dialectisch simultane dimensies zijn van ieder van ons en van elke samenleving? Als wij in discussie blijven over de plaats van principes en geen onderscheid zien tussen het niveau van doel en middel, lopen we het gevaar niet een christelijke strategie voor de strijd uit te werken, maar een ideologische rechtvaardiging voor onze vrees op radikale wijze betrokken te worden bij de strijd van het volk in zijn diverse omstandigheden en stadia. Geweldloze of gewelddadige methodes: deze vraag moet dus altijd worden beslist binnen een grondige analyse van politieke strategie en tactiek.

Dubbelzinnig proces

Misschien zou een juiste formulering van de kwestie min of meer als volgt luiden, heel eenvoudig en zonder pretentie: hoe moeten we ons als christenen verzetten? Hoe moeten wij christen zijn binnen een confrontatie tussen onderdrukten en onderdrukkers? Hoe moeten wij, daar waar onderdrukkers constant geweld gebruiken, solidariteit tonen met een volk dat aanhoudend actie en strijd moet voeren ter verdediging van zijn leven? De hele bijbel getuigt van een geschiedenis waarin Jahweh hartsochtelijk de zijde van het volk kiest, deelneemt aan het historisch proces van opbouw, dit proces met zelfs zijn dubbelzinnigheden tot het Zijne maakt en zichzelf politiek, dat wil zeggen op realistische wijze engageert.

Richtsnoer

Hier zou misschien een belangrijk richtsnoer liggen voor onze oecume-

nische actie, want onvermijdelijk zullen onze kerkelijke instellingen een stap terug moeten doen met het oog op de gevaren van de betrokkenheid bij de volksbeweging. Wat wij moeten doen is ons verenigen, ons niet op de eerste plaats oriënteren op onze identificatie met onze kerkelijke instellingen maar op onze solidariteit met de zaak van de verdediging van het leven van mensen, solidariteit met de volksbeweging, met andere woorden oecumene als opbouw van de grote gemeenschap van de armen, die is voorbestemd de alles omvattende gemeenschap te worden.

Laatste vraag

De laatste vraag zal altijd zijn, hoe een leerling van Jezus te zijn en te blijven, hoe gedreven te kunnen blijven door de geest van liefde zelfs tegenover de vijand die van de troon gestoten moet worden, maar gerespecteerd en vergeven wanneer hij wordt verslagen, daar het nieuwe altijd opgebouwd zal moeten worden op vergeving. En de laatste vraag zal altijd zijn, hoe het wereldconflict tussen God en de machten van de chaos niet te bagatelliseren. Hoe de scherpzinnigheid van de liefde levend te houden – een liefde die ondertussen altijd een daad van tastbare, alomvattende keuze zal moeten zijn, onbeperkt in de relativiteit en dubbelzinnigheid van het hier en nu.

Dr. Sebastião Armando Soares was tot de plotselinge opheffing in 1989 hoogleraar bijbel-exegese aan het Instituut voor Theologie van Récife, ITER, in Brazilië. Hij is ook medewerker van het landelijke oecumenische Bijbel Centrum, dat vooral de lezing van de bijbel binnen de context van de sociale actie onder het volk wil bevorderen.

Bovenstaand artikel werd vertaald uit het Engels door Th. de Koning.

Karel Schippers

Zending en bondgenootschap Enkele kanttekeningen bij de voorgaande artikelen

Gemene zaak maken met de strijd van mensen in de marge die hun eigen geschiedenis moeten kunnen maken, daar draait het om in bewegingen als URM, Urban Rural Mission, DISK, Dienst in de Industriële Samenleving vanwege de Kerken, BME, Beweging voor Missionair Engagement. Schippers haalt uit de voorgaande artikelen kernpunten, stelt vragen en geeft commentaar naar deze bewegingen, naar missionaire instanties, naar de kerken. De verhalen van mensen moeten vertrekpunt zijn. De werkers/sters van bewegingen als URM, DISK, BME vinden, bij alle frustraties, in de gemarginaliseerde mensen zelf hun houvast, ook als heilservaring, niet of nauwelijks erkend door de kerken, waarmee relatie onmisbaar is.

De moeite om iets op papier te krijgen heeft te maken met het gemak waarmee de woorden via de printer uiteindelijk de drukker bereiken. Wat hebben de mensen er aan, de mensen van wie we een glimp opvangen in de ervaringsverhalen? Wat hebben de werkers tussen die mensen er aan?

Wie theoriseert in het vlak van urban mission, bevindt zich al spoedig in staat van doodzonde (Ter Haar) want decutieve theorie valt nooit geheel te vermijden.

Ben je in de zijlijn ook niet per definitie voveur?

Immers de scène ligt voor ons. Zij daagt ons uit tot zien – oordelen – handelen (Dhanis). Maar hoe komen we tot oordelen? Gaat een analfabeet in het abc van het lijden de misère van de mensen opkloppen tot een interessant zendingsthema? Gaat een theoreticus op de wijze van de ouderwetse medicijnman een ritueel van nabijheid en distantie opvoeren? Komt nu het hele gebeuren uiteindelijk tevoorschijn als voer voor missio-

logen, een uitroepteken hier, een vraagteken daar?

Het zou best kunnen.

1. De mensen

De grondwet van Urban Rural Mission, URM, is gemene zaak maken met de strijd van mensen, die subject zijn van hun eigen geschiedenis. Maar wie zijn die mensen en waar is hun strijd? En zijn ze werkelijk subject of gaat het nu juist om de wanhopige (?) poging dit te worden of dit aan te moedigen temidden van een bureaucratie, die met mensen als subjecten helemaal geen raad weet? Er is geen sprake van een volksbeweging (Ter Haar) of zelfs maar van een sociaal-culturele eenheid. De westerse samenleving met haar vrije-markt-economie en het daar nog boven uitreikende internationale supergeldspel via de beurzen, dankt een niet onaanzienlijk deel van haar succes aan de alsmaar doorgaande differentiatie en individualisering.

Het gaat om mensen, maar waar het dan precies met het oog op die men-

sen om gaat, is moeilijk aan te geven. De mensen verschillen op meer manieren dan in een boek te beschrijven valt. Hier ligt, met name als het gaat om West-Europa, de wortel van de vele problemen, die URM en soortgelijke bewegingen als werksoort zo kwetsbaar maken. Want deze bijna oeverloze gedifferentieerdheid van "het subject" werkt door in alle dimensies: de methode, de identiteit, de doelstelling en de relatie tot de kerk(en), om nu maar niet meer te noemen.

Etiketten

Elke concretisering draagt iets in zich van stigmatisering ("Borgerhout leeft!", Goodijk). Uitleggen om welke mensen in wat voor situatie het eigenlijk gaat, leidt onvermijdelijk tot een etikettering, die de doelgroep vertekent en de werkelijkheid geweld aandoet. Mensen verdwijnen achter en in de categorieën waartoe ze geacht worden te behoren. Er wordt de laatste jaren opvallend veel onderzoek verricht onder mensen, die op één of andere wijze in een achterstandssituatie verkeren.¹ Het meetinstrument wordt steeds fijner. Steeds nieuwe categorieën van mensen uit de marge komen voor het voetlicht. Zo is zeer onlangs de categorie van "de reitritisten" ontdekt (nog weer te onderscheiden van drie andere typen): langdurig werklozen, die zich terug trekken uit de samenleving en die ook met sociaal beleid niet meer worden bereikt.² We worden geïnformeerd over geheime telefoonnummers in deze bevolkingsgroep en over nog veel meer waarmee "het beleid van sociale vernieuwing" zijn winst kan doen. De vraag is waar de onderzoekers op uit zijn en hoe hun onderzoek wordt gebruikt.

Trouwens ook de theologie weet er wat van. Men denke aan de "sinned against", enzovoort. We doen er ook zelf aan mee en uiteraard nemen we aan, dat dit alles met goede bedoelingen geschiedt (tot het tegendeel blijkt), maar het heeft iets van doen

met beheersing, met het in de greep krijgen van een verschijnsel terwille van beleid en reflectie. Het kan niet anders en tegelijk moeten we vaststellen, dat in deze abstrahering iets van een distantie zichtbaar wordt, die haaks staat op de intentie om zich te vereenzelvigen met de strijd van de betrokken mensen. Die intentie houdt in dat het spreken oer wordt vervangen door het spreken vanuit.

Verhalen

Daarom is het fundamenteel dat aan deze vorm van zending verhalen ten grondslag liggen. URM moet een aanhoudende, hardnekkige poging blijven om de mensen via hun verhalen zelf te laten spreken. En als er dan toch iets generaliserends gezegd moet worden, dan kan dat wellicht het beste in termen als mensen, die geen menswaardige plek in de samenleving bezitten (Van der Kolm).

2. The name of the game

Gelukkig is er ook enig theologisch onderzoek, dat naar de oorzaken van de mensonwaardige situatie zoekt. Analyse op elk niveau is van grote betekenis. Ik denk aan de pogingen, die in de laatste jaren worden ondernomen om theologie en economie op elkaar te betrekken.³ Steeds duidelijker wordt, hoe onze samenleving, ook politiek en cultureel, gevangen ligt in economische wetmatigheden. De bedoeling van URM is immers ontwikkeling van economische, politieke en culturele macht met en voor de machtelozen. Het eerstvolgende sleutelwoord na "mensen" is dan ook het woord "strijd om de macht". Dat doet enigszins grotesk aan, wanneer het gaat om enkele werkers in een achterstandsgebied, die voortploeteren samen met relatief kleine groepen mensen. Daarom is het van belang hier wat nader op in te gaan.

Vijfde model

Dickinson⁴ noemt Urban Rural Mission het vijfde model, waarmee de

Wereldraad van Kerken in zijn verschillende activiteiten solidariteit tot uitdrukking brengt. Het gaat in dit vijfde model om identificatie met groepen van armen op lokaal niveau, die de confrontatie aangaan met de macht van het systeem vanuit hun eigen ontwakende macht. Het accent ligt niet op het creëren van groepen, maar op het deelnemen aan bestaande strijd, werkend onder leiding en de inspiratie van de onderdrukten. De kenmerken van dit model zijn de volgende.

Kenmerken

Het eerste kenmerk is de nadruk op het leiderschap van de armen zelf. Vandaar dat de werker in dit veld bij voorkeur wordt aangeduid als "organizer", wiens eerste verantwoordelijkheid het is, de mensen te helpen hun eigen macht en capaciteiten te ervaren en tot uitdrukking te brengen. Een *tweede kenmerk* is, dat het kernthema in dit werk moet worden omschreven als datgene wat met de mensen gebeurt in het proces. Doel-einden als kortere werkdagen, beter drinkwater, adequate huisvesting en dergelijke zijn belangrijk, maar het uiteindelijke doel is pas bereikt wanneer voorheen machteloze mensen een nieuw gevoel van waardigheid en macht verwerven, niet alleen als individuen maar als gemeenschappen. Een *derde kenmerk* van deze stijl van solidariteit is, dat zij haar focus heeft in actie en engagement. Juist deze zijn nodig om te komen tot een nieuw bewustzijn en een nieuwe visie. Een *vierde kenmerk* is het uitgangspunt in het conflictmodel, de confrontatie met het dominante systeem. En hoewel hier in de praxis genuanceerd over wordt gedacht, kan men zeggen dat de gedachte overheerst dat "....power is the name of the game". Tenslotte kan een *kenmerk* genoemd worden de gerichtheid op de problematieken in de lokale gemeenschappen, omdat langs deze weg de mensen beter kunnen worden gemotiveerd. Het risico van frustratie en van

een zekere versluiting van de structurele oorzaken op nationaal en internationaal niveau, weegt niet op tegen het gevaar dat de mensen in hun onmachtsgedoevens blijven steken.

Frustraties

Wie de werkelijkheid van het spel in West-Europa tot zich laat doordringen, zal geneigd zijn een groot aantal vraagtekens te plaatsen achter het verhaal van Dickinson. Het spel wordt veel meer gekenmerkt door gebrek aan "power" en de confrontatie met het systeem blijft veelal steken in incidenten. Dat is nogal eens aanleiding tot diepgaande frustraties bij de werkers. In veel gevallen is het werk sterk persoons- en groepsgericht. De structuren zijn onpersoonlijk en moeilijk grijpbaar. De mensen zijn door het systeem uit elkaar gespeeld. In sommige opzichten zijn zij elkaars vijanden. Hun omgaan met eigen belangen wordt overwegend bepaald door gevoelens van definitief buiten spel geplaatst zijn. "Misschien, ooit, zal het tij keren...." (Koeman). Dé-fatalisering (Heijke) lijkt een eerste noodzaak en de discussie over de ethische aspecten van het aanwenden van macht – hoe belangwekkend ook in conflictsituaties van grotere omvang (Soares) – is nog niet aangebroken. Zij kan alleen zinvol worden gevoerd wanneer macht concreet ter beschikking staat.

3. Alinsky en verder

Het verbaast dan ook niet, dat in de ervaringsverhalen niet zelden het accent valt op gemeenschapsvorming. Er wordt gesproken over de gemeenschap als eerste sacrament (Heijke), over het verzamelen van mensen (Koeman) en over behoefte aan gemeenschap (Van der Kolm). Wij hebben hier vermoedelijk te maken met een basisprincipe van de methode. Het is uiteraard niet mogelijk binnen dit al te korte bestek diep in te gaan op al de vragen, die hier liggen. Zij zijn zeker niet secundair. Binnen het

zelfverstaan van bewegingen als URM is de methode direct verweven met de aard en de bedoeling van het werk. Niet voor niets wordt zoveel nadruk gelegd op termen als "movement", "flexibility", "de-centralization", "plurality", "organizing" en dergelijke.⁵

Pastoraat

Het grote verschil in context met de Derde Wereld betekent voor West-Europa, dat gezocht moet worden naar eigen wegen, waarin het karakter van het werk bewaard blijft. Hoe moeilijk dit is, blijkt alleen al uit de problemen van de contactlegging (Sier, Ter Haar). Het zal gaan om een bescheiden zoeken en tasten naar mogelijkheden van ontmoeting, gesprek, vormen van solidariteit en actie. Pastoraat lijkt hier het trefwoord: individueel pastoraat, groepspastoraat en buurtpastoraat. Er moet echter wel een kanttekening bij worden geplaatst. Het woord pastoraat kan ook doen denken aan bevoogdend herderschap, terwijl de mensen juist zichzelf hebben te organiseren (De la Torre). De verbinding van permanente educatie en actie blijft actueel (Dhanis), ook en juist na Alinsky (Ter Haar). De verdere uitwerking van de methode van basispastoraat als politiek pastoraat blijft dringend nodig, ook al zijn hier meer vragen dan antwoorden.

4. Bondgenootschap

In URM komen alle vertrouwde zending/missie-begrippen op de tocht te staan. Dat is maar goed ook, want zending komt, zodra zij niet van achter een bureau vandaan geschiedt, altijd midden "in the struggle of people" terecht. Zending gaat werkelijk van de periferie naar het centrum (Schravesande). Die beweging is al onmiskenbaar in de zending van Jezus van Nazareth. Ook de traditionele zending had naar de achterban toe altijd te kampen met het feit dat de achterban van mening was in

het centrum te leven en dat zij daarom de periferie moeilijk serieus kon nemen. Beginnen bij mensen vanuit het evangelie is fundamenteel voor de zending van alle tijden.

De vraag is wat in die periferie de trits zien-oordelen-handelen betekent. Wat zien we eigenlijk en op welke zendingsmotieven worden we daarin teruggeworpen? Sterker nog, welke motieven komen we opnieuw of voor het eerst vanuit de situatie of de context tegen? De mensen zijn onze leermeesters, zoals de Syrofenicische vrouw dat voor Jezus was.

Heilloos dualisme

Ik vermoed dat de moeite om in onze tijd onder woorden te brengen wat zending/missie nu eigenlijk is en wat er al dan niet toe behoort, vooral daarmee te maken heeft. De situatie van de mensen is eindeloos gecompliceerd, helaas meestal op een weinig vrolijke manier. Dat zijn we aan het leren. In de zendingdiscussie moeten we dan tegelijk leren, dat het evangelie eveneens eindeloos veelkleurig is en dat gelukkig op een heilzame manier. Daarom is er geen theorie uit de hemel gevallen, maar is het tot ons gekomen in de verhalen van de mensen (Van der Kolm). Het merkwaardige is, dat we vrijwel geen motief dat vanaf de eerste eeuw in de zending heeft meegespeeld, kunnen laten vallen. Want al die motieven hadden in eerste instantie iets te zeggen over de Christus en Zijn pleroma. Als ik de missiologen en andere theologen hoor over verkiezing of incarnatie, promissio of kenosis, pro-existentie of co-existentie (convivencia), de zondaar of de arme, de missio Dei of de breuklijnen daarin, christologie of pneumatologie, evangelisatie of diaconaat enzovoort, dan denk ik vaak: haal niet uit elkaar wat God samengevoegd heeft in Jezus de Christus. En ook, wat goed dat we samen met alle heiligen groeien in inzicht. Wat ons bedreigt is dualisme, wat ons missionair alert maakt zijn de dualiteiten waarop Noordmans ons

al op zo onnavolgbare wijze heeft at-
tent gemaakt. Zelfs een vergaande
uitspraak als "The struggle of people
is mission" zien we gedemonstreerd
in Exodus, waarin God zich beweegt
tot vrijheid en de mensen daarvoor
uitzendt.

Aanvechting

Maar daarom ook zijn afspraken over
wat zending is,⁶ tegelijk waar want
holistisch en tegelijk nietszeggend
omdat de context er niet in door-
klinkt. Als ik naar bewegingen als
URM luister, dan denk ik vooral aan
zending tot bondgenootschap, maar
daarbij kan ik al die andere motieven
niet missen. Gemeenschap, solidari-
teit, meevechten – dat is veel, maar
daarbinnen zijn momenten van profe-
tie en pastoraat, van promissio en ke-
nosis, van kerugma en diaconaat op
zodanige wijze concreet aan de orde
dat zij voor de werkers niet zelden
tot een diepe aanvechting worden.

5. De identiteitsvraag

Als er dan ook één vraag is die niet
in abstracto kan worden doordacht,
dan is het wel de identiteitsvraag. Het
is funest deze vraag te laten verwaai-
en in de vraag: wat is zending? Ik zie
nu vanwege de ruimte af van allerlei
theoretische beschouwingen over
identiteit. Daar is lectuur genoeg
over. Identiteit is in geding, waar de
werker als gezondene (in alle verha-
len komt iets van het besef van "ge-
zonden zijn" terug) tot de ontdekking
komt, dat de mensen daaraan weinig
of geen boodschap hebben en dat
de kerk deze aanvechting omtovert
tot de legitimatievraag.

De druk die daarmee op de werker
komt te staan, kan hier niet worden
uitgediept. Deze begint in de con-
trastervaring. Wat heb ik hier in Gods
naam te zeggen of te doen? Elk
woord in deze zin heeft een eigen
lading, waarvan ik aanneem dat de
lezer na de lezing van de ervarings-
verhalen er zich althans enige voor-
stelling van kan maken.

Houvast

Het vreemde is dat je als werker mid-
den in die existentiële crisis allereerst
eenouvast vindt in de mensen, in
hun vitaliteit, hun humor, hun mense-
lijkheid, in de manier waarop zij gelij-
kenissen van het Rijk spellen ("Zo
groot geloof heb ik in Israël niet ge-
vonden"). In de contrastervaring licht
iets op van de heilservaring. Maar dat
wordt niet of nauwelijks herkend door
"de uitzendende instantie", terwijl
het toch door en door bijbels is. Om
deze reden ontbreekt dan ook de ba-
sis voor het gesprek, dat zo broodno-
dig is, over de betekenis van het
Evangelie in deze context. Wat valt
er te ontledigen (kenosis) als alles al
zo leeg is? Wat betekent het Rijk van
God voor het gevecht om de macht
concreet? Dit soort vragen is teveel
gevraagd. Het gevolg is, dat er op
alle niveaus schijnbewegingen ont-
staan, die het ook onmogelijk maken
aan de werkers zodanige kritische
vragen te stellen, dat zij in een voor
hen heilzame spiegel kunnen kijken.
Het is nu eenmaal "enkele reis" naar
een andere wereld (Ter Haar).

6. Relatie tot de kerk

URM is meer een ecclesiologisch dan
een missiologisch probleem, met
dien verstande dat de kerk zelf één
van de grootste zendingsproblemen
is. Dat bracht Noordmans al tiental-
len jaren geleden onder woorden.
Ook hier geldt, dat dit aspect niet in
enkele regels voldoende kan worden
gehonoreerd. Het gaat slechts om
een enkele hoofdlijn.

Principieel zijn tenminste vier ge-
zichtspunten van belang. Allereerst,
voor beweging als URM is niet de
kerk het vertrekpunt maar de men-
sen. Dat is missiologisch gezien het
enig juiste uitgangspunt. Het tweede
gezichtspunt kunnen we omschrijven
in de vraag: "Aan welke kant staat
de kerk in de geschiedenis? Aan de
kant van de machten die de dood
oproepen, of aan de kant van het le-
ven en de bevrijding?"⁷ Het derde

gezichtspunt is van niet minder betekenis en zou misschien wel voorop moeten gaan: de kerk zelf bestaat uit "people in struggle" (excuus voor de uitdrukking). Misschien is het waar, dat het vooral gaat om "middleclass people in struggle", maar is dát zo doorslaggevend als we het hebben over mensen in knelsituaties en kunnen we mogelijk de kerk ook overvragen? Als vierde gezichtspunt noem ik het probleem van de institutionalisering van URM, dat zo strijdig is met het zelfverstaan als movement.

Status

Voor mijn besef is daarmee het toch niet zo pragmatische karakter van een pragmatisch antwoord (Van den Hoogen) in geding. In dit nummer blijkt de ambivalente houding ten opzichte van de kerk (vergelijk Goodijk, De la Torre, Koeman met enerzijds Van den Hoogen en anderzijds Ter Haar). Ook in het kader van de Wereldraad van Kerken is de relatie tot de kerk omstreken. De verleiding is duidelijk. De kerk betaalt en beschikt uiteindelijk. Is het uitgaan van de realiteit, dat de kerk dit werk mogelijk maakt, nu pragmatisch of principieel? Ik houd het op het laatste. Dit is exact de ambivalente positie van de zending geweest, door alle tijden heen. Daarom lijkt mij praktisch én principieel de beste oplossing, dat URM in West-Europa de officiële status van zending ontvangt inclusief de daarbijbehorende kritische functie ten aanzien van de kerk.⁸ Dat zou het werk in dit veld zeer ten goede komen (vgl. Oh Jae Shik): niet alleen de relatie tot de kerk, maar ook de continuïteit, het perspectief van een referen-

tiekader voor de werkers, de theoretische reflectie op de vele, vooral methodische problemen en de zo dringend noodzakelijke opleiding en training zijn er mee gediend.

1. Zie bijvoorbeeld E. Groenland, *Socio-Economic Well-being and Behavioral Reactions*. A panel study of people drawing benefits from the Dutch National Security System, Tilburg 1989, met name ook de literatuurlijst.

2. Trouw 24 januari 1990. De kop boven de bespreking van het desbetreffende onderzoek is uiterst intrigerend voor URM: "Leren leven met mensen die we niet kunnen helpen".

3. Zie voor een overzicht Th. Salemink, *Economische theologie: object en methode*, in: *Tijdschrift voor Theologie* 29 (1989)4, 344-364

4. R.D.N. Dickinson, *Poor, Yet Making Many Rich*. The poor as agents of creative justice, Geneva 1983, 71-75 en 164-184

5. Bijvoorbeeld H. Lewin, *A Community of Clowns*. Testimonies of People in Urban Rural Mission, Geneva 1987, 248, 283.

6. Vgl. het Oecumenisch Accoord, art. 16: "Om haar roeping te vervullen, is de Kerk gehouden het Goede Nieuws van Jezus Christus bekend te maken, het goede nieuws van vergeving en hoop, van een nieuwe hemel en een nieuwe aarde; om machten en heerschappijen, zonde en onrecht aan de kaak te stellen; om weduwen en wezen te troosten, om de gebrokenen van hart te helen; en om midden in de dood te vieren dat er leven is", cit. bij G.J. van Butselaar (e.a.), *Met de zending bij de armen*. 25 jaar Urban Rural Mission, 1987.

7. Onlangs nog weer eens op eenvoudige wijze verwoord in G. Siebert/J. Zeilstra, *80 jaar stadszending te Utrecht*, Kampen 1989, 93.

8. De meer terminologische en organisatorische kwestie van zending of evangelisatie of diacoonaat laat ik hier buiten beschouwing.

Drs. K.A. Schippers studeerde theologie te Kampen en in Amsterdam aan de Vrije Universiteit. Van 1956-1962 was hij in Irian Jaya (Indonesië) missionair predikant in de functie van rector van de Theologische School te Hollandia, nu Jayapura. Vanaf 1980 was hij tot zijn emeritaat in 1989 hoogleraar praktische theologie aan de Theologische Universiteit Kampen.

Kroniek **Ontwikkelingseducatie: oefenen in solidariteit**

Luthers congres

Op zaterdag 16 december 1989 organiseerde de Commissie Ontwikkelingssamenwerking van de Evangelisch-Lutherse Kerk in Nederland (ELK) een conferentie onder de titel "Ontwikkelingseducatie: oefenen in solidariteit. Terugblik en perspectief". De conferentie markeerde het twintigjarig bestaan van de Commissie en het afscheid van ds. Christian Rave die negen jaar lang als functionaris voor gemeentetoerusting inzake ontwikkelingssamenwerking in de Evangelisch-Lutherse Kerk werkzaam is geweest. De bijeenkomst vond plaats in het Doopsgezind Broederschapshuis te Elspeet en werd bijgewoond door vertegenwoordigers van plaatselijke groepen ontwikkelingssamenwerking, internationale gasten en functionarissen van landelijke, kerkelijke organisaties op het gebied van ontwikkelingssamenwerking. In totaal zo'n 70 mensen.

Gerechtig- heid

Het ochtendgedeelte bestond uit een viertal plenaire inleidingen. Allereerst dr. Sibusiso M. Bengu, secretaris voor Onderzoek en Sociale Actie van de Lutherse Wereldfederatie in Genève. Hij ging, op basis van opvattingen uit zuid en noord, in op de vraag wat ontwikkelingseducatie wel én niet is. Bengu benadrukte, dat ontwikkelingseducatie plaatsvindt in de context van de strijd om bevrijding van onrechtvaardige sociale en economische structuren. Bevrijding en gerechtigheid – en niet liefdadigheid en noodhulp – vormen daarom de centrale elementen in de educatie.

Bevrijding

Vervolgens plaatste ds. Rave, op basis van enkele stellingen, een aantal theologische kanttekeningen bij ontwikkelingseducatie. Ontwikkelingseducatie die in een kerkelijk kader gestalte krijgt, heeft als fundament een 'bevrijdende' theologie. Het inzicht dat door deze vorm van educatie wordt verkregen in de grondoorzaken van armoede en onderontwikkeling in deze wereld, moet leiden tot fundamentele veranderingsprocessen. Zo'n proces van ontwikkelingseducatie vereist verdere theologische reflectie op het terrein van de exegese, ecclesiologie en eschatologie en de ontwikkeling van een strijdbare spiritualiteit.

Fonds- werving

Als derde spreker besteedde de heer Amédée C. Th. Daran Scharren, voorzitter van de Commissie Ontwikkelingssamenwerking van de ELK, aandacht aan de ontwikkelingseducatie in de jaren 90. Vanuit de fondswerving (en voorlichting) heeft dit werk zich binnen de ELK (en daarbuiten) ontwikkeld in de richting van erkenning van armoede als een bevrijdingsvraagstuk. Het antwoord hierop moet solidariteit, bewustwording (economische alfabetisering), organisatie (netwerken/partnerschappen) en actie zijn.

Groei en vernietiging

Tenslotte sprak Prof. dr. Ulrich Duchrow, predikant met een bijzondere opdracht voor zending en oecumenica in de Evangelische Kirche van Baden en hoogleraar in de systematische theologie aan de universiteit van Heidelberg, over het thema "Leren solidair te zijn betekent het geloof belijden of: God is politiek, omdat Hij barmhartig is". Ook in zijn bijdrage stonden de begrippen gerechtigheid en bevrijding centraal. In de bijbel wordt Gods bevrijdende handelen in de geschiedenis zichtbaar. De Thora, de profeten en Jezus kiezen voor de slachtoffers van onrechtvaardige structuren en zij nemen stelling tegen de ongebreidelde accumulatie van

geld en goed. Heden ten dage worden we geconfronteerd met de mammon van het kapitalistische vrije marktsysteem met aan de ene kant ongeëvenaarde economische groei maar aan de andere kant toenemende armoede, een dramatische vernietiging van de aarde en een totalitair veiligheidssysteem ten behoeve van de bezittende klasse. Het antwoord op het lijden van mensen en de schepping in dit wereldomvattende systeem is gelegen in het belijden van het werk van God onder mensen. We moeten ons laten bevrijden uit het demonische systeem en ons bekeren tot een nieuw leven en een nieuwe praxis. De gevolgen van deze belijdenis tekenen zich in concreto af in ons verzet tegen het huidige politiek-economische systeem, in het opzetten van (deel)alternatieven, in het creëren van netwerken en in deelname aan organisaties van de tegenmacht.

Netwerken

Het middagprogramma bestond uit zeven workshops. In een plenaire slotzitting werd over de presentaties en discussies in de workshops gerapporteerd. Tevens werd een aantal verbindingslijnen tussen de samenvattingen getrokken.

Het BOA-model (of: zien, oordelen, handelen) is niet alleen een goede methode om praktisch bezig te zijn maar ook om zicht te krijgen op alternatieven die als gevolg van confrontaties zullen moeten worden ontwikkeld. Dit werk kan niet in isolement geschieden. Veel aandacht moet daarom worden besteed aan de opbouw van netwerken (noord, noord-noord, noord-zuid, zuid en zuid-zuid). Ook in de eigen situatie zijn deze netwerken van belang. Ze kunnen thematisch worden ingevuld (campagnes rond voedsel, koffie, schulden) en vorm krijgen als partnerschappen (tussen kerkelijke organisaties, tussen groepen of tussen kerken en anderen). Een voorwaarde is dat we komen tot een gemeenschappelijke taal. Economische alfabetisering kan daartoe bijdragen.

Verslagboek

De conferentie heeft veel stof tot nadenken verschaft, zoals de dagvoorzitter concludeerde. Naar aanleiding van de bijeenkomst zal medio maart het verslag in boekvorm verschijnen bij uitgeverij Narratio. Van harte aanbevolen.

G. de Gans

Popular religion, liberation and contextual theology Internationaal congres te Nijmegen

Arnulf Camps

Omdat in maart 1990 dr. Arnulf Camps na 27 jaar hoogleraarschap met emeritaat gaat, hadden zijn directe medewerk(st)ers op initiatief en onder voorzitterschap van zijn vakbroeder in Nijmegen, dr. Jac van Nieuwenhoven, een vijfdaags internationaal congres voor Derde Wereld-theologen georganiseerd. Camps zelf trad als gastheer op van 70 aanwezigen; 25 uit die Derde Wereld, komend uit 24 landen. Enkele grootheden, die hij graag had begroet, ontbraken helaas, onder wie zijn mede (minder) broeders, de beide Boff's. Zij vonden het toch veiliger om hun stem niet te laten horen en daarom thuis te blijven. Dat gaf een beetje bittere bijmaak aan een congres dat juist plaatsvond toen in gans Oost-Europa de grote doorbraak voor de vrijheid van meningsuiting net voorbij was: 2-7 januari 1990. Uit dat Oost-Europa waren wel belangstellenden: drie uit Tsjecho-Slowakije en één uit Hongarije. Ook vrouwen waren verhoudingsgewijs in een opmerkelijk hoog aantal aan-

wezig. Aan prominenten ontbrak het overigens niet: de Afrikanen Aklé, Semporé, Mbembe en Mofokeng, de Latijns-Amerikanen De Santa Ana, Nunes en Rolim, de Aziaat Felix Wilfred, om ons tot enkele niet-Europeaanen te beperken.

Festschrift

Camps werd tijdens het Tweede Vaticanum, dat een nieuwe impuls aan de missiologie gaf, hoogleraar. Het post-Vaticaanse denken daarover, waaruit zich achtereenvolgens 'bevrijdings'- en 'contextuele'-theologie ontwikkelden, heeft hij met zijn afdeling nauwgezet gevolgd. Een van de nieuwste onderwerpen daaruit, de herwaardering van de 'popular religion', de godsdienst zoals ze door het volk zelf wordt ervaren en haar relatie tot 'bevrijdingsstrijd' was een belangrijk thema tijdens de laatste bijeenkomsten (1986 en 1987) van de *Ecumenical Association of Third World Theologians (EATWOTT)*. Met name wilde dit congres bijdragen aan het 'diepte-onderzoek' over 'popular religion' waarop Eatwott heeft aangedrongen. Aangevuld met bijdragen van enkele afwezigen verschijnt t.z.t. een verslagboek van het congres, dat tegelijkertijd als een "Festschrift" voor Camps is bedoeld.

Spanning

De Hongaarse (leken)theoloog Andreas Mathe Toth trof de sfeer maar ook de spanning van het congres het best. Voor hem was het - zei hij - de eerste gelegenheid om eindelijk eens oog en oog met bevrijdingstheologen te staan. Zeer opgelucht maakte hij hun zijn "bevrijding van het socialisme" duidelijk: "Reëel bestaand socialisme is niet effectief en effectief socialisme bestaat niet", zei hij vanuit zijn ervaring. Dat hij en zijn vrienden zich van het socialisme bevrijd voelden, kon de zaal goed begrijpen. Maar zijn anti-socialisme deed sommigen iets te veel denken aan ophemeling van het westen, met zijn consumentisme en materialisme (Huizer) en zijn kolonialistische racisme (Mofokeng). Ongeacht wat nu in Oost-Europa gebeurt, hebben Derde Wereld- en bevrijdingstheologie methodisch en praktisch veel te danken aan het socialisme (de Colombiaans-Zweedse sinoloog-journalist Eljach). Zo kwam het debat toch nog even waar de actuele context het congres op de valreep min of meer naar toedreef - en wat slechts terloops ter sprake kon worden gebracht - de vraag, welke waarde men nog kan hechten aan de marxistische methodiek, nu zijn systeem van binnenuit zo grondig en zo snel was ontmaskerd.

M. Huybrechts

Conferentie over Pentecostal and Charismatic Research in Europa

Onderzoek

Van 28 juni tot en met 1 juli 1989 is aan de Rijksuniversiteit Utrecht de vijfde Conference on Pentecostal and Charismatic Research in Europe gehouden. De deelnemers kwamen uit tien Europese landen, alsmede uit Noord-Amerika en Zuid-Afrika. Eerdere conferenties werden gehouden in Leuven (1980 en 1981), Birmingham (1984) en Gwatt (1987). De conferenties beogen, wetenschappelijk onderzoek naar het pentecostalisme in Europa te stimuleren. Onderzoekers leren elkaar kennen en wisselen gegevens uit. Middels lezingen en discussie wordt kritisch nagedacht over de specifieke bijdrage van het pentecostalisme aan kerk en samenleving.

Leer ervaring

Namens de Theologische Faculteit van de Rijksuniversiteit Utrecht heette prof. dr. Jan A.B. Jongeneel de ruim vijftig deelnemers van harte welkom. In zijn openingsrede maakte Jongeneel enkele in-

- leidende opmerkingen over het thema van de conferentie: "Ervaringen van de Geest". In zijn missionaire slotopmerking stelde hij, dat het in de pneumatologie niet alleen om de rechte leer, maar ook over de rechte ervaring van de Heilige Geest moet gaan. De rechte leer doet kerk en theologie eindigen in doxologie, de rechte ervaring drijft kerk en theologie uit tot zending in de wereld.
- Pluriform** Hierna volgde de lezing van prof.dr. Walter J. Hollenweger, mis-
sionoloog aan de universiteit van Birmingham, over prioriteiten in het onderzoek naar het pentecostalisme. Als prioriteit noemde Hollenweger onder meer het zoeken naar een verklaring voor het enorme pluralisme binnen het pentecostalisme wereldwijd. De inbreng vanuit de Derde Wereld zal hierbij van groot gewicht moeten zijn. In verband met de integratie van vele niet-christelijke elementen in het pentecostalisme, achtte Hollenweger het voorts belangrijker na te denken over een theologisch verantwoord syncretisme.
- Groei** Volgens dr. David B. Barratt (zie: *International Bulletin of Missionary Research* 12 (1988), 1-10) omvatten de pinkster- en charismatische bewegingen thans 320 miljoen leden (ruim 20% van het wereldchristendom). Het grootste deel is afkomstig uit de Derde Wereld-landen. Hollenweger schrijft deze snelle groei van het pentecostalisme toe aan zijn zwarte wortels, welke hij als volgt samenvat: een mondelinge liturgie, een maximale participatie, een waardering voor dromen en visioenen in persoonlijke en publieke vormen van aanbidding, een erkenning van de verbinding tussen lichaam en geest – waarvan de bediening van genezing door gebed de meest opmerkelijke toepassing is.
- Pneumatologie** Dr. Stanley Burgess, godsdienstwetenschapper aan de Southwest Missouri State University, besprak de implicaties van de pneumatologie in de oosterse kerken op het pentecostalisme. De *filioque* leer maakte in de westerse theologie de Heilige Geest ondergeschikt aan de Vader en de Zoon, hetgeen resulteerde in een onderontwikkelde pneumatologie. Burgess concludeerde dat pentecostalen, die wel over de ervaringen van de Geest spreken maar geen serieuze pneumatologie hebben ontwikkeld, veel van het oosters christendom kunnen leren.
- Apartheid** Dr. Nico Horn, docent aan de University of Western-Cape (Zuid-Afrika), sprak over de relatie tussen het pentecostalisme en de apartheidsideologie in zijn land. Lange tijd hebben de pentecostalen de apartheid geaccepteerd en gepractiseerd. Het eerste verzet tegen apartheid kwam van Frank Chikane. Zijn protest leidde tot zijn afzetting als predikant bij de Apostolische Geloofszending, de grootste pinksterkerk in Zuid-Afrika. Sinds kort hebben een aantal pentecostalen zich moedig uitgesproken tegen apartheid. Eerst samen met andere evangelicalen in de verklaring "Evangelical Witness" (1986) en daarna nog krachtiger in het eigen document "Relevant Pentecostal Witness" (1988); een Nederlandse vertaling verscheen in *Soteria* 6(1989) maart.
- Kerken** Verschillende bijdragen betroffen de relatie tussen het pentecostalisme en de kerken. Aan de orde kwam de dialoog tussen de Rooms-Katholieke Kerk en vertegenwoordigers uit de pinksterbeweging. Dr. Paul van der Laan, directeur van de Centrale Pinkster Bijbelschool in Zeist, analyseerde drie Nederlandse kerkelijke rapporten over de pinkstergroepen, te weten: de Oecumenische Raad van Kerken (1959), de Nederlandse Hervormde Kerk (1960), de Gereformeerde Kerken in Nederland (1967). Van der Laan bepleitte een nieuwe start van de afgebroken dialoog.

Genezing

Ondergetekende gaf een lezing over de leer en praktijk van de 19e eeuwse gebedsgenezers in Nederland als voorlopers van het pentecostalisme en de kerkelijke reacties daarop. Dr. Jean-Daniel Plüss, Zwitsers-gereformeerd, werkte het thema genezing verder uit door te na te gaan waarin gebedsgenezing verschilt van niet-christelijke methoden van genezing.

C. van der Laan

Algemene Raad van de Hervormde Wereldbond Seoul, augustus 1989

Oudste organisatie

De Hervormde Wereldbond¹, ruim 110 jaar oud en de oudste denominationele organisatie, hield haar 22e Algemene Raad te Seoul, Zuid-Korea, augustus 1989. Alhoewel qua ledental ongeveer even groot als de Lutherse Wereldfederatie is de Hervormde organisatie veel armer, het grootste deel der ledenkerken is zowel minoritair of van het diaspora-type en bovendien zijn de meeste ook in de Derde Wereld-landen te vinden. Een ander opmerkelijk verschil is, dat zij steeds koos voor een zo groot mogelijke samenwerking met de Wereldraad van Kerken; de staf in Genève, hoofdkwartier, is dan ook uiterst bescheiden, net geen 10 tegenover bijvoorbeeld ruim 100 aan de zijde der Lutherse Wereldfederatie.

Brede visie

De afgelopen 22e Algemene Raad riep de ledenkerken op, zending/missie en de eenheid der kerk een belangrijke prioriteit toe te kennen in de komende jaren. Er was de hoopvolle verwachting, dat de theologisch en cultureel vaak zeer verscheiden lidkerken enthousiast op de oproep zouden reageren. Onder "zending/missie" werd in de oproep verstaan het geheel van het kerkelijk getuigenis: eredienst, evangelisatie, christelijke opvoeding, oecumenische dialoog maar ook protest, strijd en weerstand tegen onrechtvaardige systemen, participatie in vredeswerk zowel als allerlei vormen van diakonaat.

Belofte

De deelnemers spraken als hun overtuiging uit, dat het goede nieuws aangaande Jezus van Nazareth nooit concreet kan worden als het niet in relatie wordt gebracht met de ervaringswereld van mensen in het kader van hun eigen cultuur. Daar de proclamatie van datzelfde goede nieuws nooit een concurrentieslag met andere kerken kan en mag inhouden, legden de deelnemers de plechtige belofte af, hard te werken voor de eenheid der kerk, opdat de wereld zou geloven en God verheerlijken.

Onderlinge verzoening

Uit de gesprekken in de sectie Zending en Eenheid zowel als uit het rapport blijkt de diepe zorg aangaande de grote verdeeldheid ook binnen de Hervormde kerkenfamilie. Er werd dan ook opdracht gegeven aan deze aangelegenheid speciale aandacht te geven, onder andere in het kader van een speciale studie betreffende de oorzaken van kerksplitsing, door een intensieve dialoog met niet-leden hervormde kerken of met verdeelde ledenkerken, tenslotte zal naar wegen gezocht worden waarop verzoening mogelijk kan blijken.

Oecumene

Het werd van verschillende zijden duidelijk onderstreept dat deze opdracht betreffende ruimere en diepere hervormde eenheid in genen dele afbreuk kan en wil doen, of als struikelsteen mag fungeren, op de weg naar interconfessionele eenheid. Het gehele proces dient verstaan te worden als "bedoeld tot verdieping en

niet ter ondermijning van het oecumenisch engagement in de (hervormde) traditie".

Men stemde onder andere voor een resolutie die de ledenkerken oproep "zich in te zetten voor de zichtbare eenheid van Christus' ene Kerk door oecumenische samenwerking op het terrein van zending/missie met andere christenen". Tenslotte werden ledenkerken uitgedaagd om "ernstiger en zonder vrees een eerlijke dialoog aan te gaan en samenwerking te zoeken met mensen behorend tot andere geloofstradities (beter?: levende godsdiensten, p.b.) met als doel een beter onderling verstaan ter vernieuwing van de samenleving".

1. "Hervormde" betekent de Geneefse stroom van de Reformatie.

P. Bouman

Cursus HKI: godsdienst in meervoud

Het *Hendrik Kraemer Instituut* te Oegstgeest organiseert een korte cursus van 2 zaterdagen onder het thema "Godsdienst in meervoud?"

Doelstelling is om ons te bezinnen op de verhouding christendom en andere religies. Een thema dat voor steeds meer mensen tot een dringende vraag wordt.

Program

Zaterdag 19 mei a.s. oriënteren we ons op verschillende visies op deze vraagstelling, waarbij uiteraard ook de visie van de deelnemers ter sprake zal komen. Medewerking is toegezegd door Jerry Gort (missioloog aan de Vrije Universiteit).

Zaterdag 9 juni a.s. verdiepen we ons in de betekenis van redding, heil in verschillende godsdiensten. De moslim A. van Bommel zal onze gesprekspartner zijn.

Op beide zaterdagen zal ook tijd worden gebruikt voor gezamenlijke bijbelstudie. Deze cursus staat open voor alle geïnteresseerden. Wel wordt bij de deelnemers enige kennis van de Islam of van andere niet-christelijke godsdiensten voorondersteld.

Opgave

Kosten van deze cursus, inclusief 2 maaltijden, f 50,-. Opgaven, schriftelijk of telefonisch, en nadere inlichtingen bij het secretariaat HKI, Postbus 123, 2340 AA Oegstgeest, tel. 071-177777. Na opgave ontvangt u een gedetailleerd programma.

B. Drewes

De historische betekenis van 1492-1992: herdenking, viering, eerherstel, nieuw begin...

Op vele manieren wordt nu reeds aandacht geschonken aan het feit dat het in 1992 vijf eeuwen is geleden, dat Columbus op het Amerikaanse continent landde en in zijn voetspoor het christelijke geloof er binnenkwam. Grootse viering met triomfale trekken willen sommigen, vooral van officiële burgerlijke en kerkelijke zijde. Herdenking met eerherstel voor alle leed dat de oorspronkelijke bewoners werd aangedaan, wordt met toenemende kracht door anderen bepleit. Vernooy uit Paramaribo was deelnemer aan het recente studiecongres te Santo Domingo van de CEHILA, de Studie Commissie voor de Kerkgeschiedenis van Latijns-Amerika, gewijd aan het thema 1492-1992. De kerkhistorici stelden een verklaring op. "De verklaring van Santo Domingo" is zeer indrukwekkend.

CEHILA, de Studie Commissie voor de Kerkgeschiedenis van Latijns-Amerika, in 1973 opgericht door de Latijnsamerikaanse Bisschoppenconferentie (Celam), hield van 10-12 oktober 1989 haar zestiende bijeenkomst te Santo Domingo in de Dominicaanse Republiek. Het thema was: de historische betekenis van de 500e verjaardag.

CEHILA is niet de eerste instantie die zich bezighoudt met de gedenkwaardige gebeurtenis van de 500e verjaardag van de komst van Columbus. Nu al lopen de meningen uiteen. Er zijn mensen die nog blijven spreken van "ontdekking", maar steeds meer groepen van de oorspronkelijke bevolking hebben het over "verovering" en "invasie". De OAS, Organisatie van Amerikaanse Staten, lanceerde het thema van "de ontmoeting van de oude en nieuwe wereld". Maar ook hierop valt kritiek te leveren, want er was en is geen sprake van ontmoeting met, maar van geweld tegen de oorspronkelijke bewoners.

Niet voor niets heeft CEHILA Santo

Domingo als vergaderplaats gekozen. Daar werd in 1504 de eerste katholieke kerkprovincie op ons continent gesticht en de aartsbisschop ervan heette "Primaat van de Indische Landen". Santo Domingo maakt zich al op voor de herdenking. Het aartsbisschoppelijk paleis wordt gerestaureerd.

Deelthema's

Voor de drie conferentiedagen waren drie deelthema's vastgesteld: de identiteit van het continent met inleidingen over de toestand van de oorspronkelijke volken en met getuigenissen van de Afro-Amerikaanse groepen; de invasie in het continent met de nadruk op de politieke en religieuze invloed van Europa op de volken van het continent en ten derde de geschiedenis van de gekoloniseerde volken. Er waren een honderd deelnemers uit vele landen van Latijns-Amerika, waaronder toonaangevende historici als E. Dussel, P. Richard, E. Hoornaert, J.O. Beozzo en S. Silva Cotay, die de groepsdiscussies leidden.

Op de sluitingsdag 12 oktober, precies de verjaardag van de "ontdekking" van Amerika door Colombus, werd onder grote belangstelling aan de voet van het standbeeld van Antonio de Montesinos die in 1511 als eerste zijn stem verhef tegen de behandeling van de oorspronkelijke bevolking door de kolonistoren, de "Verklaring van Santo Domingo" geproclameerd. Het is een pleidooi voor

een herdenking van de 500e verjaardag vanuit de positie van de armen. De volledige tekst van de Verklaring volgt hier.

Dr. J. Vernooy studeerde missiologie aan de Katholieke Universiteit Nijmegen; in 1969 deed hij doctoraal examen en in 1974 promoveerde hij daar op een studie over de katholieke missie in Suriname. Momenteel is hij in Paramaribo werkzaam in de pastoraal.

De verklaring van Santo Domingo

Luisterend naar het roepen van de inheemse en Afro-Amerikaanse volkeren en samen met de christelijke basisgroepen van Santo Domingo, is de Commissie voor de Kerkgeschiedenis van Latijns-Amerika (CEHILA) samengekomen om na te denken over de historische betekenis van de vijfhonderdste verjaardag van de koloniale expansie van het Westen in onze landen.

1. De mensen

De historische betekenis van de 500ste verjaardag licht voor ons duidelijk op uit de concrete mensen met hun unieke gezichten. Wij worden geconfronteerd met de miljoenen gezichten van vele Indianenvolkeren, de autochtone bewoners van deze landen. Europa viel bij hen binnen en maakte hen tot vreemdelingen in hun eigen land. Wij worden ook geconfronteerd met de miljoenen gezichten van Afrikanen, die door de wil van de Europeanen de grote ballingschap werden ingedreven naar onze landen. Europa maakte hen tot slaaf, ze werden losgemaakt van de wortels van hun eigen grond.

Sinds 1492 heeft het Westen de pretentie gehad het centrum van de wereld uit te maken. Trots heeft het met zijn invasies en heersersneigingen gemeend vanuit zichzelf de wereld te stichten. Het heeft de Indianen en de zwarten en hun afstammelingen de

mestiezen en mulatten – dat vervloekte bloed, dat rebels, creatief en vol weerstand stroomt – genegeerd.

Dat zijn echter de mensen die aan de basis liggen van onze geschiedenis en onze historische zin. De illusies van de heren van het Westen, met hun gewelddadige en moorddadige economische, politieke en ideologische pretenties, waren ijdel. Ondanks alles groeiden die conflictrijke, verworpen en gemarginaliseerde volkeren vijfhonderd jaar lang; zij verbonden zich met elkaar, dagen ons uit en maken ons tot wat we zijn.

De indringers bedienden zich van de christelijke God om hun hoogmoedige en vermeende superioriteit in de wereld te vestigen. Zij maakten Hem tot een symbool van macht en onderdrukking. Indianen, zwarten, mestiezen, Afro-Amerikanen en inwoners van de Caraïben werden als heidene beschouwd, als ongelovigen, bijgelovigen, rondlolend in de duisternis van zonde en dwaling. God moest wel komen met de Europeanen. Volgens ons was dat de afgoderij van het Westen.

Volgens ons historisch besef was God, de schepper van het leven, al duizenden jaren in onze landen aanwezig, werkzaam als de vitale en spirituele kracht van de culturen van de oorspronkelijke bewoners en de Afrikanen. Hij was de Geest die als moeder van deze aarde, alle volkeren le-

ven en gezondheid gaf en die hen in stand hield.

De Westerse kerken staan erop de 500ste verjaardag van de evangelisatie te vieren. Maar daarmee zullen ze de Geest van leven en bevrijding, die sinds onheuglijke tijden aan het werk is en die Europa met zijn overmacht en zijn misprijzen voor de onderdrukte volkeren en hun afstammelingen vaak uitdoofde en in de weg stond, verduisteren. "Waarvan kan Hij ons redden?" zullen de Indianen zich terecht afvragen, daarbij verwijzend naar de God van de indringers. Wij christenen, katholieken en protestanten van het Noorden en het Zuiden, zijn op de een of andere manier verantwoordelijk voor deze zonde en vragen vergiffenis.

2. De invasies

Het Westen blijft spreken over de "ontdekking van Amerika" of recenter over: "ontmoeting van culturen". Voor de gekoloniseerde volkeren begonnen in 1492 de invasie en de ontworteling. Invasie en roof van gronden van de eigenaars. Ontworteling van miljoenen Afrikanen die gedeporteerd en tot slaaf werden gemaakt door de koloniale machten. De verovering was, zoals José Martí zei: "Een historische ramp en een natuurlijk misdrijf".

De verovering en kolonisatie van Amerika is een proces van 500 jaar invasie en onderdrukking. Sinds het einde van de vijftiende eeuw kwam er geen einde aan de grondroof en de verwoesting van de natuur. Volkerenmoord, stammenmoord en de vernietiging van cultuur en religie van de autochtone volkeren hielden niet op. De koloniale verwoesting en onderdrukking kwamen vooral terecht op de Indiaanse en de zwarte vrouwen.

In de zestiende eeuw voltrok zich de grootste volkerenslaching uit de hele menselijke geschiedenis en ook vandaag nog, onder de invloed van het

imperialisme van de Verenigde Staten, overleven 300 miljoen van onze broeders en zusters in uiterste armoede. Samen met de interne dominerende machten gaan de economische, financiële, militaire, culturele en religieuze machten van het Westen door met het verwoesten van ons leven, onze cultuur en godsdienst.

Als slachtoffers van de zogenaamde "spirituele verovering" hebben wij 500 jaar lang een gewelddadige en bedrieglijke evangelisatie meegemaakt, die gebonden was aan de koloniale en neokoloniale machten. Indiaanse en Afrikaanse volkeren werden verketterd en zodoende verplicht christen te worden. We werden bedreigd door een theologie van de dood en een spiritualiteit die onze lichamen onderdrukte.

Tot op vandaag vermenigvuldigt het heersende systeem de afgoden van de dood om onbegrensd en "met een rustig geweten" de onderdrukking voort te zetten. Het geld, de macht, de markt, het consumisme, het racisme en het sexismen zijn in onze dagen de afgoden die het leven en de cultuur vernietigen.

Gelukkig werd deze gewelddadige en bedrieglijke evangelisatie – die, zoals de aanklacht van Pineda y Basuncan in de 17de eeuw in Chili luidde, eerder de duivel dan Christus bij ons ingang deed vinden – ontmaskerd door de bevrijdende evangelisatie van ons volk. De onderdrukten, die nooit werden overwonnen, wisten ondanks het geweld van staten en kerken de aanwezigheid van het evangelie te ontdekken. Zij herkennen God als degene die luistert naar het roepen van de onderdrukten (cf. Exodus 3).

De autochtone volkeren en de Mestiezen, de Afro-Amerikaanse groepen en de inwoners van de Caraïben hebben hun eigen religieuze wereld opgebouwd. De volkeren ontdekten bijgevolg Jezus Christus niet zozeer vanuit het christendom; zijzelf waren

het die hem bij de gemeenschap aan het licht brachten. Het arme volk van God voelde Zijn Geest over zich komen, die hen dwong de Blijde Boodschap aan hun broeders en zusters te verkondigen (cf. Lucas 4).

De Europese cultuur, die in het begin Spaans en Portugees was, wist ondanks onderdrukkende structuren, haar positieve culturele en religieuze waarden en haar eigen christendom van de armen in complexe verbasteringen aan ons door te geven. Deze waarden werden geïntegreerd in de religieuze en culturele traditie van de onderdrukten. Op die manier ontstond een volkscultuur en een volksreligie van weerstand en strijd tegen de overheersing. Daaruit ontsproot ook een nieuwe manier van kerk-zijn, teken van hoop voor alle mensen.

3. De strijd

De historische zin van de vijfhonderste verjaardag verwijst tenslotte naar de volksstrijd die in dit werelddeel wordt gevoerd. Hij frist het geheugen van ons volk op, herinnering aan allen die hun bloed vergoten voor de bevrijding en die aldus onderdrukte mensenlevens, culturen en godsdiensten hebben vrijgemaakt.

Wij denken vandaag met vreugde aan alle rebellen!

Aan de autochtone ingeborenen van dit werelddeel, aan de strijd van de Guaranies en de Mapuches, de Caribes en de Cakchiqueles. Aan Tupac Amaru in Peru, aan Canindé in Ceará (Brazilië), aan Lautaro van Chili, Yucatán van Mexico en zovele anderen. Aan de strijd van de Afro-Amerikanen en de Afro-Caraïben, aan Zumbi de Palmares in Brazilië en aan Lemba in Santo Domingo. Aan de vrouwen die gestreden hebben voor onze bevrijding, zoals Gaitana in Colombia of Mamá Tingó in Santo Domingo.

Zij zijn de protagonisten, diegenen die met hun uitdagend leven de koers van de geschiedenis uitzetten, aan deze 500 jaar hun historische betekenis geven en de toekomst van de kerken aanduiden.

Wij brengen tenslotte diegenen in herinnering die hun strijd begrepen en die wisten te luisteren naar de kreten van pijn en protest, vanaf Bartolomé de Las Casas tot Oscar Arnulfo Romero. Het volk van God wordt nu opnieuw geboren vanuit de volksorganisaties en de christelijke basisgemeenschappen. Het bevestigt zijn hoop op deze oecumenische en profetische weg.

Boekbesprekingen

H. Koetsier e.a. (red.), Trouw aan de stem in je leven: Leendert Oranje. Verzamelde artikelen en opstellen, DISK Amsterdam (Noordermarkt 26, 1015 MZ Amsterdam, 020-228505) 1989, 125 blz., f 10,-.

Twee jaar geleden overleed de uiterst begaafde theoloog Leendert Oranje op 49-jarige leeftijd. De herdenkingsbundel, bestaande uit korte, gemakkelijk leesbare opstellen, roept het beeld op van een theoloog die weet wat het betekent, geen theologie te willen bedrijven vanuit de ivoeren toren. Hij verbond zijn wetenschappelijk werk met de ervaringen van mensen in de verdrukking. Acht jaar Indonesië verandert zijn theologie-bedrijven, vervolgens verandert zijn theologiseren zijn leven en zijn plaats van inzet in Nederland. Als industriepredikant in DISK (Dienst in de Industriële Samenleving vanwege de Kerken) ontdekt hij de twee gezichten van de "burgerlijke religie". In zijn eigen woorden: "Het eerste (gezicht) is het geheel van geprivatiseerde godsdienst van burgers, gebruik makend van religieuze taal en rituelen, een religie die zich naadloos lijkt te voegen in de heersende ideologie. Het tweede (gezicht) is de overgave die gevraagd wordt aan de macht van het geld (Kapitaal/Mammon) in de vorm van geloof in de onveranderbaarheid van economische wetten, vertrouwen in de goede uitkomst van alle nog bestaande tegenstellingen en vooral onderwerping aan alle gezag dat van boven gesteld is, deskundig en sterk." (71). Gaandeweg houdt Oranje's theologie zich steeds minder bezig met het eerste gezicht (het zondagse gezicht); steeds directer richt deze zich op het identificeren en ontmaskeren van de door-de- weekse religie van onze samenleving, te weten onze dienstbaarheid en onderworpenheid aan het geld.

Henny Groenen

F.L. Schalkwijk, Igreja e Estado no Brasil Holandes 1630-1654, Coleção Pernambuco, 2e fase, 25, Fundarpe, Recife 1986, X en 550 blz.

Op deze studie over "Kerk en Staat in Nederlands-Brazilië" promoveerde de auteur in 1983 aan de Mackenzie Universiteit in São Paulo. Dat zo snel een handelseditie verscheen, opgenomen in een serie historische studies over Pernambuco, is tekenend voor de belangstelling die

in Brazilië voor dit tijdvak bestaat. Het voorwoord van een bekend Braziliaans historicus benadrukt het belang van deze kerkhistorische studie over dit stuk gezamenlijke Braziliaans-Nederlandse geschiedenis. Helaas zal de belangstellende Nederlandse lezer zich moeten bepalen tot de bibliografie (maar ook deze 56 pagina's geven interessant materiaal) zolang geen vertaling uit het Portugees verschijnt.

Echter ook in de Nederlandse historiografie betekent dit boek een welkome aanvulling op reeds bestaande algemene studies. Het gaat immers om de begintijd van de protestantse zendingsgeschiedenis, waarvan dit onderdeel meestal niet wordt vermeld (Schalkwijk mist het o.a. bij Gensichen, Missionsgeschichte). Toch werd reeds in 1641 in Enkhuizen een catechismus in de Indianentaal Tupi gedrukt, terwijl in 1638 de eerste volledig onder de Indianen werkende zending, Doreslaer, werd benoemd. Zelfs na de verdwijning van de Nederlanders in 1654 werd in 's-Gravenhage nog een Remonstrantie aan de Staten-Generaal gedrukt, geschreven door Paräupäba "om derselver natie erbarmelijcken en jammerlijcken toestand te, vertonen" (Illustratie bij p. 310).

Na twee hoofddelen over de algemene en kerkelijke situatie, is het derde deel grotendeels aan de zending onder de Indianen gewijd. De Nederlanders volgden het "aldeamento"-systeem dat zo succesvol door onder andere de jezuïeten in Paraguay was toegepast. Een lijst van 1639 geeft een aantal van 21 van deze "aldeias" (dorpen), met in totaal 6000 inwoners. In deze dorpen begonnen de Nederlandse predikanten hun werk. In de korte Nederlandse periode zijn er zes fulltime zendingspredikanten geweest en verscheidene parttime werkers, zoals de Spaanse predikant Soler, die de stoot tot dit zendingswerk gaf. Evenals de rooms-katholieke missionarissen zetten ook deze predikanten zich in voor de daadwerkelijke bevrijding van de Indianen uit de slavernij.

Het vierde deel geeft een uitvoerige beschrijving van de meerdere of mindere mate van godsdienstvrijheid, die andersdenkenden in Nederlands-Brazilië genoten. Ook West-Indië werd een vrijplaats voor de Portugese joden. In 1641 werd in Recife een nieuwe synagoge gebouwd, kort daarna één in Mauritsstad.

Hoofdstuk 14 en 15 beschrijven de situa-

tie van katholieken onder Nederlands bestuur. Speciale aandacht krijgt de zeer merkwaardige positie van Frei Manuel Calado, wiens dichtwerk "Triomf van de vrijheid" niet verhinderde dat hij een rol speelde in de politiek van Johan Maurits van Nassau. Dit is niet het enige voorbeeld van de ambivalentie in de verhouding van beide kerken, die varieert van "een grotere vrijheid dan in de Nederlanden gebruikelijk was" voor katholieken, tot het verbod van elk contact met hun bisschop in Bahia.

We mogen dankbaar zijn dat Schalkwijk bij zijn jarenlange werk op het "Recief" tijd gevonden heeft voor deze studie, waarvan in Brazilië een derde druk is aangevraagd.

K. Kuiper

Rudolf Walter (red.), God heeft wel honderd namen, Baarn 1986, 142 blz., f 20,50.

Dit boek bevat de vertaling van **Die hundert Namen Gottes/Tore zum letzten Geheimnis**. Zeventien bekende theologen en schrijvers, onder wie Elie Wiesel, Heinz Zahnr, Herbert Vorgrimler, Jürgen Moltmann en Dorothee Sölle, mediteren over de volgende onderwerpen:

De honderd namen van God, De naamloze, Schepper van hemel en aarde, De heilige, Die vol schoonheid is, De almachtige, De rechtvaardige, De alwijze, De medelijdende, De onveranderlijke, De ene en enige, De genadige en barmhartige, De alomtegenwoordige en verborgene, De zwijgende, Onze vrede, Vader van ons allen, Moeder van ons allen, De liefhebbende. Ieder van hen had er liever het zwijgen toe gedaan uit discretie, of ontroering. Maar zij hebben geschreven, omdat de vraag naar God ook in onze cultuur, vaak verbleekt tot een formule, een wezenlijke vraag blijft. Tussen de hoofdstukken in staan losse meditatieve teksten uit o.a. Islam en Hindoeïsme. De titel doet ten onrechte vermoeden, dat er over de 99 schone namen van God uit de islamitische traditie ook wel iets te vinden zal zijn. Het is een boek dat ik de laatste tijd vaak heb gebruikt.

J. Slomp

Mario Coolen, J.M.G. Kleinpenning, e.a.; Solidair met wie en waarom? Christenen op zoek naar vormen van solidariteit met de Derde Wereld, Nijmegen/Den Bosch, 1987, 204 blz. f 29,50. Dit boek is het resultaat van een studiedag

op 14 juni 1985 over solidariteit met mensen aan de basis in de ontwikkelingslanden. Vaak vinden ze de officiële kerk(en) tegenover in plaats van naast zich. Het eerste deel wordt ingenomen door enkele "casestudies". Mario Coolen schreef over *Christenen en Revolutionaire Veranderingsprocessen in Guatemala*. J.M.G. Kleinpenning over *Bestaansstrijd en kerkelijke actie in Brazilië*. G. Bles behandelt *Kerkelijke solidariteit in Ghana*. David de Beer, zelf afkomstig uit Zuidelijk Afrika, schetst de situatie in *Zuid-Afrika en Namibië*. Ton Kamphof vraagt: "Wat is solidariteit in het conflict tussen Israël en de Palestijnen?". En Palestina, moeten we nu schrijven. Hij behandelt ook de standpunten in Nederland. Bram Denkers tenslotte analyseert solidariteit met Marokkanen om een vrije moskee in Amsterdam. Hij doet dit vanuit de optiek van het IK-VOS, Interkerkelijk Vormingswerk inzake Ontwikkelingssamenwerking. Zelf vind ik zijn bijdrage de minst bevredigende van alle case studies. Het boek wordt afgesloten met vier min of meer theoretische beschouwingen vanuit de missiologie (J. van Nieuwenhove), vanuit de sociale wetenschappen (J.B. Feres). Gerard Dierick, studiesecretaris van het Katholiek Studiecentrum ontdekt overeenkomsten en verschillen tussen de case studies en vraagt zich af wat wij daarvan kunnen leren. Het verbaast en verontrust mij dat de meeste analyses na vier jaar nog zo actueel zijn. Een helder, maar ook schokkend boek.

J. Slomp

R. Aalbersberg (red.), Een boodschap aan de armen? De opkomst van sekten in Latijns-Amerika, ICCO/NZR, Zeist, 1988, 38 blz., f 5,-.

In november 1986 vond er in Cuenca (Equador) een historische ontmoeting plaats: katholieke en reformatorische kerkleiders kwamen bijeen en vonden elkaar in een plaatsbepaling uitgedaagd door de sterke groei van veel conservatieve godsdienstige groeperingen, afkomstig vooral uit de USA. Ze kwamen tot een gezamenlijk "communiqué aan onze kerken" dat het ICCO in deze brochure substantieel weergeeft. Het communiqué wordt aangevuld met uitspraken en verhalen van hen die met en onder de armen werken. Als inleiding op het geheel biedt Jan van Butselaar een goede situering van dit nieuwe godsdienstige verschijnsel en vooral een heldere onderscheiding in drie groepen. Cuenca zal geen direct contact brengen met deze religieuze bewegingen,

maar het communiqué is een goed voorbeeld van hoe werkelijk oecumenisch contact "uit zorg voor de mensen" leidt tot een integraler verstaan van de breedte en diepte van het evangelisch pand dat ons is toevertrouwd of in de woorden van het communiqué "dat we als kerken onze eigen identiteit en geschiedenis hervinden en daaraan het juiste belang hechten". (nr. 19) Overigens bieden de nrs. 20-32 "verdieping van ons theologisch inzicht" en de "pastorale keuzen" die daaruit volgen een weliswaar beknopte, maar toch uitstekende samenvatting van onze missionaire opdracht nu. Als zodanig hebben ze een wijder dan enkel Latijnsamerikaans bereik. Bij de analyse (sociaalpolitieke dimensie, antropologische dimensie, pastoraaltheologische dimensie) mis ik overigens de specifiek religieuze dimensie in het communiqué van het sectenverschijnsel. Kon de oecumenische consensus deze niet aan of is het een gevolg van de nog weinig florissante positie van wat wij kennen als godsdienstwetenschap in het universitaire bestel?

Rogier G. van Rossum

Catherina Mulholland (ed.), Ecumenical Reflections on Political Economy, WCC, Genève 1988, 75 blz., SFr. 8,90. Dit boekje bedoelt een samenvatting te geven van de documenten die sinds 1978 zijn geschreven door de "AGEM", de Advisory Group on Economic Matters van de CCPD (de WCC Commission on the Churches Participation in Development). Voorzitter is Jan Pronk, die ook een voorwoord voor deze uitgave schreef. Exacte verwijzingen naar vindplaatsen in eerder gepubliceerd materiaal ontbreken; evenmin wordt de samenstelling van de adviesgroep vermeld. De tekst maakt de indruk van een opnieuw geredigeerde synthese van wat "de AGEM heeft gedacht" over technologie, MNC's, honger, het internationale financiële systeem en arbeid. Maar dat is dus minder dan de titel belooft. De reflecterende oecumene is breder dan een via conferenties opererende commissie, beperkt door de mogelijkheden van deze werkwijze. De statements die een dergelijke groep produceert kunnen hun waarde hebben als appèl, gegeven het gezag van de groep en de actualiteit; veel minder als studiemateriaal voor langere duur. Daarom stelt dit boekje teleur. De tekst blijft steken in concept, vele benaderingen en algemene ethische imperatieven of veroordelingen die langzamerhand in de oecumene open deuren zijn gewor-

den (als ze dat niet naar hun aard altijd zijn geweest) en alibifuncties krijgen. De nieuwste ontwikkelingen, bijvoorbeeld met betrekking tot het conciliair proces, de ecologie, militarisering en low intensity conflict strategieën, of de inmiddels totale greep van de schulden op de betalingsbalansen van de ontwikkelingslanden, blijven buiten beschouwing. Het boekje kan dienen als een inleiding voor lezers die nog weinig besef hebben van een aantal grote economische wereldproblemen (maar welke groep wordt eigenlijk bedoeld?). Feitelijke en cijfermatige illustratie en met name een geschikte literatuurwijzer ontbreken echter.

Roelf Haan

A. Camps and Jean-Claude Muller (eds.), The Sanskrit Grammar and Manuscripts of father Heinrich Roth S.J. (1620-1668) Facsimile edition of Biblioteca nazionale, Rome, Mss. Or. 171 and 172 With an Introduction by Arnulf Camps and Jean-Claude Muller, E.J. Brill, Leiden 1988, 25 blz. en 34 dubbelpagina facsimile afbeeldingen, f 140,-.

Het verhaal over de voorbereiding die heeft geleid tot de publicatie van deze Sanskrit grammatica van de Jezuïet Heinrich Roth in de zeventiende eeuw laat zich lezen als een spannende roman. Gedurende zijn verblijf in Agra tussen 1160 en 1162 schreef Roth als eerste Europeaan een Sanskrit grammatica in het Latijn alsmede twee Sanskrit teksten die hij commentarieerde. In dit prachtig uitgegeven boek – een dergelijk onderwerp verdient het ook! – treft men de drie bewuste manuscripten in photomechanische druk aan.

Arnulf Camps die ik de (Nederlandse) pionier voor de bezinning op de moderne dialoog zou willen noemen, is bij uitstek de aangewezen man geweest om deze uitgave te verzorgen. Immers hij heeft zich lange tijd bezig gehouden met de geschiedenis van de "Mogul missie". Vanaf 1953 verdiepte hij zich daarin. Dit onderzoek, speciaal over Jerome Xavier, S.J. (1549-1617) de echte grondlegger van de Mogul missie in het Indische subcontinent, zou zijn neerslag vinden in zijn dissertatie. Maar in 1967 slaagde Camps erin, het lang onvindbare manuscript van deze grammatica in de Bibliotheca Nazionale in Rome te ontdekken. In zijn inleiding verhaalt Camps alle wederwaardigheden – tussen 1967 en 1985 – om het manuscript gepubliceerd te krijgen.

In een van de inleidende stukken wordt

een herziene versie weergegeven van een artikel dat R. Hauschild schreef over de inhoud van deze drie manuscripten. Verder treft men een lijst aan van brieven, rapporten en manuscripten van de hand van Heinrich Roth als mede een bibliografie over Heinrich Roth.

In een apart "hoofdstuk" – het is een bewerking van zijn artikel uit 1969 – geeft Camps een boeiend beeld van het leven van Heinrich Roth. Terwijl vroegere missionarissen in Mogul India het werk onder moslims benadrukten, was het Roths overtuiging, dat het uitsluitend de hogere klasse was, die het islamitische geloof volgde. De meerderheid van de mensen waren hindoe. Ook ontdekte hij de belangrijke positie die de Brahmanen innamen. Vandaar dat hij zo sterk gemotiveerd was het Sanskrit te bestuderen. Gedurende zes jaar was hij in de leer bij een Brahmaan. Het resultaat van zijn inspanningen was het samenstellen van deze Sanskrit-grammatica en het annoteren van twee Sanskritteksten. Aan de vicaris-generaal van de Sociëteit van Jesus schreef hij in 1664, dat de studie van Sanskrit absoluut noodzakelijk was voor de bekering van de mensen.

Camps vertelt, hoe in het verleden geprobeerd is deze grammatica gepubliceerd te krijgen. Het mocht dan Camps lukken deze hoop en de inspanningen van velen tot deze prachtige voltooiing te brengen. Graag worde hem daarvoor een hartelijk en welgemeend tribuut gebracht. Die dankbare erkenning verdient deze fransiscaan zeker ook van de zijde van de jezuïeten.

A. Wessels

D. Preman Niles 'Resisting the threats to life', Covenanting for Justice, Peace and the Integrity of Creation, WCC Publications, Geneva 1989, 83 pag. SFr. 8,90.

Dit boekje, uitgegeven in de Risk-reeks van de Wereldraad van Kerken, is geschreven door Preman Niles, een theoloog uit Sri Lanka die bij de Wereldraad speciaal belast is met "het conciliair proces voor gerechtigheid, vrede en heelheid van de schepping" (JPIC). Zoals uit dit boekje blijkt geeft men er bij de Wereldraad de voorkeur aan te spreken over het "JPIC-proces" boven "conciliair proces". Tussen de regels door is ook te merken, hoezeer de Wereldraad er gevoelig voor is om door gebruik van het woord "conciliair" – door associaties met "con-

cilie" – sommige lidkerken en de R.-K. Kerk te verontrusten.

Het is duidelijk te merken dat de auteur uit het "zuiden" afkomstig is. De meeste voorbeelden en verhalen die hij gebruikt komen daar vandaan. Het is in die zin ook heel geschikt om bij deelnemers uit die landen aan de Wereldconvocatie in Seoel in maart 1990 de indruk weg te nemen, dat dit proces alleen maar van belang is voor het "noorden" en dan met name Europa. Daardoor blijft wat er in Europa gebeurt wel wat onderbelicht. Zo had de Europese conferentie over "Vrede met gerechtigheid" die in mei 1989 in Bazel werd gehouden wel wat meer aandacht mogen krijgen. Ook blijft onderbelicht wat nu precies het proces-karakter van het conciliair proces is.

Voor wie de visie van de Wereldraad op JPIC wil leren kennen en haar interpretatie van de voor het proces zo belangrijke woorden als "verbond" en "conciliair" vindt in dit boekje veel waardevols.

Het slothoofdstuk kijkt vooruit naar de opzet en de inhoud van de wereldconvocatie. Daardoor is er het risico dat het boekje al snel enigszins gedateerd zal zijn. De uitvoerige gedeelten over de bijbelse fundering van JPIC, met soms het karakter van uitvoerige en originele bijbelstudies, kunnen er toe bijdragen dat het boekje ook na de wereldconvocatie nog leesbaar en bruikbaar is.

Hans Schraivesande

Bäbel von Wartenberg-Potter, We will not hang our harps on the willows. Engagement and spirituality, Risk Book Series no. 34, WCC, Genève 1987, 123 pag., SFr. 12,50.

"Biografische theologie" uit het bewogen leven van de ex-directrice van het Women's Department van de Wereldraad van Kerken, thans docerend aan het United Theological College of the West Indies in Kingston, Jamaica. Het boek, opgedragen aan haar echtgenoot Philip Potter, verscheen eerder in het Duits (Kreuz Verlag, Stuttgart 1986). Het richt zich met name tot de vrouwen-in-beweging binnen de oecumene. Over de bevrijding van vrouwen in de West-Europese middenklasse-kerken en de relatie van dit feminisme tot de situatie waarin zich "de" vrouwen in de Derde Wereld bevinden (een relatie die de auteur nadrukkelijk aan de orde wil stellen) bevat het boek "Een brief aan Elsa". Het is weinig in de feministische lijn van de schrijfster, dat de lezer de achternaam van deze "vriendin in Cen-

traal-Amerika" niet verneemt (bedoeld moet zijn Elsa Tamez), noch iets van haar gepubliceerde werk. Bovendien is het jammer, dat een antwoord van Elsa niet is toegevoegd. Wij vernemen aan en over Elsa; van haar slechts indirect. De vraag bleef daardoor staan: hoe verhouden zich westers feminisme en de vrouwenstrijd in de Derde Wereld? Drukt zich daarin de "hierarchy of suffering" uit die bestaat tussen economische onderdrukking, racisme en sexismen? (77) Dorothee Sölle schreef een kort voorwoord waarin zij met instemming de aandacht van de auteur voor deze problematiek onderstreept. "Een boek van hoop", gebaseerd op boosheid en moed.

Roelf Haan

Olaf H. Schumann, Der Christus der Muslime, Keulen/Wenen, Böhlau Verlag, Kölner Veröffentlichungen zur Religionsgeschichte, Band 13, 1988, 294 blz. DM 58,-.

Prof. Olaf Schumann, missioloog en godsdienstwetenschapper in Hamburg heeft er goed aan gedaan, zijn uit 1975 daterende dissertatie opnieuw uit te geven. Drie hoofdstukken zijn aangevuld en verbeterd; (1) over Jezus in de Koran; (4) het stuk over de grote middeleeuwse theoloog Al Ghazali en (5) de Jezus van de Soefi's (met name Ibn Arabi). Schumann beschouwt de Christologie terecht als het kernthema voor het theologische gesprek met de Islam. Om uit de impasse van het door hem beschreven, al eeuwen durende, debat te komen, doet hij in een nieuw slothoofdstuk een poging een christologische heroriëntatie te schrijven, uitgaand van de door de Koran erkende positie van Jezus als dienaar (Philip. 2, Kenosis). We moeten z.i. achter het dogma terug naar de levende God, die aanhangers van beide religies willen dienen. De dialoog met moslims mag ons echter niet tot compromissen verleiden. Schumann, die door een jarenlang verblijf in Indonesië uit ervaring spreekt, heeft een prachtig boek geschreven. De eerste druk heb ik uitvoerig besproken in het Theologisch Tijdschrift van het Christelijk Studiecentrum in Rawalpindi (*Al-Mushir*, Vol. XIX, Jan./March 1977, pp. 88-90). Belangstellende lezers stuur ik desgevraagd een fotokopie van die recensie toe. Tenslotte nog een enkele (kritische) opmerking. Ik betreur, dat deze tweede druk, in tegenstelling tot de eerste, geen register bevat. Het is jammer dat de auteur *Jesus and the Muslim* (1985) van Kenneth Cragg niet

heeft gebruikt, toen hij de tekst opnieuw bewerkte. Schumann aarzelt of hij F.E. Wilms zal volgen die de Radd-almagill (*Schone Wederlegging van de godheid van Jezus volgens duidelijke uitspraken van het evangelie*) voor een echt geschrift van Al Ghazali houdt. (68 e.v.) Het is wellicht interessant op te merken, dat de joodse geleerde Hava Lazarus-Yafeh uit Jeruzalem in *Some Religious Aspects of Islam*, Brill, 1981, pp. 54-56 m.i. overtuigend heeft aangetoond dat Al-Ghazali onmogelijk de auteur kan zijn van dit werk. Het boek van Schumann kan een belangrijke rol vervullen in het gesprek met moslims met name in het duitstalige gebied.

J. Slomp

A. Wessels, En allen die geloven zijn Abrahams geslacht, en Have, Baarn 1989, 167 pag. f 23,50.

"Kunnen wij aan de bijbel inzichten ontleen, die kunnen helpen bij het verstaan van de huidige overdracht van de boodschap in nieuwe godsdienstige en kulturele konteksten?" is de centrale vraag van dit boekje.

Deze vraag is de laatste jaren in kringen die zich met missie/zending bezighouden steeds weer opnieuw, op steeds klemmender wijze, gesteld. Het is iedereen duidelijk, dat het christendom niet meer samenvalt met een bepaalde cultuur en het is maar de vraag of dit ooit zo geweest is in het verleden.

De auteur gaat echter vooral in op de houding die christenen zouden moeten aannemen tegenover aanhangers van andere godsdiensten. In een inleiding wordt gerefereerd aan de godsdienstige ontlening van Israël aan de volkerenwereld rondom. Conclusie: Israël heeft van Kanaän geleerd, alhoewel niet alles klakkeloos werd overgenomen. Er was sprake van continuïteit, van vermenging van religieuze elementen, bv. de verering van El-Eljon door de priester - koning Melchizedek (Gen. 14) - maar er werd ook felle kritiek uitgeoefend door profeten op de Baälsverering en het bijbehorende politieke systeem.

Na deze inleiding, die uitloopt op de vraag: „Vallen de godsdiensten mee?" volgen er 18 bijbelmeditaties, die van teksten uit Genesis tot en met Openbaringen lopen. Uit de meditatie spreekt de zorg over een gemeente die niet open wil staan, geen grenzen durft te overschrijden.

Het boek is geen systematisch theologische doordenking van de problemen rond interreligieuze dialoog, maar probeert een

aantal bijbelse lijnen uit te werken. Het lijkt me goed bruikbaar voor bv. bijbelkringen, die met vragen rond ontmoeting met andersgelovigen bezig willen zijn.

G.M. Speelman

Theo Salemink en Bert van Dijk, Apartheid en Kerkelijk Verzet. In de schaduw van nazi-Duitsland, De Horstink, Amersfoort/Leuven, 1989, 167 blz., f 29,-.

Een schets van de blanke geschiedenis van Zuid-Afrika, een beknopte analyse van een zich steeds aanpassende ideologie van de apartheid en het feitelijk economische en politieke reilen en zeilen zijn achtergrond van waaruit de vraag wordt gesteld, hoe de protestantse en de katholieke kerken (en groepen christenen dwars door de kerken heen) zich hebben verhouden tot apartheid. Dit is divers. In het vergelijkend onderzoek worden ontwikkelingen en verschillen zichtbaar gemaakt. Tenzelfdertijd wordt de vraag gesteld hoe fascisme en apartheid en, daarbinnen, het kerkelijk verzet te vergelijken zijn. Over het kerkelijk spreken en handelen in nazi-Duitsland publiceerden de auteurs een studie in 1986. "Apartheid is fascisme", wordt gezegd door mensen in het verzet. Zij doen een beroep op de Barmer Thesen en de Bekennende Kirche. De vergelijkende analyse geeft inzicht in overeenkomsten, ontwikkelingen en grote verschillen. Er ligt een derde vraag onder het geheel, een vraag die in het laatste hoofdstuk ook uitdrukkelijk wordt verwoord: wat is de relevantie van kerkelijk en theologisch spreken met name in het Zuid-Afrika van vandaag, wat is de waarde van haar kritiek, als de feitelijke godsdienst van het raciaal kapitalisme en van het seksisme, en de kerkelijke en theologische verbondenheid daarmee, wordt bloot gelegd? In de Zwarte Theologie gebeurt dat. Daar ook de vraag hoe apart apartheid dan wel is, gezien de zwarte geschiedenis van slavernij en kolonialisme. Het toont apartheid als een lomp gezicht van de westerse beschaving. Dit is een leerzaam boek, overzichtelijk ingedeeld, helder en sober geschreven. Er staan wel veel drukfouten in.

Jan Voshaar

Hanns Thomä-Venske, Islam und Integration, Verslag Rissen, Hamburg 1981, 226 blz.

Uitgangspunt van dit boek is de stelling, dat de Islam een belangrijke rol speelt in het integratieproces van Turkse buitenlandse werknemers in de Duitse Bondsrepubliek. De kernvraag is of die rol een

negatieve of een positieve is. Het antwoord van de schrijver valt vrij negatief uit. Op grond van een nauwkeurig onderzoek van alle hem ter beschikking staande wetenschappelijke lectuur, rapporten, tijdschriften, artikelen, krantenknipsels en gesprekken met ter zake kundige moslim geleerden, ambtenaren en beleidsmakers schetst de auteur een boeiend, maar niet makkelijk leesbaar beeld van het conflict tussen twee culturen.

In het theoretische deel constateert de schrijver, die zelf zowel theologie als sociologie heeft gestudeerd, dat de godsdienstsociologie wat betreft de Islam nog in de kinderschoenen staat. Te weinig godsdienstsociologen, Max Weber ten spijt, interesseren zich voor dit onderdeel van hun vak. In dit theoretische deel bespreekt hij een aantal onderzoeksmodellen en theoretische benaderingen van zijn onderwerp die eigenlijk alleen voor vakgenoten relevant zijn. Hij werkt met een eigen sociologische definitie van godsdienst.

Duidelijk wordt dat de maatschappelijke structuren zeer sterk mee bepalen hoeveel ruimte er is voor integratie. De ontwikkeling van de Turkse Islam sedert Kemal Atatürk had z.i. tot gevolg dat rechts en vroom-islamitisch bijna identiek zijn. De grote invloed van rechtse Turkse partijen op bijvoorbeeld de Koranscholen in Duitsland belemmeren het integratieproces. Stagnatie in dit proces zou moeten worden bestreden door volwassenen educatie en een goed alternatief godsdienstonderwijs binnen de Duitse scholen. Maar hier wreekt zich het feit, dat de Turkse Islam geen hervormingsgezinde moslim theologen heeft voortgebracht. Dit leidt tot religieuze en politieke polarisatie onder Turken in Duitsland, waarbij geweld en bedrog niet ontbreken.

Kennisname van latere studies over de Turkse Islam in Europa rechtvaardigen m.i. de conclusie, dat Hanns Thomä-Venske baanbrekend werk heeft verricht, dat ook negen jaar na afsluiting van het onderzoek nog verdient gelezen en besproken te worden. De auteur is momenteel namens de kerk werkzaam bij de opvang van asielzoekers in Berlijn.

J. Slomp

Steward M. Hoover, Mass Media Religion. The Social Sources of the Electronic Church, SAGE Publications, Newbury Park, 1988, 251 pp.

Studies van de elektronische kerk tot nu toe beperkten zich voornamelijk tot twee

oppervlakkige gezichtspunten: kwantiteit en (politiek) effect. Hoover wil dieper graven en van binnenuit, via een *Verstehen* in kwalitatieve, culturele, contextuele zin. Hij bereikt dat met name door het interviewen van een groot aantal aanhangers van de *700 Club* van Pat Robertson en zijn netwerk CBN. Fundamentalisten en televisie hebben gemeen, dat zij slechts een simpele boodschap kunnen uitdragen. Maar over beide verschijnselen zijn nog wel interessantere dingen te zeggen. De electronic church is een culturele factor geworden die niet mag worden onderschat noch overschat. De evangelicale presentie op het massamedium televisie heeft een soort conservatisme doen ontstaan, dat opener en universalistischer is dan vergelijkbare bewegingen eerder in de Amerikaanse geschiedenis. Het onderzoek onder de Robertson-aanhangers vormt de basis van het boek. Interessante lectuur uit een oogpunt van godsdienstsociologie en van de theorie betreffende de massamedia.

Roelf Haan

Baukje Offringa, Marhaban. Verhalen uit de wereld van de islam. Met tekeningen van Rik Meinema, Meinema, 's-Gravenhage 1989, 112 blz., f 27,50. Met medewerking van Yne H. Stiel-Koch, Wim Westerman, Hamzah Zaid en Jaap Kraan (eindredacteur).

De schrijfster Baukje Offringa schreef of bewerkte voor deze bundel verhalen die in de eerste plaats met de Koran en de overleveringen (hadith) van de profeet Mohammed en de islamitische traditie in het algemeen verbonden zijn. Zo wordt, en dat is ook de opzet, aan de niet-moslimse lezer de kans gegeven vertrouwd te raken met verhalen die onder moslims gemeengoed zijn. Men komt bekende namen tegen als die van Adam, Noach, Abraham, Hagar en Ismaël. Enerzijds zijn die figuren vertrouwd, aan de andere kant bevatten de verhalen over hen eigen elementen die verschillen van die in de

christelijke traditie. Zo is in de moslimse traditie (reeds in de Koran) Abraham en Ismaël met de geschiedenis van de bouw van de Ka'ba in Mekka verbonden. Verder bevat deze bundel verhalen over belangrijke episodes uit het leven van de profeet Mohammed die ook elke moslim kent. Bijvoorbeeld de bekering van Omar wordt beschreven, de latere tweede kalief, die wel met de apostel Paulus vergeleken is, omdat hij eerst een felle tegenstander en vervolger en later één van de vurigste medestanders van Mohammed werd. Het voor moslims zo geliefde verhaal van Mohammeds vlucht van Mekka naar Medina en diens wonderbaarlijk ontstaan aan zijn achtervolgers mocht natuurlijk niet ontbreken.

Dan staan er verhalen in, die evenals sprookjes een bepaalde levenswijsheid bevatten. In "Sadiks bedevaart" wordt vanuit de belevingswereld van hedendaagse moslimjongeren verhaald over de bedevaart naar Mekka. Aan het begin wordt in het titelverhaal Marhaban verteld over een Nederlandse jongen die zijn Marokkaanse vriendje in Marokko opzoekt. Aan het eind van het boek worden dan nog een toelichting gegeven bij de verhalen, een bronvermelding, literatuuropgave en een verklarende woordenlijst.

Ik denk dat deze bundel verhalen inderdaad kan helpen, op een speelse manier geïnteresseerden die bijvoorbeeld op scholen met moslimse leerlingen werken, vertrouwd te maken met de sfeer van de moslimse traditie. Ik zou er de voorkeur aan geven hebben, wanneer men niet de godsnaam Allah had gebruikt, maar steeds 'God' had gezegd. Hoewel de opstellers zich bewust zijn, dat de titel Marhaban (Arabisch voor welkom) in het Arabisch van het Midden-Oosten als marhaba dus zonder *n* wordt uitgesproken, vind ik het onverstandig, dat voor een uitspraak gekozen is die voor het merendeel van de arabieren ongebruikelijk is.

A. Wessels

Englisch summeries

Theme: Living and Struggling with the Poor: Missionary Commitment at the Ground Level

One must make common cause with people living in the margins of society so that they may become the subjects of their own history. That statement might be considered to be the 'constitution' of movements such as URM, Urban Rural Mission, which consists of groups spread throughout the world but maintaining a relationship with the URM-desk of the World Council of Churches in Geneva, BME the Movement for Missionary Engagement in Flemish Belgium and DISK the Consulting Agency for Industrial Mission in Service of the Churches in the Netherlands.

The work of such agencies may be compared to an exodus through no man's land. They are often distrusted both by ecclesiastical institutions because of their radical choices and methods and by the poor for whom it is not seldom difficult to accept people from the church as allies. Their work is always a risky venture fraught with many dilemmas. In this issue we begin with nine "people stories", for this is where mission commences.

People's stories

We offer nine stories of "living and struggling with the poor" in *Brussels, Rotterdam, Dordrecht, Borgerhout-Antwerp, Utrecht, Kinshasa-Rotterdam, Seoul, Rio de Janeiro* and *Cameroon*. Because selectivity in choice of material was unavoidable, attention in this special issue is limited to urban situations. In an earlier issue, "World Food Problem and the Churches" (1988/No.1), the rural dimensions of this theme were treated.

What are movements such as URM?

In response to recent URM policy documents *Toine van der Hoogen* describes and evaluates a dilemma which workers in movements such as URM., BME and DISK repeatedly encounter: whether or not to be openly identified with the church. *Hans Schraevesande* attended a recent international URM consultation in Hamburg. Against the backdrop of that gathering he points to the abiding topicality of certain key questions with which those engaged in URM have always been confronted. Should the organizational base of URM be local or more broadly extended? Should this kind of mission be anonymously Christian or include a witnessing aspect? How ought it to be distinguished from development aid work?

The way there

Henk ter Bals describes some of the main contours of the historical development of the URM movement. *Tony Dhanis* gives a brief sketch of the difficulties the Roman Catholic Church has had in finding its way to the world of the laboring forces.

Reflections

Employing the device of three apocryphal interpretations of the parable of the Good Samaritan, *Ed de la Torre* poses the questions as to whether social action with the poor must not of necessity lead to social-political activities. *Oh Jae Shik* treats in detail the question of whether the charisma of the first generations involved in URM- and similar work can be sustained and whether a greater degree of institutional organization will not prove to be necessary. Writing from within the Latin American situation *Sebatiao Soares* seeks to link the issue of (violent) resistance to the gospel mandate to witness.

Retrospect

Karel Schippers makes a number of observations regarding the preceding articles. He does so with no little hesitation, for is there not a real danger, he asks, that "an illiterate in the abc's of suffering will stir and season the reality of human misery in such a way that it becomes nothing more than an interesting missions theme, raw material for missiologists?" Mission never begins behind a desk, never at the level of central ecclesiastical administration but in the life stories of people.

WERELD EN ZENDING

"**Wereld en Zending**" is een oecumenisch tijdschrift voor missiologie en missionaire praktijk voor Nederland en België. Het is een gezamenlijke uitgave van de rooms-katholieke Nederlandse Missieraad en de protestantse Nederlandse Zendingsraad en wordt geredigeerd door een Nederlands-Belgische redactie.

"**Wereld en Zending**" beschrijft levenservaringen, ontwikkelingen en visies in kerken in de Derde Wereld. Deze ervaringen en visies worden vanuit het evangelie kritisch bekeken en geanalyseerd, steeds zoveel mogelijk in samenhang met soortgelijke ervaringen en visies in onze westerse landen.

"**Wereld en Zending**" gaat uit van de overtuiging, dat missionair engagement niet kan bestaan zonder inspanning voor een betere samenleving, bestrijding van onrecht, armoede en onvrede. Christenen moeten deze strijd voeren in dialoog met mensen van andere godsdiensten en levensovertuigingen.

"**Wereld en Zending**" wil zijn een ontmoetingsplaats van mensen die zich beroepsmatig bezighouden met missionaire wetenschappen (in de Derde Wereld en in onze westerse landen) met mensen uit de missionaire praktijk. Mensen uit deze praktijk ontdekken vragen achter de drukte van de dag en staan voortdurend voor de uitdagingen van veranderingen en nieuwe ontwikkelingen. Over deze vragen en uitdagingen mogen zij kritische reflectie verwachten van elkaar en van mensen van de wetenschap. Praktijk en wetenschap hebben elkander nodig. In "**Wereld en Zending**" proberen zij elkaar te begrijpen in verstaanbare taal.

"**Wereld en Zending**" wil ook een ontmoetingsplaats zijn van mensen die in landelijke en in plaatselijke gemeenten/parochies op het terrein van missie/zending, werelddiakonaat en ontwikkelingssamenwerking een inspirerende taak hebben in begeleiding, bewustwording en actie met mensen uit de missionaire praktijk en missionaire wetenschappen hier en in de Derde Wereld.

GEPLAND VOOR 1990 e.v.

- Bijbelgebruik in de Derde Wereld - lessen voor ons
- De eigen weg van Afrikaanse christenen
- Verdwijnend engagement in een verburgerlijkte kerk
- Orthodoxe kerken en missie/zending in de oost-west ontspanning
- 1492-1992 Europese christenen in Latijns-Amerika: feest of eerherstel?

Bestelbon

Wereld en Zending

Inzenden naar administratie in Amsterdam of Brussel of bestellen per giro / per telefoon. Zie adressen en telefoonnummers voorin op binnenomslag.

Ondergetekende abonneert zich op **Wereld en Zending**.

- jaarabonnement f 35,- / Bfrs 650,-
  - jaarabt. buiten Europa f 40,- / Bfrs 745,-
  - studentenabonnement f 25,- / Bfrs 450,-
- en kiest als geschenk themanummer:

bestelt (een van) de volgende themanummers:

○ Van San Antonio en Manilla naar Nederland en België	f 10,- Bfrs 180,-
○ Media en geloofscommunicatie (1989/3)	f 10,-
○ Organisaties voor missie/zending, werelddiakonaat en ontwikkelingssamenwerking en omgaan met geld (1989/2)	f 10,-
○ Eerste Nederlandse zendingsconferentie (1989/1)	f 10,-
○ Gelovig belijden in de wereldeconomie (1988/4)	f 10,-
○ Christenen en andersgelovigen (1988/3)	f 10,-
○ Missionair België (1988/2)	f 10,-
○ Wereldvoedselvraagstuk en Kerken (1988/1)	f 10,-
○ Christenen in China (1987/4)	f 10,-
○ Toekomst van zending (1987/3)	f 10,-
○ Model van kerk-zijn; basisgemeenschappen in Brazilië (1987/2)	f 10,-
○ Daklozen ver weg en dichtbij (1987/1)	f 10,-
○ Missionaris-cultuur	f 10,-
○ Interreligieuze dialoog	f 10,-
○ Economie, cultuur en evangelie	f 10,-

Alle prijzen zijn incl. verzendkosten.

Naam: .....

Adres: .....

Postcode/plaats: .....